

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

İDEOLOJİ KAVRAMI AÇISINDAN TÜRK ÇOCUK ROMAN ÖRNEKLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehtap KONUK

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

İDEOLOJİ KAVRAMI AÇISINDAN TÜRK ÇOCUK ROMAN ÖRNEKLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehtap KONUK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ertan ÖRGEN

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı'nda 201412535001 numaralı Mehtap KONUK'un hazırladığı "İdeoloji Kavramı Açısından Türk Çocuk Roman Örnekleri Üzerine Bir İnceleme" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 30/05/2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Faruk Çelebi

Üye (Danışman)

Prof. Dr. Erten ÖRGEN

Üye

Üye

Prof. Dr. Mehmet NARLI

Üye

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

24.06.2019
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Çocuk edebiyatı çocukların büyüme ve gelişmelerine uygun, onların düşünce ve zevklerine hitap eden, çocuklar için yazılmış eserlerden meydana gelir. Bu edebiyatın muhatabı olan çocuk, daha çok biyolojik yönleri ile 0-14 yaş ya da 0-16 yaş aralığında sınırlandırılarak tanımlanır. Fakat çocuk sadece biyolojik bir canlı grubu olarak değerlendirilemez. Çocuk farklı disiplin anlayışlarıyla incelendiğinde sosyal, siyasal ve tarihi yönleri de olan bir kavramdır. Çocuk, tarih boyunca bu kavramsallaştırılması dolayısıyla yaşadığı dönemdeki güç çevreleri tarafından şekillendirilmek istenen bir varlık olarak karşımıza çıkar. Çocuk edebiyatı ürünleri ise bu amaç için kullanılan araçlardır.

Çocuk edebiyatının ayrı bir edebiyat olarak değer kazanması Aydınlanma düşüncesi sonrasında yaşanan ideolojik ve kültürel gelişmelerle ilgilidir. Aydınlanma felsefesinin eskiyi reddeden, akli ve yeniyi öne çıkaran düşüncesi çocuğun birey olarak algılanmasına ve bu doğrultuda yetiştirilmek istenmesine sebep olur. Türk edebiyatında da çocuğun ayrı bir fert olarak algılanışı Tanzimat'la gelen Batıcı görüşün bir sonucudur. Tanzimat'tan Meşrutiyet'e, Balkan Savaşı'ndan Cumhuriyet'e kadar yaşanan birçok tarihi ve siyasal gelişme yetiştirilmek istenen çocuğun özelliklerine ve doğal olarak da çocuk edebiyatına etki etmiştir.

Türkiye tarihinde Meşrutiyet'le başlayan ideolojik oluşumlar Cumhuriyet ile birlikte çeşitli yönler de kazanarak varlıklarını devam ettirirler. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kemalizmin izleri görülür. 1960 sonrası ise özellikle farklı ideolojik anlayışların belirginleştiği dönemdir. Bu yıllardan sonra 30'larda oluşmaya başlayan muhafazakârlık milliyetçi bir yön kazanırken sol ve İslamcılık ideolojik anlamda öne çıkan görüşler olur. Yaşanan bu ideolojik çeşitlilik Türk edebiyatına da yansır. Nitekim bu yansımaları Türk romanı üzerinde inceleyen çalışmalar mevcutken bu araştırmalardan çocuk romanlarını kapsayan örnek sayısı oldukça azdır.

İdeoloji Kavramı Açısından Türk Çocuk Roman Örnekleri Üzerine Bir İnceleme adını taşıyan bu çalışmada amaç çocuk romanı ve ideoloji kavramlarından hareketle 1923 ile 2000 arasında Türk yazarların çocuklar için yazdığı romanlar

üzerinde Türkiye'de oluşan ideolojik akımların etkilerini tespit etmektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde araştırmanın problemine, amacına, önemine, varsayımlarına ve sınırlılıklarına yer verdik. İkinci bölümde araştırmamıza kaynaklık eden çalışmaları belirterek kuramsal çerçeve hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde araştırmanın modelini, veri toplama kaynakları ile verilerin analizini açıkladık. Çalışmamızın gövdesini oluşturan “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde belirlenen zaman aralığındaki çocuk romanlarını inceledik. Bunun yanı sıra Cumhuriyet sonrasında oluşan ideolojileri söylemleriyle ele aldık. Dönemin ideolojik anlayışında yer alan söylemleri incelediğimiz romanlardaki içeriklerle karşılaştırdık. Benzer unsurlara sahip romanları gruplandırarak çıkan veriler doğrultusunda içeriği başlıklandırdık. Sonuç bölümünde ise bu eserlerin ilgili dönem açısından değerlendirmesini yaptık.

Romanları ideolojik açıdan belli bir gruba dahil etmek zor bir uğraştır. İdeolojilerin dahi zaman zaman söylem açısından birbirlerinin alanına geçiş yaptıkları bu düzlemde romanları ideolojik olarak kesin bir ayrıma tabi tuttuğumuzu iddia etmiyoruz. Nitekim incelediğimiz romanlarda yer alan unsurların farklı ideolojik gruplarda değerlendirilmesi de mümkündür. Bizim iddiamız ise incelediğimiz romanların içeriğinde bir dönemin ideolojisinin yansımalarını görebileceğimizdir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine her danıştığım da bana zaman ayırıp sabırla ve ilgiyle yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Ertan ÖRGEN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamda katkıda bulunan İlknur KAPLAN'a, Hatice GİRGIN'e ve son olarak aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Mehtap KONUK

Balıkesir-2019

ÖZET

İDEOLOJİ KAVRAMI AÇISINDAN TÜRK ÇOCUK ROMAN ÖRNEKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

KONUK, Mehtap

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ertan ÖRGEN 2019, 161 Sayfa

Bu çalışmada 1923-2000 yılları arasında yayımlanan Türk çocuk romanları ideoloji kavramı açısından ele alınmıştır. Bu zaman aralığında yayımlanan romanlardan özellikle günümüzde baskıları yapılmaya devam eden örneklerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Araştırmada literatür taramasına dayanarak Bağrı Yanık Ömer (Mahmut Yesari), 87 Oğuz (Rakım ve Nimet Çalapala), Mustafa Atatürk'ün Romanı (Rakım Çalapala), Türk İkiizleri (Cahit Uçuk), Gümüş Kanat (Cahit Uçuk), Yer Altında Bir Şehir (Kemalettin Tuğcu), Fadiş (Gülten Dayıoğlu), Yurdumu Özledim (Gülten Dayıoğlu), Halime Kaptan (Rıfat Ilgaz), Cankurtaran Yılmaz (Rıfat Ilgaz), Bacaksız Okulda (Rıfat Ilgaz), Balık Çocuk (Mümtaz Zeki Taşkın), Gönül Doktoru (Mehmet Yaşar Kandemir), Dağdaki Kaynak (Talip Apaydın), Pullar Savaşı (Ülkü Tamer), Karıncalar Savaşı (Yavuz Bahadıroğlu), Tuhaf Çocuk (Yavuz Bahadıroğlu), Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (Yaşar Kemal), Sakarca (Fakir Baykurt), Yürekdede ile Padişah (Cahit Zarifoğlu), Nur Dağındaki Çocuk (Hasan Nail Canat), Gül Yarası (Hasan Nail Canat), Yaralı Keklik (Hüseyin Emin Öztürk) romanları incelenmiştir.

Araştırmanın temel amacı, Türk çocuk roman örneklerini Cumhuriyet sonrasındaki tarihi süreçte gelişen ideolojik söylemler açısından incelemek ve bu ideolojik unsurların özelliklerini belirlemektir. Bu amaçla özellikle "Kuramsal Çerçeve" bölümünde ideoloji kavramına değinilerek ideolojinin çocuk edebiyatı ile ilişkisi sorgulanmıştır. "Bulgular ve Yorum" bölümünde Cumhuriyet sonrasında

Türkiye'de oluşan ideolojilerin söylemleri ele alınmıştır. Daha sonra bu ideolojilerin söylemleri romanların içerikleri ile karşılaştırılmış, romanlar yayımlandıkları dönemin hâkim ideolojisine göre gruplandırılmıştır. Çalışmada içerikte öne çıkan veriye göre başlıklandırma yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Buna göre çocuk romanlarında Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Kemalizmin, 1960 sonrasında muhafazakâr milliyetçiliğin izleri tespit edilirken 1970 sonrasında İslamcılığın ve Marksizmin etkileri görülmüştür. Böylece belirlenen dönemlerdeki ideolojilerin çocuk romanlarındaki yerine işaret edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuk romanı, ideoloji.

ABSTRACT

AN ANALYSIS ON TURKISH CHILDREN'S NOVEL SAMPLES IN TERMS OF CONCEPT OF IDEOLOGY

KONUK, Mehtap

Master's Degree, Department of Turkish Education

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Ertan ÖRGEN 2019, 161 Pages

In this study, the Turkish children's novels which were published between 1923 and 2000 are analyzed in terms of concept of ideology. Novel Samples, which were published between 1923 and 2000 and are being continued to publish today, are scrutinized. In this research, after the literature review, the following novels have been analyzed: Bağrı Yanık Ömer (Mahmut Yesari), 87 Oğuz (Rakım and Nimet Çalapala), Mustafa Atatürk'ün Romanı (Rakım Çalapala), Türk İkizleri (Cahit Uçuk), Gümüş Kanat (Cahit Uçuk), Yer Altında Bir Şehir (Kemalettin Tuğcu), Fadiş (Gülten Dayıoğlu), Yurdumu Özledim (Gülten Dayıoğlu), Halime Kaptan (Rıfat Ilgaz), Cankurtaran Yılmaz (Rıfat Ilgaz), Bacaksız Okulda (Rıfat Ilgaz), Balık Çocuk (Mümtaz Zeki Taşkın), Gönül Doktoru (Mehmet Yaşar Kandemir), Dağdaki Kaynak (Talip Apaydın), Pullar Savaşı (Ülkü Tamer), Karıncalar Savaşı (Yavuz Bahadıroğlu), Tuhaf Çocuk (Yavuz Bahadıroğlu), Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (Yaşar Kemal), Sakarca (Fakir Baykurt), Yürekdede ile Padişah (Cahit Zarifoğlu), Nur Dağındaki Çocuk (Hasan Nail Canat), Gül Yarası (Hasan Nail Canat), Yaralı Keklik (Hüseyin Emin Öztürk).

The main aim of study is to analyze and specify the ideological discourses of Turkish children's novel samples were developed after the establishment of Turkish Republic. Thus the relationship between ideology and children's literature is questioned, by mentioning the ideology term, in the "Theoretical Framework" chapter. In the "Results and Interpretation" chapter, the ideological discourses which emerged after Republic period in Turkey is discussed. In the following parts, the ideological discourses are compared to the content of the novels and the novels are grouped according to the dominant ideological concepts of the era. In the study, the main headings are decided according to data in the content.

The received data from the research were analyzed by descriptive analysis method. Respectively, it is concluded while in early Republic period Kemalism has powerful effect on the children's novels, after 1960s conservative nationalism became more effective. On the other hand, 1970s Islamism and Marxism have influence on the novels. Thus, during the research, the effects of ideologies on children's novels within the mentioned period are indicated.

Key Words: Children's literature, children's novel, ideology.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	5
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. İdeoloji.....	8
2.1.1. İdeoloji ve Çocuk Edebiyatı.....	11
2.2. İlgili Araştırmalar	17
3. YÖNTEM	22
3.1. Araştırmanın Modeli	22
3.2. Evren ve Örneklem.....	22
3.3. Veri Toplama Kaynakları	22
3.4. Verilerin Analizi.....	24
4. BULGULAR VE YORUM	25
4.1. Kemalizm	25
4.1.1. Çocuk Romanlarında Kemalist Söylem	30
4.1.1.1. Batıcılık, Modernite ve Atatürk Devrimleri.....	30
4.1.1.2. Atatürk.....	35
4.1.1.3. Osmanlı	37
4.1.1.4. Din.....	40
4.1.1.5. Milliyetçilik.....	41
4.1.1.6. Halkçılık.....	44

4.1.1.7.	Eğitimin/Okumanın Önemi.....	47
4.1.1.8.	Çocuk	49
4.1.1.9.	Aile.....	51
4.2.	Muhafazakârlık.....	53
4.2.1.	Türkiye'de Muhafazakârlık ve Milliyetçi Muhafazakârlık	56
4.2.2.	Muhafazakâr Milliyetçi Görüşün Çocuk Edebiyatına Etkileri.....	61
4.2.3.	Çocuk Romanlarında Muhafazakâr Milliyetçi Söylem.....	62
4.2.3.1.	Müslüman- Türk Kimliği	63
4.2.3.2.	Komünizm (Sosyalizm) Karşıtlığı	74
4.2.3.3.	Eğitimin/ Okumanın Önemi.....	76
4.3.	İslamcılık	78
4.3.1.	İslamcı Edebiyat.....	83
4.3.2.	İslamcı Çocuk Edebiyatı	85
4.3.3.	Çocuk Romanlarında İslamcı Söylem.....	88
4.3.3.1.	İslam İnancına Ait Unsurlar	89
4.3.3.2.	Batı'nın Eleştirisi	100
4.3.3.3.	Komünizm (Sosyalizm) Eleştirisi	103
4.3.3.4.	Anti-Kolonyalist Söylem	104
4.3.3.5.	Okumanın Önemi.....	105
4.4.	Marksizm.....	106
4.4.1.	Marksizm ve Toplumsal Gerçekçilik.....	108
4.4.2.	Marksizm ve Çocuk Edebiyatı	111
4.4.3.	Çocuk Romanlarında Marksist (Toplumcu Gerçekçi) Söylem.....	114
4.4.3.1.	Güçlü- Güçsüz Çatışması (Ezen/Ezilen Çatışması).....	115
4.4.3.1.1.	Güçlü Yönetici (Devlet)- Güçsüz Halk Çatışması	115
4.4.3.1.2.	Sömürgeci Devlet-Sömürülen Devlet Çatışması.....	119
4.4.3.1.3.	Zengin- Fakir Çatışması (Burjuva- İşçi Sınıfı Çatışması).....	125
4.4.3.2.	Solun Sembolleri.....	133
5.	SONUÇ VE ÖNERİ	136
5.1.	Sonuç	136
5.2.	Öneriler.....	140
KAYNAKÇA	.....	142

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde problemin tespiti, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem

Aydınlanma Çağı sonrasında ortaya çıkan ideoloji kavramı çıkış noktası olarak doğru düşünceleri yönetme, düşünceyi bilimsel hale getirme manalarını referans alsa da zaman içinde özellikle Marksist anlayışın etkisiyle nesnel olmayan düşünceler, gerçeğin üstünü örten doktrinler anlamlarını içermeye başlar.

Bu çağdan sonra yaşanan gelişmeler ideoloji ile edebiyat arasındaki ilişkinin de tartışılmasına sebep olur. Bu tartışmalar muhatap kitlesinin toplumun geleceği olarak görülen çocuklar olması dolayısıyla özelde çocuk edebiyatında daha da önem kazanır. Çocuğun Batı'da Aydınlanma sonrasında birey olarak algılanması, eski düşüncelerin yenilerle, geleneksel olanların modernle mücadele etmesi çocuk edebiyatının ideolojik çerçevede şekillenmesine yol açar. Çocuk edebiyatı eserleri bütün Avrupa'yı etkisi altına alan ideolojik ve kültürel akımlar neticesinde dünya kültürüne ait ideolojik yapılanmanın birer parçası haline gelir. Benzer etkiler Türk çocuk edebiyatında da görülür. Çocuğun Tanzimat döneminden sonra geleneksel tanımından çıkarak modern anlamda birey olarak algılanması çocuklar için kaleme alınan metinlere de etki eder. Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar olan süreçte dönemin hâkim düşüncelerinin etkilerini çocuk ürünleri üzerinden takip etmek mümkündür.

Görüldüğü gibi çocuk biyolojik özelliklerinin yanı sıra ekonomik, sosyo-kültürel, politik düzlemde farklı algılanmış ve kavramsallaştırılmıştır. Bu sebeple toplumun yaşadığı her türlü gelişme ve anlayış çocuğa yönelik eserleri de etkilemiştir. Son yıllarda çocuk edebiyatı ile ilgili araştırmalara göz attığımızda tarihi süreçte meydana gelen ideolojiler ile çocuk ürünleri arasındaki ilişkinin çok az sorgulandığını görürüz. Sosyal, tarihi ve siyasal gelişmelerin çocuğa yönelik eserler üzerindeki etkileri çok az araştırmacının dikkatini çekmiştir. Çocuk figürünün Türk edebiyatında devrin hâkim düşünce ve akımları açısından nasıl konumlandırıldığını ele alan çalışmalar son dönemlerde yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan Şahika Karaca'nın *Türk Edebiyatında Çocuk- Milli Kimlik İnşası (1900-1923)* isimli araştırması Milli Edebiyat anlayışının hâkim olduğu dönemde edebiyatın toplumsal işlevinden yararlanarak çocuk kahramanlar üzerinden milli kimlik inşa edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Çocuk figürüne Tanzimat'tan Meşrutiyet'e ve oradan da Cumhuriyet dönemine kadar hâkim yönetim tarafından yüklenen anlamları gösteren bir diğer çalışma ise Güven Gürkan Öztan'ın *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*'dir. Bu çalışma, Türk çocuğunun modern anlamda birey olmaya başladığı dönemden Tek Parti dönemi sonuna kadar çocukluğun yurttaş çocuktan milliyetperver çocuğa ve son kertede Cumhuriyet çocuğuna kadar uzanan değişik nitelendirmelerinin ideolojik temellerini ele alır. Çocukluk figürünün ele alındığı çalışmalara baktığımızda bunların belirli bir dönemde ortaya çıkan anlayışların ve akımların etkileri sonucunda oluşan çocuk kimliği üzerine yoğunlaştığını görürüz. Bu yoğunlaşmalar daha çok 1900 ile 1950 arasını kapsamaktadır. Cumhuriyet sonrasında özellikle 1950 sonrasında yer alan çocuk anlayışına ilişkin çok fazla çalışma mevcut değildir. Türkiye'de özellikle 1960 sonrası ideolojik çeşitliliğin olduğunu teslim edecek olursak oluşan fikri gelişmelerin çocuk romanı üzerindeki etkilerini ele alan araştırmaların azlığı bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Türkiye'deki ideolojilerin tarihsel gelişimine baktığımızda Tanzimat'tan itibaren etkisini sürdüren Batıcılık anlayışının ideolojisini Cumhuriyet ile birlikte Kemalizm üzerinden sürdürdüğünü görürüz. Türk ulusunun millet ekseninde birleşerek laiklik ve modernizm üzerinde geliştireceğini öngören Kemalist ideoloji 1923 ile 1950 arasında Türk tarihinde oldukça derin izler bırakır. Kemalizmin gelenekten bağımsız ve Batı eksenindeki modernleşme hamlesine olan itirazlar ise 1930 sonrası

yine Kemalistlerin içinden yükselmeye başlar ve muhafazakârlık olarak adlandırılır. Bu düşünce, gelenekle modernleşmenin uzlaşısı içinde olabileceği anlayışına dayandığı gibi 1940 sonrası dünyada yükselmeye başlayan komünizm dalgasına karşı da bir alternatif ideoloji olarak görülür. Bu anlayışta özellikle din, komünizmin materyalist anlayışına karşı manevi bir kalkan olarak düşünülür. 1960 sonrası ise muhafazakâr söylemde milliyetçi damar ağırlık kazanır ve bu anlayış dini milletin ayrılmaz bir parçası olarak yorumlar. Muhafazakâr milliyetçilik olarak tanımlayabileceğimiz bu ideolojiye göre milli aidiyetin yanı sıra gelenek, mazi, din gibi unsurlar bir Türk'ü Türk yapan en önemli değerlerdir.

Cumhuriyet sonrası sağ ideoloji ve muhafazakâr milliyetçilik tarafından sahiplenilen İslamcılık (Kara, 2013: 27) ise 1960'lardan sonra dünyadaki Müslüman devletlerde gerçekleşen gelişmelerden de etkilenerek müstakil bir ideoloji haline gelir. 1980 sonrası postmodern dönüşümlerle beraber modernizmi eleştiren paradigmalardan gelişmesi, Türkiye'de uygulanan liberal politikalar ve 1960'lardan itibaren komünist sistem karşısında yükselişe geçen Türk-İslam sentezinin söyleminde yer alan milli din ideolojisi, 1980'lerden sonra İslami hareketin siyasallaşmasının bir diğer sebebi olmuştur.

Sol ideoloji ise Marksist eksenli olarak Türkiye'de 1924 sonrası *Resimli Ay* ve *Aydınlık* dergileri üzerinden oluşmaya başlasa da asıl etkisini 1960 sonrası gösterir. Bundaki en büyük etken 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortamın farklı fikir gruplarına olanak sağlamasıdır. Özellikle 1964 yılından itibaren üniversite gençliği arasında devrimci ve sosyalist fikirler yaygınlaşır. Bu dönem Marksist estetizmine dayanan toplumcu gerçekçi anlayış Türk romanına ağırlığını koyar ve 1980'e kadar bu etki devam eder.

1960'lı yıllar Yalçın'ın da dediği gibi farklı ideolojik anlayışların daha belirgin olarak yer almaya başladığı dönem olur. Özellikle 1960'lı yılların ortasından itibaren hâkim sol ve sosyalist düşüncenin karşısına farklı düşüncelerin de çıkması, bunun demokratik serbestlik içinde gittikçe çatışmalara dönmesi, grupların kendi içinde mesajlarını anlatmak için sanat ve edebiyatı kullanmaya çalışmaları, 1980'e kadar temposu artarak gelişen yaygın bir eğilim haline gelir (2005: 551). Nitekim bu anlayışların Türk edebiyatı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar da mevcuttur.

Bu anlamda özellikle 1960 sonrası Türk romanına ağırlığını koyan Marksist estetik anlayışın ve 1970 sonrası müstakil bir ideoloji olarak ortaya çıkan İslamcı anlayışın etkilerini inceleyen çalışmalar mevcutken bu düşüncelerin çocuklar için oluşturulan ürünlerin üzerinde ne gibi etkilerinin olduğunu sorgulayan çok az çalışma mevcuttur. Bu bağlamda amacımız çocuk romanı ve ideoloji kavramlarından hareketle Türk yazarların çocuklar için yazdığı romanlar üzerinde Türkiye'de oluşan ideolojik akımların etkilerini tespit etmektir.

Romanlar üzerindeki ideolojik unsurları tasnif ederken sosyoloji, siyaset bilimi gibi alanların metodolojilerini kullanmadık. Çalışmamızda daha çok romanın içeriğini analiz edip elde ettiğimiz sonuçların belirtilen dönemlerdeki ideolojik anlayışlara yaslanıp yaslanmadığını araştırdık. İnceleme sırasında başlıklarımızı ise romanda belirlenen ideolojik söylemin karşılık bulduğu malzemeye göre belirledik.

Bu bağlamdan hareketle araştırmanın problemini, 1923-2000 yılları arasında yayımlanan Türk çocuk roman örnekleri üzerinde ideolojik unsurların belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Batı'da çocuğun birey olarak konumlanması Aydınlanma felsefesinin sonucu olan modernitenin bir getirisiidir. Bu dönemden sonra Batı'da çocuğa yönelik eserler modern anlayışta çocuk yetiştirmek üzere düzenlenmiştir.

Osmanlı'da ise Tanzimat sonrasında modernleşme ekseninde yaşanan sosyo-kültürel değişimler çocuğun toplumdaki yerine etki ederek onun "*birey*" olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu algı çocukların mevcut yönetimler tarafından geleceğin teminatı olarak görülmesine sebep olurken, çocuğun eğitim araçlarından biri olarak sayılan çocuk edebiyatı ürünlerinin de bu çerçevede şekillendirilmesinin önünü açmıştır. Tarihi süreçte meydana gelen siyasal ve sosyal gelişmeler çocuğu ve çocuğun eğitim aracı olarak görülen çocuk romanını etkilemiştir.

Literatüre baktığımızda özellikle 1960 sonrasında oluşan ideolojilerin ve anlayışların Türk romanı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalarla karşılarız.

1960 sonrası Türkiye'de ideolojik olarak çeşitliliğin olduğunu düşünecek olursak Türk romanı-ideoloji araştırmalarının bu döneme yığılması tabii bir durumdur. Yetişkin edebiyatında karşımıza çıkan bu tablo çocuk edebiyatı ile ilgili araştırmalara gelindiğinde eksik kalmaktadır. Aslında çalışmanın ana omurgasını 1960 sonrası yaşanan bu siyasal çeşitliliğin çocuk edebiyatına yansımaları tespit etmek oluşturmuştur. Fakat yaşanan bu gelişmelerin etkisini karşılaştırabilmek amacıyla Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan romanlar da çalışmaya dahil edilmiştir. Bu karşılaştırmayı yapabilmek adına Cumhuriyet'in ilk döneminde basılan ve daha önce üzerinde araştırma yapılmış romanlara da yer verilmiştir.

Araştırmanın çalışma aralığı 1923-2000 yılları olarak belirlenmiştir. Belirlenen yıllar dahilinde yayımlanan bu romanlardan ideolojik yönü baskın olduğunu düşündüğümüz ve günümüzde de baskıları yapılmaya devam eden örnekler olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca bir dönem kanona girerek Yüz Temel Eser listesinde yer alan romanlar da tercih edilmeye çalışılmıştır. Bir dönem politik kimlikleri ile öne çıkan yazarların romanları da ağırlıklı olarak seçilmiştir. İncelediğimiz romanlardaki başlıklar romanda yer alan ideolojik malzemeye göre belirlenmiştir.

Araştırmanın temel amacı, 1923 ile 2000 yılları arasında basılan Türk çocuk roman örneklerini Cumhuriyet sonrasındaki tarihi süreçte oluşan ideolojik söylemler açısından incelemek ve bu ideolojik unsurların özelliklerini belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır:

1. Kemalist söylemin çocuk romanları üzerindeki etkisi nasıldır?
2. Muhafazakâr milliyetçi söylemin çocuk romanları üzerindeki etkisi nasıldır?
3. İslamcı söylemin çocuk romanları üzerindeki etkisi nasıldır?
4. Marksist söylemin çocuk romanları üzerindeki etkisi nasıldır?

1.3. Önem

Çocuk edebiyatı ile ideoloji ilişkisi yazarların ve düşünürlerin eserinde neyin ideoloji olduğu konusunda uzlaşa sağlayamadıkları bir konudur. Bu konuda yapılan

tartışmalara baktığımızda edebiyatçıların çocuk ürünlerinde ideoloji olmalı mı olmamalı mı sorularına ortak bir cevap bulamadıklarını görürüz.

Araştırmanın ana eksenini oluşturan çocuk romanları geçmişten günümüze kadar birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve bu romanlar daha çok sanat, edebiyat ve çocuğun gelişimine uygunluk açısından sorgulanmıştır. Bu araştırmaların yanı sıra çocukluğun farklı politik ve ideolojik görüşler çerçevesinde nasıl ele alındığını çocuk ürünleri ve diğer edebi türler üzerinden ele alan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmaların da aralık olarak 1900-1950 arasında yoğunlaştığını görürüz. Çalışmamız ise Cumhuriyet'ten itibaren 2000'e kadar farklı ideolojik görüşlerin çocuk romanına yansımalarını görmemizi sağlamaktadır.

Cumhuriyet sonrasında Türkiye'de oluşan ideolojiler ve anlayışlar çocuğa hangi özellikleri yükledi? Bu ideolojiler romanın kurgusunda hangi semboller ve unsurlar ile yer aldı? Bu soruların cevabını Türk çocuk romanına yansıyan yönüyle bulmaya çalışacağız. Bu sebeple çalışmamız Cumhuriyet sonrası ortaya çıkan ideolojilerin izdüşümlerinin çocuk romanı üzerinden takip edilebilmesi ve bu anlamda Cumhuriyet döneminden 2000'e kadar seçilen örnekler üzerinden genel bir görünüm çizmesi açısından önem taşımaktadır.

1.4. Varsayımlar

1. İncelenen romanların çocuklar için yazıldığı,
2. İncelenen romanların dönemin siyasal, sosyal ve kültürel hayatını önemli ölçüde yansıttığı,
3. İncelenen kitapların roman türünün özelliğini yansıttığı varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Dönem olarak 1923-2000 dönemi arasındaki romanlar ile,

2. Dönemlere paralel olarak ideolojinin yansıtılmasına dikkat edilerek 23 roman ile,
3. Kuramsal çerçeve açısından ulaşılabilen alan yazın ile,
4. İncelenen metin bakımından roman türü ile sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM II

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde “Kuramsal Çerçeve” başlığı altında kaynaklara dayalı olarak araştırmanın içeriğine, “İlgili Araştırmalar” başlığı altında ise tez konusuyla ilgili alanda yapılmış ve ulaşılabilen araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı kuramsal temellere; araştırma konusu ile ilgili alanyazında yer alan bilgilere yer verilmiştir.

2.1.1. İdeoloji

Aydınlanma çağının bir kavramı olan ideoloji, ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar çeşitli disiplinler tarafından ele alınmış, her dönemde farklı tanımlanmış, başka bir şekle bürünmüş, zaman içinde bir önceki anlamını yitirmiş veya tam tersi bir anlama gelerek çıkış noktasını unutturacak manalar kazanmış bir sözcüktür.

Türkiye’de de bu terim zaman içinde farklı anlamlara gelecek şekilde algılanmıştır. Hatta aynı dönem içinde dahi toplum içinde farklı çağrışımlar içerecek şekilde kullanılmıştır. Şerif Mardin’e (2015: 17) göre Türkiye’de 1974 yılında küçük bir grup üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çok basit bir uygulama bize bu konuda bir ipucu veriyor. Yapılan anketten, ideolojinin denekler arasında iki anlam taşıdığı anlaşılıyor. Öğrencilerin büyük çoğunluğu için ideoloji, sistematik bir fikir yapısı veya anlatısıdır. Deneklerin çok daha küçük bir kısmı ise ideoloji dendiğinde gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan bir fikir yapısı olduğu düşüncesinin akıllarına geldiğini söylemektedir.

Mardin, ideoloji sözcüğünün bugün nesnel olmayan fikir ürünü anlamını akıllara getirirse de kavramın Batı Avrupa'nın fikir tarihinde bunun tam zıddı bir anlamda ortaya çıktığını söyler. Mardin, ideoloji kavramının insan zihninde fikirlerin belirleme sürecinin nesnel olarak incelenmesinin mümkün olduğunu ve bundan dolayı istenirse doğru düşünceleri düşündürmenin bir yolu bulunduğunu iddia eden bir grup düşünür tarafından ortaya atıldığını belirtir (2015: 22).

Hasan Erkek ideolojinin, 18. yüzyılda Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından ortaya atılmış bir terim olduğunu söyler. Düşünürün bu terimi "*düşüncelerin bilimi*" anlamında felsefi bir terim olarak ortaya attığını belirten Erkek, ideoloji teriminin geldiği kök olan "*idee*" sözcüğünün; düşünce, fikir anlamında kullanıldığını ifade eder (2007: 147).

İdeolojinin tek bir tanımla açıklanamayacak kadar karmaşık olmasının sebebi bu kavramın oluşmasında etkili olan birçok unsurun ve tarihi süreçlerin bulunmasıdır. Şerif Mardin *İdeoloji* isimli kitabında, ideolojinin öğelerini açıklarken bu öğelerin bazılarının derin felsefi konulara girdiğini (gerçek bir gerçek var mı), bir kısmının düşüncenin toplumsal temeliyle ilgili olduğunu, bir kısmının ise kendi devrimizin koşullarına bağlı olduğunu açıklar (2015: 183).

İdeolojiler, 19. yüzyılda yayılma alanı bulur. Bunun sebebini Mardin üç unsura bağlar: Birincisi ideolojinin ideal yayılma ortamı az okumuş insan kitlesini meydana getirecek olan yeni yayın araçlarının ve eğitim sistemlerinin gelişmesi ve aydınların fikir üreticisi olarak giderek önem kazanmasıdır. İkincisi, 19. yüzyıl sonrası gerçekleşen endüstrileşme ile birlikte insanların köksüzleşmesi ve aidiyet arayışında olması. Üçüncüsü ise aydınların bir grup ideoloji düşüncesini temellendiren uğraşlarla meşgul olmasıdır. İdeoloji, bu değişimlerin tümünün Batı toplumlarında meydana getirdiği farklılaşmalar sonucu yayılma imkânı bulmuştur (2015: 131, 132).

İdeoloji kavramı Batı Avrupa'nın tarihinde "*doğru düşünme*" bilimine verilen ad olarak meydana gelse de bu çağrışıma çok uzun sürmemiştir. Bugün ideoloji "*nesnel olmayan bir fikir ürünü*", "*gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan bir fikir yapısı*" çağrışımını akla getirmektedir. İdeolojinin bu çağrışıma yüklenmesindeki en dikkat çekici isim Karl Marks'tır. Marks'a göre ideoloji; toplumda egemen sınıfın ürettiği, güçsüzleri kendi ekonomik egemenliğine almak için uydurduğu düşünceler bütünüdür.

Marks ideoloji kavramını egemen sınıflara hizmet ettiği gerekçesiyle yıkmaya çalışırken sınıfsız ve sömürsüz bir toplum söylemiyle de kendi ideolojisini kurmuştur (Kaya: 2011, 171).

Kâmil Kaya'nın ifadesiyle ideoloji, bir topluma veya bir sosyal gruba has inanışlar bütünüdür ifade ettiği gibi, genellikle siyasi ve sosyal mahiyetteki bir doktrini de bir hükümetin, bir partinin veya bir sosyal grubun faaliyetlerini de ifade eder. Burada ideolojiden anlaşılan, belli bir toplumu korumak ya da yıkmak üzere girişilen herhangi bir eyleme dayanak teşkil eden bir sistemdir (2011: 168).

Sonuçta diyebiliriz ki sahip olduğu karmaşık öğelerle, süreç içinde birçok manaya gelen ideolojinin birçok çağrışımı vardır. Başlangıçta doğru düşünceleri çağrıştırmının düzenli yöntemi olarak meydana gelen ideoloji; belli bir sınıfa ya da gruba ait inançlar sistemi, olaylar üzerine kurulu, insanların düşünce ve davranışlarını etkileyen çeşitli kaynaklardan beslenen bir inanç sistemi; gerçeğe karşı gösterilen tepki; düzmece bilimsel kurallar üzerine oturtulmuş doktrinler gibi anlamlar da kazanmıştır.

İnsanlığı etkileyen ideolojilerin insanın anlama ve anlatma çabasının bir sonucu olan sanatı ve edebiyatı etkilemesi kaçınılmazdır. Aydınlanma Çağı sonrasında yaşanan gelişmeler ideoloji ile edebiyat arasındaki ilişkinin sorgulanmasına da sebep olmuştur. Semran Cengiz, edebiyatın estetik bir yaratım süreci midir, gerçeğin ideolojik bir yansıması mıdır, yoksa yaratım ve üretim özelliklerini bir arada bulduran bir edim midir sorularının iki yüz yılı aşkın zamandır edebiyat-ideoloji ilişkisinin sorgulanmasında cevap aranan sorular olduğunu söyler (2015: 268). Cengiz bu sorular çerçevesinde edebiyatın bir yaratım süreci olduğunu düşünenlerin ideolojinin edebiyattaki rolünü yadsıdığını, edebiyatın toplumsal bilinçle bağlantısını öne çıkaranların ise edebiyatı toplumsal gerçekliğin bir yansıması olarak değerlendirdiğini ifade eder (2015: 266).

İdeolojinin yazarın değerler sistemi, hayatı algılama şekli olarak ifade edilmesi ideolojilerin eserlerde kaçınılmaz bir unsur olarak yer alacağı fikrini öne çıkarmıştır. Bu fikri savunanlara göre yazarın kimliğini, yaşam tarzını, olaylara bakışını belirleyen temel özelliklerden biri de yazarın ideolojisidir. Yazarın bir eser meydana getirirken bu özellikleri dahil etmemesi mümkün değildir. Bu düşüncenin karşısında yer alanlar

ise bir eserin öncelikli amacının edebiyat ekseninde, estetik temelli oluşturulması gerektiği fikrini ön plana çıkarırlar. Onlara göre yazarın içinden geldiği kültürel kodlar, değerler sistemi yazarın ideolojisini oluşturur. Fakat bu ideoloji kendi düşünce sistemini açıklamak adına edebiyatı bir araç görevinde kullanmamalıdır.

Kenan Çağan (2005: 333) bu durumu şöyle açıklar: Edebiyat ve ideoloji ilişkisinde iki temel tutum söz konusudur: Birincisi edebiyatı ideolojik bir araca indirgeyen ve dolayısıyla edebiyatı dışlama riski büyük olan salt ideolojik tutum. İkincisi ise edebiyat kaygısını önceleyen ama yazarın aidiyetlerinin rengini metne ister istemez sızdığı, sızdırıldığı tutumdur.

Çağan (2005: 334) buna ek olarak bir edebi eserin başarısının biraz da sahip olduğu ideolojiyi metne yedirerek anlatabilmesinde yattığını ifade eder.

Cengiz ise (2015: 272), edebiyatın ideolojiden ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığı kanısındadır. Ona göre ideoloji gerçekliğin esere taşınmasına yardım eden, dolayısıyla yazarı güdümlen ve aynı zamanda ona üretim sürecini yönlendiren en önemli dinamiktir. Bu durumda yazarın ideolojisiz bir üretim gerçekleştirmesi mümkün olmaz. Cengiz, buna ek olarak 20. yüzyılın sonunda modernist anlayışların ideolojiyi bitirdiğine inanılsa da bunun gerçek olmadığını söyler. Ona göre bu anlayış, biçimi öne çıkararak içeriği gerçeklikten uzaklaştırmıştır. Bu durum aslında burjuva ideolojisinin gerçekliği edebiyattan uzaklaştırma çabasıdır. Yani ideoloji sanılanın aksine edebiyatta bitmemiştir. Burjuva ideolojisi devam etmektedir.

Görüldüğü gibi bir eserde yazarın ideolojisinin nerede başladığı, estetik kaygının ideoloji aktarımından daha üstün olup olmadığı ya da ideoloji aktarımlarının modern edebiyatta sona erip ermediği gibi tartışmalar hala edebiyat-ideoloji ekseninde devam etmektedir. Bu konuya ilişkin yazarların görüşleri birbirinden farklılıklar gösterir.

2.1.1. İdeoloji ve Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı Yalçın ve Aytaş (2005: 17) tarafından çocuklara edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine,

yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin tamamı şeklinde tanımlanır.

Ali Fuat Bilkan (2005: 7) da çocuk edebiyatını çocuklar için yazılmış, çocuk ruhunu taşıyan eserlerin oluşturduğu edebiyat olarak tanımlar.

Söz konusu edebiyatın hitap ettiği kitle olan çocuğun ve çocukluğun ne olduğu konusunda farklı fikirler bulunur. Çocukluğun tanımlanmasındaki bu zorluk farklı disiplinlerin çocuğa olan bakışının sonucudur. Bedensel ve zihinsel olarak 0-14 yaş arasına çocuk dendiği gibi bazı bilim adamları, 0-16 yaş arasındaki bireylere çocuk tanımını yapmaktadır.

Güven Gürkan Öztan çocukluğu, salt biyolojik bir kategori olarak değerlendirmez. Ona göre çocukluk biyolojik özelliklerinin yanı sıra toplumsal ve siyasal bir tahayyüldür; tarihsel serüveni boyunca ekonomik, sosyal-kültürel ve politik düzlemde farklı şekillerde algılanmış ve kavramsallaştırılmıştır. Tüm coğrafyaları kapsayan tek bir çocukluk anlayışı olmadığı gibi çocukluk özelinde lineer bir çocukluk imajından söz etmek de olanaksızdır. Jacques Gelis'in vurguladığı gibi, aynı zaman zarfında ve hatta aynı toplumda birbiri ile çelişen farklı çocukluk imgelerinin ve tecrübelerinin varlığı kolaylıkla tespit edilebilir (2013: 3).

Çocuk, tarih boyunca bu kavramsallaştırılması dolayısıyla yaşadığı dönemdeki güç çevreleri tarafından şekillendirilmek istenen bir varlık olarak karşımıza çıkar.

Dilek Can Tüfekçi çocuk edebiyatının tarihi gelişimi incelendiğinde özellikle çocuk kitaplarının dünya çapında eğitim, din ve politik ögeler arasında bir güç çekişmesi içinde kaldığını söyler. Çocuk edebiyatını böylesi bir çekişme içinde bulmasının asıl nedeni 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda kendini hissettiren Aydınlanma Çağı ile birlikte çocuğun keşfedilmesi ve çocuk edebiyatının edebi bir tür olarak ortaya çıkmasıdır. Aydınlanma felsefesi, 18. yüzyılın sonlarına doğru hem Fransız Devrimi'ni hem de bu devrimin ardından gerçekleşen modernleşme süreçlerini tetiklediği için tarihsel süreç içinde oldukça önemli bir düşünce hareketi olarak öne çıkar. Bu düşünceye göre eski, geleneksel kabul edilen her türlü varsayımdan, ideolojiden vazgeçilerek yeni deneysel bilgi merkeze alınacak ve bu bilginin etrafında yeni düşüncelerin gelişmesi sağlanacaktır. İşte zaten bu nedenlerden dolayı çocuk edebiyatı kendini güçler çekişmesinin içinde bulur. Eski düşüncelerin yenilerle,

geleneksel olanların modernle mücadele etmeleri nedeniyle çocuk edebiyatı ideolojinin merkezine düşer. Bütün Avrupa'yı etkisi altına alan ideolojik ve kültürel akımlar, çocuk edebiyatının yeni bir edebi tür olarak ortaya çıkmasına ve çocuk edebiyatında ideolojinin kaçınılmaz bir unsur olmasına neden olur. Öyleyse çocuk edebiyatı eserlerinin dünya kültürüne ait ideolojik yapılanmanın birer parçası olduğu iddia edilebilir (2013: 200, 201).

Çağan (2005: 334) da bu görüşü destekler şekilde milli kimlik inşasından, toplumsalcı devrimci bir bilince ya da dini inançların yaygınlaştırılmasına kadar birçok alanda çocuk edebiyatının kullanıldığına dair yığınla örnek olduğunu ifade eder. Örneğin Sovyetler Birliği'nde çocuk edebiyatının türlerini ve konularının çeşitlenmesi bakımından gelişmesi, devrimden sonraki yıllarda başlamıştır. Rusya'da yazarlar bu dönemde genellikle toplumsal gerçekçilik, komünist rejimin üstünlüğü gibi ideolojik temaların işlenmesine çok büyük ağırlık vermişlerdir. Batı'da da çocuk klasikleri bir dönem, dünya görüşü, dini sembolleri ve değerleri ile Batı sömürgeciliği ve bireyci felsefesini yansıtan Batı merkezli bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bunun en iyi örneklerinden biri sömürgecilik tecrübesinin öyküsü olarak kabul edilen Daniel Defoe'nun *Robinson Cruose* adlı eseridir. Defoe, bu eseri ile sömürgeciliğin oluşum süreçlerini aydınlattığı gibi, hangi deneyimlerin Batı'nın kendisinden olmayana yönelik bilincini ve tutumlarını oluşturduğunu da göstermektedir.

Türk çocuk edebiyatında çocuk, bir fert olarak Tanzimat sonrasında kendine yer bulabilir. Çocuğun toplum içinde bir özne haline gelmesi bir ideoloji olan Batıcılık düşüncesinin neticesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra çocuklara yönelik kitap ve yayınların sayısının arttığını görürüz. Öztan (2013: 46) bu dönemde çocuklara yönelik yazılan ilk kitabın Doktor Rüşdi' nin *Nuhbet- ül Etfal* (1858) kitabı olduğunu söyler. Bu dönemde çocuk kitaplarının önemli bir kısmını Batı edebiyatından yapılan çeviriler oluşturur. Özellikle didaktik üsluba sahip eserler dikkat çeker. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçte çocuk için yazılan ürünlerde işlenen temel konu, geleceğin devlet memuru olarak çocukların otoritenin belirlediği ilkeler doğrultusunda yetiştirilmesidir.

Tanzimat sonrası çocuk ürünlerinde padişaha olan bağlılık dikkat çekerken Meşrutiyet sonrası ürünlerde çocuklardan küçük yurttaşlar olarak yönetime bağlı

olmaları istenir. Vatana bağlılık, siyasal iktidara itaat, çalışkanlık, dürüstlük gibi özellikler ideal çocuğun özellikleri olarak sunulur. Bu dönemde çocuklara yönelik ürünlerde Abdülhamit'ten Kızıl Sultan olarak bahsedilir (Özta, 2013: 45, 46).

Balkan Savaşlarının başlamasıyla birlikte Osmanlı topraklarında yükselişe geçen Türkçü düşünceler çocuk ürünlerinde de etkisini gösterir. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Yusuf Akçura gibi isimler çocuklara yönelik eserlerde Türklük vurgusunu ön plana çıkarırlar.

Milliyetçi unsurları işleyenler arasında en öne çıkan isim Ömer Seyfettin'dir. Seyfettin "*Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?*" ve devamı olan "*Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?*" hikâyelerinde Türklük şuurunun nasıl bir eğitim meselesi olduğunu da gösterir (Enginün, 2003: 412). Öyküde Batılılaşma hevesinin Türk insanın ruhunda oluşturduğu derin yaralar Türk düşüncesinin yeniden keşfiyle aşılmaya çalışılır. Türk olmanın bir ayrıcalık olduğu; Türklerin erdemleri, cesaretleri, adaletli ve antiemperyalist olmaları gibi özellikler çerçevesinde anlatılır.

Özta, 1923 sonrasında ise Cumhuriyet'e, onun temel ilkelerine ve Mustafa Kemal'e bağlı, Türklük bilincine ulaşmış nesiller yetiştirilmek istendiğini söyler. Çağdaşlaşma, kalkınma, laikleşme, kentleşme, Batılı ülkeler arasına katılarak rejimi koruma ve güvenliği sürekli hale getirme konularının özellikle kentlerde dolaşan popüler yayınları doğrudan etkilediğini belirten Özta, bu süreçte eski rejimin yozluğu ve saltanatın ihaneti diskurunun işlendiğini, Türk kimliğinin Orta Asya anlatısına dayandırıldığını ifade eder (2013: 235).

Bu konuda incelemeler yapan araştırmacıların da tespit ettiği gibi "*çocuk*" kavramı mevcut yönetimler tarafından ve gelişen tarihi, siyasal olaylar çerçevesinde edebiyat üzerinden az veya çok, bilinçli veya bilinçsiz olarak şekillendirilmek istenmiştir.

Araştırmacıların da tespit ettiği gibi çocuk edebiyatı ile ideoloji arasındaki ilişkinin mevcut durumu böyleyken bu ilişkisinin nasıl olması gerektiği fikri birçok yazar arasında hala bir tartışma konusudur. İdeolojiyi yazarın metin oluşturma sürecinde ayrılmaz bir parça olarak görenler olduğu gibi edebiyatın bir ideolojinin sözcülüğünü yapmaması gerektiğini düşünenler de vardır. Bu konuda ideolojiyi eğitim ve çocuk edebiyatı ekseninde inceleyen Kenan Çağan'ın görüşleri şöyledir:

Çağan'a (2005: 333) göre eğitimdeki istenilen ideoloji, literatürde sıklıkla karşılaşılan ve yanlış bilince, yanılsamaya, çarpıtmaya ve mistifikasyona indirgenen anlamıyla değil, orijinal anlamıyla; yani sadece fikirler öğretisi olarak kabul edilen anlamıyla ideolojiye karşılık gelen şeydir. Eğitimin ideolojisinde kullanılan temel materyal ise çocuk edebiyatıdır. Eğitim bir amaç doğrultusunda ve bir görüş çerçevesinde şekilleneceği için, çocuk edebiyatının ideoloji olarak görülen- eğitim anlayışından etkilenmemesi düşünülemez. Eğitim öğretmenlerin belirledikleri doğrular ya da yanlışlar doğrultusunda, zihinsel ve davranışsal birtakım örüntüleri eğitime tabi tutulanlara aktarmak, onların bu doğruları ya da yanlışları kendi doğruları ya da yanlışları olarak kabul etmelerini temin etmektir. Herhangi bir insanın kendince doğruları ve yanlışları olması ve o doğruları ve yanlışları diğer insanların nezdinde savunması kadar doğal bir şey olamaz. Elbette çocukların ergin olma süreçlerinde bir eğitime muhatap olmaları kaçınılmaz bir durumdur. Lakin çocukların eğitim süreçlerindeki eğitim içeriklerini edebiyat üzerinden işletmek gerekecekse bunun, edebiyatın yüksek beğenilerini ihmal etmeden ve mümkün olduğunca evrensel birtakım doğruların işlenmesi şeklinde icra edilmesi ve çocukların en temel hak ve özgürlüklerinin gözetilerek yapılması gerekir.

Kenan Çağan'ın da dediği gibi istenilen eğitim programlarının aktarımında kullanılan temel materyallerden biri çocuk edebiyatı olmuştur. Çağan, bu eğitim ideolojisinin aktarımı sırasında edebiyatın estetik özelliğinden taviz verilmeden kullanılmasını ister.

Kenan Çağan (2005: 333) buna ek olarak bir yetişkinin kendisine sunulan metni edebi kriterler ve sahip olduğu özellikler açısından değerlendirip metnin kendisi için uygun olup olmadığı kanısına varabileceğini düşünür. Fakat söz konusu konunun muhatapları irade beyan etmekten uzak, daha doğrusu beyan ettikleri çocuksu iradenin sonuçlarına dair sağlıklı bir kestirimde bulunamayan çocuklar olduğunda durum hak ve özgürlük ihlalleri ile çakışır olmaktadır. Zira ona göre edebiyat en sığ biçimiyle ideolojik çığırkanlığın yapıldığı bir platform değildir.

Şaban Sağlık (2005: 242) bazı değerleri aktarmak konusunda bir eğitim aracı olarak çocuk romanlarının kullanılmasının "*çocuk edebiyatında ideoloji*" konusuna girdiğini ve genelde eleştiri almakla birlikte vazgeçilmez bir yöntem olduğunu ifade

eder. Sağlık (2005: 254) buna ek olarak bir ideolojinin ve davanın yerinin edebiyat olmadığını, siyaset olduğunu söyleyerek eserde ideolojinin edebiyatın önüne geçmesine karşı çıkar. Bunun eserde yazarın fikri ve felsefesini savunmakla ilgili olmadığını da belirtir. Ona göre yazar öncelikle yazdığının roman olduğu bilincinde olmalıdır. Bu durum yetişkin edebiyatında da çocuk edebiyatında da aynı olmalıdır.

Mustafa Ruhi Şirin, (Şakar, 2005: 432, 433) Türk çocuk edebiyatında 1970-1980 arası ideolojik yaklaşımların görüldüğünü söyler. Şirin de ideolojinin edebiyatın önüne geçmemesi gerektiğini savunur. Ona göre yazar yaşadığı döneme tanıklık yapmak isterken bu isteğini çocuğun günlük yaşamdaki gerçekliğinin önüne geçirirse bunun çocuk edebiyatı değil "*politik çocuk edebiyatı*" olacağını ifade eder. Sorun odaklı çocuk edebiyatı ile politik çocuk edebiyatını birbirinden farklı iki yaklaşımlar olarak değerlendiren Şirin, çocuğu ve eğitimi politik nesne kabul eden her çeşit çocuk kitabını ideolojik, doktriner ve güdümlü bulur. O, çocuk edebiyatında bu anlayışı tasvip etmez (Şirin, 2007: 42).

Alfred Clemens Baumgartner de politik içerikli toplumsal çocuk kitaplarını onaylamaz. Düşüncelerini şöyle ifade eder: "*İdeolojik çocuk kitapları eleştirel bakış getirmekten uzak, tek yanlı, tek tip, güdümlü çocuk yetiştirmeyi amaç edinir. Bu yaklaşım ise, çocuk kitaplarından genel beklenti olan, bağımsız olarak düşünebileni iyi, seçici ve eleştirel okur yetiştirme amacından uzaktadır.*" (Akt., Şirin, 2007:42).

Politik çocuk kitaplarını olumlu görmeyen bir diğer yazar ise dünyaca ünlü çocuk kitabı yazarı Michael Ende'dir. O, politik olmayan çocuk kitabını işaret parmağını sallayarak ahlak dersi vermeyen özgür bir oyuna benzetir. Ende'ye göre sanat insanı kafa, yürek ve duyguların tümüyle kavramalı ve insanı iyileştirmelidir (Şirin, 2007: 43).

Şirin'e (2007: 42) göre çocuğu pasif konumda ele alan-yetişkinlerin olmasını istedikleri gibi yetiştirmek isteyen- zihniyetler var oldukça, politik çocuk kitapları yazılacak. Ancak bu tür kitaplar, okur beğenisi söz konusu olsa da her dönemde iyi edebiyat çitasının altında kalacak kitaplardır.

Görüldüğü gibi çocuk edebiyatında ideolojinin ne olduğu, eserde nasıl bulunması gerektiği gibi konular üzerinde bir uzlaşmanın olduğu söylenemez. Günümüzde bu konuda fikir beyan edenleri gruplayacak olursak çoğunluğun, edebiyat

ürününde ideolojinin estetik unsurların önüne geçmemesi gerektiği fikrinde birleştiklerini görebiliriz. Eğitimin kaçınılmaz bir ideolojik aktarım olduğunu düşünenler ise bu aktarımın evrensel değerler üzerinden, belirli bir politik anlayışa indirgenmeden yapılması taraftarıdır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde çalışmaya kaynaklık eden bazı araştırmalar ve ulaşılan sonuçlar özetlenmeye çalışılacaktır.

Tarih, din, toplum, siyaset gibi unsurlar ihtiva eden ideolojilerin çocuk ve çocuk edebiyatı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara baktığımızda çok az örnekle karşılaşırız. Bu kavramlar bağlamında literatürü incelediğimizde Öztan'ın (2013) "*Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*" isimli çalışmasının öne çıktığını görürüz. Öztan, bu kitabında Cumhuriyet'in erken döneminde inşa edilmek istenen çocukluk anlayışı üzerine bir inceleme yapar. Bu çalışmasıyla Tanzimat döneminden Meşrutiyet'e değişen çocukluk algısını ve daha sonra Cumhuriyet döneminde yetiştirilmek istenen çocuğun ideolojik temellerini ortaya koyan Öztan, bunu yaparken çocuklar için uygulanan politikaları ve çocuk edebiyatının ürünlerini ele alır. Öztan'ın Cumhuriyet'in ilk döneminde verilen çocuk ürünlerine ilişkin tespitleri bizim çalışmamızdaki bulgular ile paralellik göstermiştir.

Çocuğun kimlik inşası bağlamında ele alındığı bir diğer çalışma Karaca'nın (2013) "*Türk Edebiyatı'nda Çocuk-Milli Kimlik İnşası- (1900-1923)*" isimli incelemesidir. Karaca bu kitabında dönemin çocuk ürünlerini milli kimlik inşası kapsamında ele alır. 1920-1923 arasındaki dönemde hikâye, roman ve şiir üzerinden bir incelemeyle müstakbel vatandaşların edebi eserlerde nasıl kurgulandığını ve çocuklara milli kimliğin inşasında yüklenen sorumlulukları tespit eder.

Türker'in (2015) "*Bir Kolonyalist Propaganda: Viktorya Devri İngiliz Çocuk Edebiyatında Oryantalizm*" isimli çalışması ideolojik bir söylemin çocuk ürünlerine olan etkilerini gösteren bir yüksek lisans tezidir. Türker bu çalışmasında Viktorya Devri'nde çocuk edebiyatı alanında verilen dört farklı eserdeki oryantalist söylemi tahlil eder ve eserlerin ürettikleri bu oryantalist söylemin, kolonyalizm propagandası

olarak yorumlanabileceğini ifade eder. Bu çalışma ideolojik söylemlerin çocuk edebiyatında yorumlanabilmesi adına önem arz eder.

Çocuğu eğitim ve tarih anlayışı çerçevesinde inceleyen bir çalışma ise Alabaş'ın (2014) "*Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim ve Tarih Anlayışı Açısından İncelenmesi (1928-1950)*" isimli doktora tezidir. Bu tezde Alabaş, çocuğun yetişmesinde etkili araçlardan biri olan Cumhuriyet dönemi çocuk dergilerini inceler. Bu dergilerde eğitimsel konuların ve yeniliklerin işlenmesinin yanı sıra tarih aracılığıyla çocuklarda yeni bir kimlik inşa etme uğraşısı içinde olduğunu söyler. Türklük bilinci, vatan sevgisi, gürbüzlük, çalışkanlık, doğruluk gibi kavramların çocuklara kazandırılmak istendiği belirtir. Bu çalışmada tespit edilen Cumhuriyet çocuğunun bazı özellikleri bizim çalışmamızda ele aldığımız roman örneklerindeki unsurlarla benzerlik göstermektedir.

Karacelil'in (2014) "*Din Eğitimi Açısından Allah İnancı Temalı Çocuk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*" isimli kitabı ise, okul öncesi dönemden başlayarak 12 yaş gurubuna kadar okunan ve okutulan eserlerin çocukların farklı boyutlardaki gelişim düzeylerine olan etkilerini, çocuk edebiyatının esaslarını da göz önüne alarak inceleyen bir çalışmadır. Bu çalışma toplamda 60 eseri din eğitim-öğretim teknikleri ve dini gelişim süreci doğrultusunda da uygunluk açısından analiz eder.

Bu çalışmamızda çocuk edebiyatına ilişkin araştırmaların yanı sıra ideolojilerin söylemlerini, oluşum şartlarını ve dönemlerini inceleyen çalışmalar da bize kaynaklık etmiştir. Bunlardan biri İletişim Yayınları tarafından basılan "*Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*" isimli 9 ciltlik ansiklopedik çalışmadır. Bu serinin "*Kemalizm*" (2009), "*Muhafazakârlık*" (2015), "*Sol*" (2008) ciltleri çalışmamızda ele aldığımız ideolojilerin söylemlerini tespit etmek adına başvurduğumuz önemli kaynaklar olmuştur.

Bir ideolojinin temel dinamiklerini ele alan diğer bir çalışma ise Kara'nın (2017) "*İslamcıların Siyasi Görüşleri I- Hilafet ve Meşrutiyet*" isimli kitabıdır. Kara bu kitabında II. Meşrutiyet'in etkili fikir akımlarından birinin temsilcileri olarak İslamcıların siyasi görüşleri çerçevesinde meşrutiyet kavramını ve meşrutiyet idaresini ele alır. Çalışmada İslamcıların siyasi görüşlerinin temel tercihleri değerlendirilmeye

çalışılmıştır.

Türkiye'deki ideolojilerin tarihsel boyutlarını ortaya koyan çalışmalardan biri de Zürcher'in (2017), "*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*" isimli kitabıdır. Bu kitap Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle 1800'lerden itibaren başlayan Türkiye'nin modernleşme sürecini inceler. Türkiye'nin 1990'lara kadar yaşadığı siyasal ve sosyal değişimleri incelediği bu monografisinde Zürcher, Türkiye'nin çağdaş tarihi üzerine yazılan eserlerin dökümüne ve Türk modernleşme tarihinde ismi geçen şahsiyetlerin biyografilerine de yer verir.

Siyasal gelişmelerin ve fikir hareketlerinin edebiyat üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar bize kaynak sağlayan diğer çalışmalar olmuştur. Bunlardan biri, Çayır'ın (2017) "*Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat-Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara*" isimli kitabıdır. İslamcılığın Türk edebiyatına yansımalarını görmemizi sağlayan bu çalışma, bu ideolojinin 1980'lerdeki ve 1990'lardaki söylemini romanlar üzerinden inceler. Çalışma, 1980'li yılların hidayet romanlarının 1990'lı yıllara gelindiğinde İslami aktörlerin söylem değişikliğine paralel olarak öz-dönüşümsel romanlara dönüştüğünü ortaya koyar.

Yalçın'ın (2005) "*Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000)*" isimli çalışması belirlenen dönemde yayımlanan Türk romanlarını sanat ve estetik boyutlarının yanı sıra sosyal ve siyasal gelişmeler açısından inceleyen bir araştırmadır. Yazar, bu çalışmada 1960-1970 yılını bir dönemeç olarak belirleyip buradan ileriye ve geriye doğru gidişlerle değerlendirmelerde bulunur.

Maviş'in (2017) "*Türkiye'de İslamcılığın Değişen Siyasal Dili: 1990'lı Yıllarda İslamcı Dergiler*" isimli doktora tezi 1990'lı yıllarda İslamcılığın siyasal söyleminde yaşanan değişimleri dergiler üzerinden inceleyen bir araştırmadır. Maviş, çalışmasında İslamcı ideolojinin doğuşundan başlayarak Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerindeki söylemlerini ele alır. Cumhuriyet sonrasında 1960'tan itibaren tekrar yükselişe geçen İslamcılığın 1990 sonrası uğradığı söylem değişikliğini İslamcı dergilerde yayımlanan makaleler üzerinden analiz eder. Bu çalışma İslamcı ideolojinin 1990'dan sonraki değişimini ortaya koyarak bilgi edinmemizi sağlamıştır.

Ertuğrul (2005) "*1955-1959 Dönemi Türk Romanında Toplumcu Gerçekçilik*" isimli yüksek lisans tezinde 1955-1959 yılları arasında yayımlanan Türk romanlarını toplumcu gerçekçilik (sosyalist realizm) anlayışı bakımından inceler. Çalışmasında toplumcu gerçekçiliğin Türkiye'deki ve dünyadaki gelişimine, Türk roman örnekleri üzerindeki etkilerine değinir ve bu zaman aralığında yayınlanan romanların tahlilini yapar. Böylece 1960 öncesinde şekillenen Türk edebiyatındaki toplumcu gerçekçiliğin yerine işaret etmek ister.

Türkiye'de toplumcu gerçekçilik üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Tuğalay'ın (2010) "*1972-1973 Yıllarında Yayımlanan Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*" isimli yüksek lisans tezidir. Tuğalay, bu araştırmasında 1960'lı yıllardaki siyasi olayların toplumcu gerçekçi eserlerin sayısının artmasına sebep olduğunu, bu artışın 1970'li yıllarda da devam ettiğini dile getirir. Çalışmasında toplumcu gerçekçiliğin ortaya çıkış sürecini açıkladıktan sonra Türkiye'de 1972-1973 arası yayımlanan toplumcu gerçekçi romanları teknik, muhteva, üslup özellikler açısından ele alır.

Karataş'ın (2014) "*II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri ve Türk Edebiyatına Yansımaları*" adlı kitabı Türkiye'de Cumhuriyet sonrası oluşan ideolojilerin Osmanlı'daki öncüleri olan Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi fikir hareketlerinin dönemin edebi ürünlerine nasıl yansıdığını inceleyen bir çalışmadır.

Edebiyatları kadar politik duruşlarıyla da ön plana çıkan yazarları inceleyen tezler araştırmamıza kaynaklık eden diğer çalışmalar olmuştur. Bunlardan biri Çiftlikçi'nin (1993) "*Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup*" isimli doktora çalışmasıdır. Çiftlikçi bu tezinde Yaşar Kemal'in yaşamını ele aldıktan sonra eserlerini ve kullandığı dili inceler. Kemal'in eserlerini öne çıkan temalar, olay örgüsü, eserlerinde işlediği tarihsel zamanlar, kullandığı teknikler, anlatıcının bakış açısı, mekanlar, romanlarındaki tip ve karakterler gibi unsurları dikkate alarak analiz eder. Çiftlikçi çalışmasında Yaşar Kemal'in sanatçı kişiliğinin yanı sıra politik kişiliğinin de bulunduğunu ifade eder. Yaşar Kemal'in sanat ile politikayı ayrılmaz bir bütün olarak gördüğünü söyler.

Görüldüğü üzere Türkiye'de ideolojilerin söylemlerini, dönem özelliklerini ve

oluşum şartlarını ele alan çalışmalar olmasına rağmen bu kavramların çocuk edebiyatı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırma sayısı oldukça azdır.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, toplanılan kaynaklar ve bilgilerin değerlendirilmesi yer alacaktır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan, tarama modeli benimsenmiştir. Verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini; 1923-2000 yılları arasında Türk yazarların çocuk romanı türünde yayımlanan eserleri (23 kitap) oluştururken, bu çalışmada örneklem alma yoluna gidilmemiştir.

3.3. Veri Toplama Kaynakları

Araştırmamız betimsel nitelikte olduğundan öncelikle literatür taramasına dayanarak Türk çocuk romanlarından 1923-2000 arası yayımlanmış olanları belirledik. Romanların çocuk edebiyatı ölçütlerine göre uygunluğu tartışılmadan "*döneminde çocuklar için*" basılmış olan örneklerini çalışmaya dahil ettik. Buna göre seçtiğimiz kitaplar Mahmut Yesari'nin *Bağrı Yanık Ömer* (1930), Rakım ve Nimet Çalapala'nın *87 Oğuz* (1933), Rakım Çalapala'nın *Mustafa Atatürk'ün Romanı* (1944); Cahit Uçuk'un *Türk İkizleri* (1937), *Gümüş Kanat* (1962); Kemalettin Tuğcu'nun *Yer*

Altında Bir Şehir (1964); Gülten Dayıoğlu'nun *Fadiş* (1971), *Yurdumu Özledim* (1977); Rıfat Ilgaz'ın *Halime Kaptan* (1972), *Cankurtaran Yılmaz* (1979), *Bacaksız Okulda* (1980); Mehmet Yaşar Kandemir'in *Gönül Doktoru* (1974); Talip Apaydın'ın *Dağdaki Kaynak* (1975); Ülkü Tamer'in *Pullar Savaşı* (1975); Yavuz Bahadıroğlu'nun *Tuhaf Çocuk* (1974), *Karıncalar Savaşı* (1976); Fakir Baykurt'un *Sakarca* (1976); Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1977); Cahit Zarifoğlu'nun *Yürekdede ile Padişah* (1984); Hüseyin Emin Öztürk'ün *Yaralı Keklik* (1987); Hasan Nail Canat'ın *Nur Dağındaki Çocuk* (1985), *Gül Yarası* (1990) kitaplarıdır.

Çalışmamızın dönemleri olan 1923-2000 yılları arasındaki çocuk romanlarının tam listesini ele alan bir çalışma mevcut değildir. Bu sebeple romanları belirlerken bibliyografik içeriğe sahip makalelere başvurulmuştur. Bu kaynaklar tespit edilirken Şimşek'in (2005) "*Çocuk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*", Şimşek'in (2014) "*Çocuk Edebiyatı Tarihine Ön Söz*", Çıkla'nın "*Tanzimat'tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler*", Çalışkan'ın "*İslami Çocuk Edebiyatı*" makalelerinden ve Milli Kütüphanenin kataloğundan yararlanılmıştır. Çocuk romanlarının ilk basım yıllarına ilişkin makalelerdeki bilgilerin farklılıklar göstermesinden dolayı bu bilgiler, Milli Kütüphanedeki çocuk romanları kataloğu taranarak ve kitapların piyasada mevcut olan ilk basım tarihli örnekleri bulunarak teyit edilmeye çalışılmıştır.

Romanın içeriğinde yer alan ideolojik unsurları tespit edebilmek adına Cumhuriyet sonrası Türkiye'de etkileri görülen düşünce akımlarının (Kemalizm, muhafazakâr milliyetçilik, İslamcılık, Marksizm) ele alınmasını uygun gördük. Bu sebeple bu ideolojilerin süreç içindeki oluşumlarını, dayandıkları düşünsel arka planı açıklamaya çalıştık. Bu veriler ise ağırlıklı olarak *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* isimli çalışmanın *Muhafazakârlık* (2017), *Kemalizm* (2009) ve *Sol* (2008) ciltlerinden, Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (2017), Zürcher'in *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (2017), Şerif Mardin'in *Türkiye'de Din ve Siyaset* (2015), İsmail Kara'nın *İslamcıların Siyasi Görüşleri-I Hilafet ve Meşrutiyet* (2017) kitaplarından elde edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Betimsel analiz elde edilen verilerin, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenip yorumlanmasına dayanan yöntemdir. Araştırmanın kavramsal çerçevesinden hareketle veri analizi için çerçeve oluşturulur, çerçeveye dayalı olarak belli temalar altında veriler düzenlenir. Düzenlenen veriler tanımlanıp ve açıklandıktan sonra yorumlanır.

Betimsel analizin bu aşamaları doğrultusunda öncelikle çocuk, çocuk ürünleri ve ideoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelenmiştir. Bu ilişkinin ele alındığı çalışmaların daha çok 1900-1950 yılları arasını kapsadığı ve çocuk figürünü yetişkin ve çocuklar için yazılmış edebi türler üzerinden okumaya çalıştığı görülmüştür. Bizim çalışmamızın da kapsamına giren 1950 sonrasında yazılan çocuk romanlarında ideolojik etkileri dönemler halinde inceleyen bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir.

Bu sebeple "*çocuk romanı*" ve "*ideoloji*" kavramları için araştırmamıza sınıflama yönünden kaynaklık edecek bir çalışma bulunamamıştır. Dolayısıyla çalışmamızda ilk olarak 1923-2000 yılları arasında yayımlanan çocuk romanlarını belirledik. Daha sonra bu romanları Türkiye'deki tarihi, siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak gelişen ideolojilerin etkin olduğu yıllara göre gruplandırdık. Romanları; yayımlandığı tarihe göre sıralandıktan sonra içerik bakımından inceledik. Bu romanları okurken romanların içeriğini yazıldığı dönemlerde baskın olan ideolojik anlayışların söylemleri ile karşılaştırdık. Sonraki süreçte ise bu içeriklerin dönemin ideolojik anlayışına yaslanıp yaslanmadığını sorguladık. Bu romanları okurken dönemin ideolojik anlayışına uygun her unsuru belirledik ve bu unsurları romanlarda karşılık bulan içeriğe göre başlıklandırdık. Son olarak romanlarda yer alan içeriğin ideolojik anlamda bir çocuk söylemi olup olmadığını inceleyerek örnekler üzerinden dönemler arasında bütüncül bir görünüm elde etmeye çalıştık.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma problemi çerçevesinde elde edilen bulgular ve bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir. Buna göre Türk çocuk romanları Cumhuriyet sonrasında ortaya çıkan ideolojilerin söylemleri çerçevesinde incelenip genel değerlendirmeler yapılarak aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

4.1. Kemalizm

Ahmet İnel ideolojilerin tek bir tanım ya da anlayışa indirgenemeyeceğini; bu sebeple tek bir Kemalizmden değil; sağ, sol, liberal, muhafazakâr, kültüralist, reformcu gibi Kemalizmlerden bahsetmek gerekeceğini söyler (2009: 14). Şüphesiz bu tespit her ideolojide olduğu gibi Kemalizmin de zamansal olarak geçirdiği değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bizim bu bölümdeki amacımız Kemalizmin varyasyonlarını açıklamak değil, erken Cumhuriyet dönemindeki Kemalizmin söylemlerini ana hatlarıyla ele almaktır.

Kemalizmin terim olarak kullanımına baktığımızda Hüseyin Aydın ilk olarak 1930'dan itibaren Atatürk'ün uyguladığı yeniliklerin Ahmet Cevat tarafından Kemalizm olarak adlandırılmasıyla ortaya çıktığını söyler. Buna ek olarak 1935'te bu terimin "*Kamalizm*" olarak parti programına geçtiğini belirtir (2015:178).

Dünyadaki ideolojilerle karşılaştırıldığında bazı düşünürler Kemalizmi bir ideoloji olmaktan çok yerel şartlara göre şekillenmiş düşünceler bütünü olarak tanımlar. Erik Jan Zürcher, (2017:269) Kemalizm veya Atatürkçülük kavramlarını yavaş yavaş gelişen ve birlikte oluşan düşünceler ya da ülküler bütünü olarak yorumlar. Kemalizmin tutum ve kanılar bütününden oluşmasının onu esnek yaptığını söyleyen Zürcher, dünya görüşleri çok farklı olan insanların bu esneklik ile kendilerine

Kemalist dediklerini ifade eder. Yerel özellikleri ön plana çıksa da birçok düşünür Kemalizmi, Türkiye modern tarihinde önemli bir düşünce hareketi olmasından dolayı ideoloji olarak değerlendirir.

Kemalizm, en genel haliyle Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Atatürk'ün Batılılaşma hamlesiyle gerçekleştirdiği devrimleri ve bu devrimlere temel olan ilkeleri kapsayan anlayışın bir ifadesi olarak tanımlanabilir. Nur Betül Çelik Kemalizmi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra laik, modern ve Batılı yeni bir Türk kimliğinin yaratılmasına ve Türk ulusunun bölünmemiş, türdeş ve uyumlu bir bütünlük olarak temsiline dayanan yeni bir düzen olarak ele alır (2009: 75, 76). Ahmet İnel, Kemalizmi, *"toplumun büyük bölümünün paylaştığı bir ulusal modernleşme idealinin yoğunlaştığı, bunun bir siyasal duruşa dönüştüğü bir ideolojidir."* (2009: 15) şeklinde açıklar.

Bu tanımlara baktığımızda Kemalizmin temel düşüncesini, bölünmemiş ve türdeş bir Türk ulusunu devrimler yoluyla modernleştirme hamlesi üzerine kurduğunu söyleyebiliriz. Zürcher'e (2017: 17) göre Kemalist düşünceye temel teşkil eden fikirler, Osmanlı'da Batılılaşma çabalarının sonucunda açılan okullarda eğitim görmüş subay ve bürokratlardan oluşan Jön Türkler ve onun devamı niteliğindeki İttihat ve Terakki mensuplarının modernleşme ile ilgili düşünceleridir. Ülkeyi gerilemekten kurtarmak için Jön Türklerden itibaren kurtuluş yolu olarak devralınan çözüm, pozitivist düşünce eksenindeki modernleşme ve milliyetçi unsurlar olmuştur. Şerif Mardin (2015:62) de bu düşünceyi destekler ve Kemalizmin temelinde modernleşme ve milliyetçilik amaçlarının olduğunu söyler. Millet ve Batı medeniyeti Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk'ün devrimlerine temel sağlayan iki şifre kelime olmuştur. Bu devrimlerin temel hareket noktasını 1931 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programının içerisinde resmi olarak yer alan altı ilke oluşturur. Bunları; cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık olarak sıralayan Zürcher, (2017: 270) 1937'de Türk Anayasası'na giren bu ilkelerin devletin ideolojisini oluşturduğunu, her ideolojide olduğu gibi okullarda, basında ve orduda görüş aşılamanın dayanağı olduğunu söyler.

Niyazi Berkes, (2017: 22) Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda rotasını çizen ilkelerin en başında devrimciliğin yer aldığını söyler. Ona göre devrimler kalkınmayı

Batılılaşarak yapmak için gerçekleşir. Berkes çağdaşlaşma yolunda Batılılaşmanın bir erek değil, bir başlangıç olduğunu ifade eder ve Atatürk'ün altı ilkesi arasında Batılılaşma ilkesinin bulunmayışını buna bağlar.

Kemalizme göre Avrupa Aydınlanma Hareketi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi sonrasında maziye rest çekmiş, akli her şeyin üstünde tutarak bilim ve teknolojiye ilerlemiştir. Batı'yı örnek alan Kemalistler de gelenekselleşmiş uygulama, toplumsal kurum, yönetim şekli gibi geçmişe ait unsurları reddederek Osmanlı'nın son dönemlerinde iyice yoğunlaşan Batıcı yenileşme hareketini, devrimcilik (inkılapçılık) ilkesi çerçevesinde uygulamıştır. Ahmet İnel, Atatürk İnkılapları adı altında yapılan bu reformların modern bir toplum yaratmak kadar, tarihi ve kültürel kaynaklarının tanımı devletin denetiminde olan bir insan türünü de amaçladığını söyler. İnel, Kemalizmin imparatorluktan ulus-devlet şekline geçen Türkiye'de Kemalizm için, yeni Türk insanının kültürel kodlarının devlet merkezli tanımlanmasını önemli gördüğünü belirtir (2009: 18).

İnel'in de vurguladığı modern bir toplum yaratmak idealinde Kemalistlerin temel görev yüklediği ilkelere en öne çıkan laikliktir. Nur Betül Çelik Kemalistlerin laikliği, Müslümanlık ve Osmanlılığın karşısında yer alan Batıcılığın ve modernleşmenin dayanağı olarak gördüğünü ifade eder. Kemalistlere göre halkın zihniyetini belirleyen hurafe ve inançları kökünden yok etmek ve yeni toplumun temeline pozitif ve deneysel bilimlerin bakış açısını yerleştirmek için laiklik ilkesi uygulanmalıdır (2009: 85, 86). Zürcher de (2017: 339) Kemalist reformların en karakteristik unsurlarından birinin laiklik olduğunu belirtir ve Kemalizmin laiklik anlayışının dini organlarla devletin ayrılmasından çok, devlet bürokrasisi içinde dinin bir unsur haline getirip kontrol altına alınması olduğunu ifade eder.

Mardin ise Atatürk'ün laikliği katı şekilde uygulamasının sebebini, bir devlet dini olarak İslam'ın vatandaşın bireyselleşmesine izin vermiyor olmasına inanmış olması olarak açıklar (2015: 120). Atatürk'ün laiklik ile iki amacını gerçekleştirmek istediğini söyleyen Mardin bunlardan birincisini meşruiyetini dinden alan, bireyi sürekli denetim altında tutan halk kurallarını etkisiz hale getirmek, ikincisini ise kültürel bir Batılılaşma programı uygulamak olarak belirler (2015: 73). Mardin bu görüşüne Atatürk'ün laiklik ile amacının dini yıkmak olmadığını, din anlayışının gün

geçtikçe İslami olmayan bir yön kazanmasından dolayı toplumdaki etkisini azaltmak istediğini de ekler (2015: 245). Niyazi Berkes (2017: 537) de aynı doğrultuda düşünür ve toplumsal alandaki laik temelli devrimleri, Türk toplumunda din ile toplumsal düzenin iç içe geçmesine bağlar. Berkes'e göre Türk toplumunda geleneksel olan her şeye kutsallık niteliği verme eğiliminin olması devrimlerin kültürel alanda da olmasını zorunlu kılmıştır.

Kemalizmin modernleşme idealinde öne çıkan diğer önemli kavramı milliyetçiliktir. Kemalist milliyetçilik olarak adlandıracağımız bu terim, muasır medeniyetler seviyesine çıkmak için tanımlanmış bir milli devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. İnsel, Kemalist milliyetçiliği etnik vurgusu belirgin olmayan, daha muğlak ve esnek bir milliyetçilik olarak tanımlar. Ona göre Kemalizm için milliyetçilik Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için gerekli bir politikalar bütünüdür. Bu sebeple emperyal amaçlar çağrışımı yapan etnik kökene dayalı Pantürkizm gibi düşünceleri reddeder (2009: 19). İnsel ek olarak Kemalizmdeki milliyetçiliği devletten özerk değil, bir tür devlet milliyetçiliği ya da resmi milliyetçilik olarak isimlendirir. Ahmet Yıldız ise Kemalist milliyetçiliğin soya dayalı bir önerme yapmamasına rağmen pratikte Türk kimliğinin tanımlanmasında etnik bağlantıları kullandığını söyler (2009: 213).

Kemalist milliyetçiliğin seküler olduğunu söyleyen Ahmet Yıldız (2009: 211, 212) bu tasavvuru oluşturmak için İslami tesirlerden arındırılmış, İslam öncesi Türk geçmişinin figürlerinin sembolik olarak yer aldığı bir milliyetçi çerçevesinin çizildiğini ifade eder. Yıldız'a göre bu milliyetçilik anlayışı ile Osmanlı-İslam geçmişine ait bakiye tasfiye edilmiştir. Mardin de 1930'larda Türk milliyetçiliğinin laik olduğunu, bu milliyetçiliğin İslamiyet'e geçmeden önceki dönemin imajlarıyla oluşturulduğunu söyler (2015: 231). Beşir Ayvazoğlu ise Cumhuriyet'in semboller dünyasında bozkurt figürünün önemli olduğunu, Atatürk'ün bozkurt ile özdeşleştirildiğini vurgular (2009: 92).

Yeni rejime sınıfsız bir toplum yaratmak isteyen Kemalizm, milliyetçiliğin yanı sıra halkçılık ilkesini politikalarının temel dayanaklarından biri yapar. Kemalist milliyetçilik anlayışı Ahmet Yıldız'ın da dediği (2009: 215) gibi sınıfsız, imtiyazsız, Türk kimliğinde kaynaşmış bir halk kitlesi oluşturma amacındadır. Çelik (2009: 77)

Batıcılık ve milliyetçilik düşüncesinde olduğu gibi halkçılık ilkesinin de Jön Türklerden devralındığını, Cumhuriyet'in halkçılık politikasını Türkçü ve Batıcı anlayışla birleştirdiğini, inkılapların temelinde halkçı bir modernleşme yattığını söyler. Asım Karaömerlioğlu (2009: 277) farklılıkların, sınıfların en aza indirildiği; tek ve bölünmez bir halk ve millet kavramının, egemenliğin millete ve halka dayanmasından dolayı kaçınılmaz olduğunu düşünür.

Halkçılık ilkesi çerçevesinde Kemalizmin 1930'larda geliştirdiği en önemli politikalarından biri köycülüktür. Esra Dicle'nin (2012: 859) belirttiği gibi ülke modernleşmesinin ve ekonomik bağımsızlığın sağlanmasının köylerde başlayacağı düşünülür. Bu sebeple nüfusun çok büyük bir kısmını oluşturan köylünün kalkınması ve eğitilmesi temel hedef olur. Bu dönemde rejimin köylüye verdiği mesaj Osmanlı'nın köylünün değerini bilmediği, köylünün Cumhuriyet ile birlikte değer kazandığı olmuştur.

Cumhuriyet'in erken döneminde Kemalizmin en önemli dayanaklarından biri olan köycülük, 1960'tan sonra Marksist aydınlar ile Kemalistlerin birleştiği noktalardan biri haline gelir. Marksist eğilimli yazarlar ile Sol Kemalist olarak adlandırabileceğimiz aydınların halkçılık/köylülük, devletçilik ve emperyalizm konularında benzer fikirlere sahip olmaları bu iki görüşün sınırlarını tam olarak belirleyemeyeceğimiz bir ilişkide olduklarını gösterir. Ömer Türkeş (2008:1057) de Kemalizmin ve köy romanlarının içerikleri arasında ciddi bir yakınlığın olduğunu söyler.

Kemalizm Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'in isminden yola çıkılarak kavramsallaştırılmış bir ideolojidir. Oğuzhan Bilgin (2018: 334) ideoloji olan Kemalizm ile Atatürk'ün ayrı değerlendirilmesi kanısındadır. Ona göre Atatürk, Milli Mücadele'nin komutanı ve milli devletin kurucusu olarak toplumun çok fazla kesiminden sevgi, hürmet görüp toplumun ortak paydası haline gelmiş bir tarihi şahsiyettir. Kemalizm ise bir ideoloji olarak Atatürk'ün şahsından ve yaşadıklarından çok daha fazlasını ifade eden, önemli oranda Atatürk'ün dışında gelişen ve yine önemli oranda Atatürk'ün ölümünden sonra şekillenip, zaman içinde dönüşen bir fikir setidir. Buna ek olarak (2018: 336) Atatürk'ün değişmeyen yönlerini ise Türklük bilinç ve gururu, Milli Mücadele ve milli-devlet fikri, modernizm, pozitivist ilerleme anlayışı,

sekülerizm, kalkınmacılık, kültürel Batılılaşmacılık olarak sayar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki çerçevesini çizmeye çalıştığımız Kemalizm, Cumhuriyet'in genç döneminde oluşmuş Kemalizmdir. Türk milletinin Batı eksenli modernleşmesini savunan, temel dayanaklarını pozitivizme ve laik bir uluslaşma programına dayandıran bir ideoloji olarak doğan Kemalizm, halkın köklü değişimlere tabi tutularak modernleşeceğini savunmuş ve eskiye ait uygulamaları inkılaplar ile ortadan kaldırmıştır. Homojen bir halk modelini benimseyerek eğitim ile toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimin kalkınacağı düşüncesiyle uygulamalar üretmiştir. Şerif Mardin'in de (2015: 215) dediği gibi enerjisini ilerlemenin kaynağı olan eğitimsel kaynakların yaygınlaştırılması için yoğunlaştıran bir Türkiye'nin uygar uluslar arasında kendine yer bulacağı düşüncesi Cumhuriyet felsefesinin özeti olmuştur. Günümüzde varlığını devam ettiren Kemalist düşünce bugün çok daha farklı politikalar üretmektedir.

4.1.1. Çocuk Romanlarında Kemalist Söylem

Çalışmamızın bu bölümünde Kemalist düşüncenin uygulamalar ve ilkeler bazında Türk çocuk roman örnekleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu inceleyeceğiz. Ele aldığımız roman örneklerinden dördü Kemalizmin oluştuğu ve etkisini en yoğun olarak hissettirdiği 1930 ile 1944 yılları arasında kaleme alınmıştır. Bu romanlar Mahmut Yesari'nin *Bağrı Yanık Ömer* (1930), Rakım Çalapala ve Nimet Çalapala'nın *87 Oğuz* (1933), Rakım Çalapala'nın *Mustafa Atatürk'ün Romanı* (1944), Cahit Uçuk'un *Türk İkiizleri* (1937) kitaplarıdır. Cumhuriyet'in ilk döneminden çok sonraları kaleme alınan Talip Apaydın'ın *Dağdaki Kaynak* (1975) romanı köycülük söylemini baskın şekilde ele almasından dolayı bu bölümde incelenmiştir.

4.1.1.1. Batıcılık, Modernite ve Atatürk Devrimleri

Bu bölümde incelediğimiz romanlarda Batılılaşmanın ve onun getirisi olan modernleşmenin ülkenin gelişmesini sağlayacak temel etkenlerden biri olarak yer aldığını görürüz. Bu durum romanlarda semboller üzerinden anlatıldığı gibi Atatürk

Devrimleri ile bağlantılı olacak şekilde de ele alınmıştır. Modernleşme adına gerçekleştirilen bu devrimlerin romanlarda tek tek sayıldığını görürüz.

Öztan (2013:63) Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, yeni rejimin Cumhuriyet değerlerine ve inkılaplarına bağlı, kurucu/koruyucu Gazi imgesine sahip çıkan yeni kuşaklar yetiştirmek istediğini belirtir. Öztan'ın bu tespitine dönemin çocuk romanlarında da rastlamak mümkündür. Muasırlaşma hedefi ile gerçekleştirilen devrimlerin ve modernleşmenin ne kadar önemli olduğu fikri, incelediğimiz çocuk romanlarında yazarlarca işlenmiştir.

Bu romanlardan biri Cahit Uçuk'un 1937'de kaleme aldığı ve günümüzde de basımları yapılmaya devam eden *Türk İkiizleri*'dir. Roman, kırsalda yaşayan Fatma Bibi isimli bir annenin eşinin ortadan kaybolmasına karşın ikiizleri Parlak ve Durak'ı iyi bir şekilde yetiştirmesini anlatır. Romanda Parlak ve Durak'ın bir köyde yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ele alınır.

Romanda ikiizlerin annesi oğluna Atatürk'ün uygulamaya koyduğu devrimleri anlatır. Fatma Bibi, Atatürk'ün milletle el ele vererek devrimleri gerçekleştirdiğini ve böylece milletin değişen dünyaya uyum sağladığını söyler: "*Yavrum, dedi. Dünya değişiyor! Milletlerin kaderleri de değişiyor. Osmanlı İmparatorluğu, tarihindeki en yüksek ve parlak devrini yaşamış bitirmişti. Türkler, kendilerine yeni bir yol açmak zorunda idiler. Allah bize, Atatürk' ü verdi. Atatürk, Türk milleti ile el ele büyük Türk devrimini yaptı. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Din ve devlet işlerini ayırdı. Hükümetimiz laik oldu. Arap harfleri ile olan yazımızı, okumak, yazmak zordu. Herkes öğrenemezdi. Latin harfleri ile okumak, yazmak kolay. Şimdi Türkiye' de okuma bilmeyen çok az...*" (s.229, 230).

Fatma Bibi'den sonra kızı Parlak kadının Medeni Kanun ile elde ettiği birçok devrimi sırasıyla saymaya devam eder: "*... Atatürk, Türk kadınına çok iyilikler yaptı. Erkeklerle kadın eşit oldu. Bugün Türkiye Büyük Meclisinde birçok kadın mebusumuz, hastanelerde kadın doktorlarımız, kadın yargıçlar, kadın avukatlar var. Köprüler kuran, binalar yapan mimar mühendis kadınlarımız erkeklerle omuz omuza çalışıyor.*" (s.230).

Rakım Çalapa'nın 1944'te Atatürk'ün biyografisini romanlaştırarak kaleme aldığı *Mustafa Atatürk'ün Romanı* isimli kitabı Atatürk devrimlerinin vurgulandığı bir

diğer romandır. Devrimlerin Cumhuriyet öncesine dayanan tarihini de ele alan bu roman, Atatürk'ün hayatını çocukluğundan ölümüne kadar anlatmaktadır.

Bu romanda Atatürk ve arkadaşlarının devrimlerin kaçınılmaz olduğuna öğrencilik yıllarında karar verdiklerini görürüz. Onlara göre Osmanlı'nın geri kalmışlığından kurtulmak için devrim yapılmalıdır. Yüzbaşı Müfit'in heyecanla ayağa kalkıp söylediği sözler buna işaret eder. Müfit, "*İnkılap yapmalıyız... Devrim yapmalıyız.*" (s.39) sözleriyle arkadaşlarına seslendikten sonra inkılabı kötülükleri kaldırıp iyiliği getirmek, çirkinliklerin yerine güzellikleri yerleştirmek olarak açıklar.

Romanda Atatürk, Şam'da görev yaptığı sırada Cumhuriyet İnkılabı'nın sebeplerini arkadaşları ile birlikte değerlendirir. Bu konuşmada halkın yoksulluğu, padişah yönetiminin hürriyete engel teşkil etmesi, diğer devletlerin Türkleri egemenlik altına alması gibi sebepler sıralanır: "*Yurdumuz yabancı boyunduruğu altına girdi. Bütün Avrupalılar topraklarımızı birer birer elimizden almaya çalışıyorlar... Millet in çektiği yoksulluk... Hükümet adamlarının yaptığı yolsuzluk... Halk, koyu bir bilgisizlik içinde... Padişah dilediğini yapıyor...*" (s.41) Sözlerinin devamında hürriyet konusunu öne çıkarır. Ona göre hürriyet uygarlığın anasıdır, hürriyetin olmadığı ülkede yaşanamaz ve ülkenin padişah yönetiminde olması hür yaşamaya engel teşkil etmektedir. Bu sebeple milleti hürriyete kavuşturmak için Şam'da bir birlik kurduğunu, bu birliğin Yafa, Beyrut ve Kudüs'te de kollarının olduğunu dile getirir.

Devrimlerin gerçekleşmesi için Atatürk ve arkadaşları ölümden bile çekinmeyeceklerini haykırırlar: "*Senin arkadayız! Seninle birliğiz! Ölüm bile bizi yolumuzdan çeviremeyecek! Ölünceye kadar vatan ve millet için çalışacağız!.. Yaşasın hürriyet! diye bağırdı.*" (s.41, 42).

Romanda Kurtuluş Savaşı sonrasındaki on beş yıllık süreçte Atatürk'ün önderliğinde yapılan tüm inkılaplar sıralanırken Osmanlı döneminin yerildiğini de görürüz. Devrimler sonunda halk büyük feraha kavuşur. Osmanlı'dan kalan asayiş boşluğu giderilir. Eşküyalar artık halka zulmedemez. Herkes yurdun kalkınması için büyük mutluluk içinde çalışır. Türk'ün parası, sanayisi değerli hale gelir. Eski düzende kötü olanların yerine devrimlerle yenisi getirilerek halk mutluluğa ve refaha kavuşur.

Romanda çorak bir toprak parçası üzerine kurulu olan Ankara, devrimlerin gerçekleşmesiyle dünyanın en önemli şehri olur. Yeni rejimin başkenti Ankara,

gelişerek bütün dünyanın cazibe merkezi haline gelir. Türkiye, bütün devlet adamlarının ziyaret etmek istediği ülke olur: *"Ankara yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın başşehri olmuştur. Bütün dünyanın dostluğunu kazanmıştı. Krallar, başbakanlar, dünyanın en ünlü yazarları, büyük adamları, Türkiye'yi ve onun büyük başbuğu Atatürk'ü görmeye geliyorlardı."* (s.102).

Tüm bu anlatılanlar ile Cumhuriyet sonrası dünyaya gelen kuşağa, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış bir milletin devrimler sonucunda dünyanın sayılı uluslarından biri olduğu gösterilmek istenir.

Romanda inkılapların yanı sıra bu inkılaplara temel teşkil eden Batıcı anlayışın ve Avrupa'nın "*modern*"lik ile eşdeğer tutulduğunu görürüz. Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza Bey'in geleneksel düşünceyi benimsemeyen; Avrupa göreneğini ve serbest düşünceyi savunan bir baba olması buna örnektir: *"O, daha serbest düşünceli, Avrupa göreneğini, Avrupa düşüncelerini benimsemiş bir adamdı. Onun için oğlunu yeni usul ders gösteren bir okula yerleştirmek istiyordu."* (s.11).

Çalapala, *87 Oğuz* isimli romanında da benzer iletileri işler. *87 Oğuz* (1933) Cumhuriyet'in onuncu yılında Rakım ve Nimet Çalapala tarafından yazılan bir romandır. Kitabın 2017 yılındaki baskısının sunuş bölümünde yer alan bilgilere göre kitapta Cumhuriyet dönemi okullarının eğitim durumu hakkında bilgiler yer almaktadır. Günümüz çocukları tarafından okunmaya devam eden bu roman Yüz Temel Eser arasında da yer almıştır. Kitapta romanın başkişisi olan 87 numaralı Oğuz'un öğretmeni, annesi, babası ve arkadaşları ile olan ilişkisi ele alınır. Romanda fakir bir ailenin çocuğu olan Oğuz'un yaramaz ama bir o kadar da çalışkan oluşu ve zengin sınıf arkadaşı Selim ile yaşadığı olaylar üzerinde çokça durulur.

87 Oğuz'da modernlik kavramının Cumhuriyet sonrası ile Osmanlı'nın karşılaştırılması üzerinden verildiğini görürüz. Romanda İstanbul'un sokaklarında gezen deve katarı, Osmanlı'ya ve geri kalmışlığa ait bir unsur olarak yer alırken kumaş fabrikası ve yük otomobili, 1923 sonrası kurulan modern Türkiye'nin sembolü olarak verilir. Cumhuriyet sonrasında Oğuz'un İstanbul sokaklarında gördüğü fabrika ve otomobiller yeni Türkiye'nin ileri medeniyet seviyesine yükseldiğini göstermektedir.

Talip Apaydın'ın kaleme aldığı *Dağdaki Kaynak* (1975) romanı Batılılaşma fikrini semboller üzerinden işleyen bir diğer kitaptır. Roman, Aydın ve Erkmen isimli

çocukların özellikle babalarının verdiği telkinlerle köyü merak etmeleri sonucu kırsala gitmelerini anlatır. Bu iki şehirli çocuk verdikleri bilgiler ile köylüyü bilinçlendirerek onları içinde buldukları kötü şartlardan kurtarmak ister.

Dağdaki Kaynak romanı, 1975'te yazılmasına rağmen Cumhuriyet'in ilk dönemindeki Kemalist anlayışın benimsediği köycülük fikrini işlemeden dolayı bu bölümde incelenmiştir. Romanda köycülük teması ön plana çıksa da Batılılaşma fikrinin izlerini de görebiliriz. Yazar Batılı olmanın sembolünü şehirde yaşayan çocukların isimleri üzerinden verir. Şehirde yaşayan çocukların isimlerinin Erkmen ve Aydın olurken köyde yaşayan çocuğa geleneksel bir isim olan Hüseyin'in verilmesi şehir ile köyün modernleşme açısından farklı konumlarda olduğunu göstermek için seçilmiş gibidir. Şehir çocuklarının köye, köylüyü bilinçlendirme ve kalkındırma amaçlı gitmesi bu tespitimizi güçlendirmektedir.

Yazar, köylerin uygar dünyanın aletleri ve buluşlarıyla tanışmadan kalkınamayacağını çocukların arasında geçen diyaloglarla verir. Özellikle televizyonun ne kadar yararlı olduğu şehirli çocukların ağzından aktarılır: *"Gösterir ya, çok güzel, çok yararlı bir araç. Denizlerin dibini bile gösterir. Çeşit çeşit hayvanlar, balıklar, otlar, hatta ağaçlar var denizlerin dibinde. Ben o programı çok severim. Sonra spor gösterileri, futbol, yüzme, koşu, boks maçları. Neler neler..."* (s.40).

Bir yerin kalkınması için fabrikanın kurulması gerektiği fikri romanda açıkça işlenir. Ağaçların bolca bulunduğu bir köye giden Erkmen ve Aydın kâğıt fabrikasının kurularak köyün yoksulluktan kurtulacağına inanırlar. Köylüyü bu fabrikanın kurulması konusunda devlete başvurmaya ikna ederler. Fabrika ile köy zengin olacak, köylüler elektrik ve televizyona kavuşacaktır. Bunun yanında köyün yakınlarındaki dağdan çıkan kaynak suyu için bir tesis kurulması konusunda köylüyü ikna ederler. Böylece hem fabrikanın hem de maden suyu tesisinin kurulmasını sağlayarak köylüyü yoksulluktan kurtaracak, onları geliştirip bilinçlendirecek adımlar atmış olurlar. Bütün bunlar şehirli iki küçük çocuğun köye gelip köylüleri bilinçlendirmesiyle gerçekleşir. Bu romanda sanayileşmenin, fabrikanın *87 Oğuz*'da olduğu gibi muasır medeniyetler seviyesinin bir sembolü olarak kullanıldığını görürüz.

Sonuç olarak incelediğimiz romanlarda modernleşmenin ölçütü olarak Avrupalı/Batılı unsurlar yer almıştır. Romanlarda fabrika, otomobil, teknolojik aletler, modern isimler ve serbest düşüncelilik Batı ile özdeşleşmiş medeniyet alametleridir. Atatürk'ün devrimleri ise Batılılaşma ve kalkınma yolunda Türkiye'nin yolunu açan en önemli değerler olarak görülmüştür.

4.1.1.2. Atatürk

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk incelediğimiz çocuk romanlarında Türk milletinin lideri olarak yer alır. Romanlarda Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi olduğu, modernleşme için devrimler gerçekleştirdiği, her Türk'ün onu saygı ve sevgi çerçevesinde andığı bilgileri yer alır. Çocuk okurların Atatürk'ü örnek alması gerektiği söylenir.

Bu bilgilerin yer aldığı romanlardan biri olan *87 Oğuz*'da Atatürk'e beslenen sevgiyi görebiliriz. Kitapta Oğuz'un sınıf arkadaşı Ankara'ya gider ve Gazi'yi görür. Sınıfta Gazi ile ilgili izlenimlerini heyecanla paylaşan çocuk, Atatürk'ün yüzünün ve sesinin çok güzel olduğunu söyler. Romanda çocukların Atatürk heykelini ziyaret etmeleri üzerine hissettiği duyguları da görebiliriz. Çocuklar heykeli beğenirler fakat gerçek Atatürk'ün çok daha güzel olduğunu söylerler. Bunun üzerine öğretmenleri Atatürk'ün tam heykelinin asla yapılamayacağını, onun dâhi özelliklerinin bir çamura tam manasıyla yansıtılamayacağını ifade eder: "*...O bir dâhidir. Evet ne yazık ki dehanın çamuruyla yoğrulmuş bir vücudun tam heykelini daha hiç kimse yapamayacak!..*" (s.73). Öğretmen bu sözyle Atatürk'ün eşsiz bir lider olduğunu söyler.

Romanda çocuklar Gazi Mustafa Kemal'in yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün yanında yer alan diğer devlet adamlarını da saygı ve sevgi ile anarlar. Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı'nı ziyarete gittiklerinde Gazi Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak'ın yan yana yer aldığı anıta hayran olurlar ve onlara saygı gösterirler.

Rakım Çalapala'nın Atatürk'ün biyografik bilgilerinden yola çıkarak yazdığı *Mustafa Atatürk'ün Romanı* isimli kitabın ön sözünde yazar, Türk çocuğuna "*Eğer*

isterseniz, hepiniz birer Atatürk olabilirsiniz! O, sizden biriydi. Hepimizin içinde bir Atatürk yaşasın." (s.5) şeklinde hitap ederek onların Atatürk'ü örnek almalarını ister. Çalapa çocukların Atatürk'ü tanrılaştırarak sevmelerini istemez. Onun da her Türk çocuğu gibi bir insan olduğunu belirtir: *"Atatürk kafanızda Tanrılaşmasın! Hayır! Atatürk de vaktiyle sizin gibi bir çocuktu. Türk milletinin nur yüzlü, ı ışık gözlü, temiz kanlı çocuklarından biri! Bir küçük Mustafa! O, büyük adam olmayı istedi, çalıştı, oldu. Kurtardığı yurdu, kurduğu Cumhuriyeti de sizlere emanet etti."* (s.5).

Romanda Mustafa Kemal yakışıklılığı, zekiliği ve diğer insanlardan farklı olan yönleri ile ön plana çıkarılır: *"...Çünkü, Mustafa Kemal, insanların gönlünü kazanmak, onları yönetmek için yaratılmış büyük adamlardandı."* (s. 47). *"...Tanrı, onu özenmiş de yaratmıştı. Okulda onun kadar yakışıklı bir çocuk yoktu. Herkes onu parmakla gösteriyordu."* (s.30). Romanda çocuk Mustafa'nın okulda çalışkanlığı ve parlak zekasıyla seçkin bir çocuk olduğu, herkesin onun zekasına ve olgunluğuna parmak ısırıldığı söylenir.

Romanda Atatürk'ün askeri yönü de ele alınır. Çanakkale Savaşı sırasında Almanların Mareşalı Liman Von Sanders, Mustafa Kemal'i küçümsediğine pişman olur, Atatürk'ün Çanakkale'deki öngörüsünün gerçekleşmesi karşısında şaşırır.

Cahit Uçuk'un *Türk İkizleri* romanında da Atatürk Kurtuluş Savaşı'ndaki liderliği ve gerçekleştirdiği inkılaplar ile öne çıkar. Atatürk'ün Türk milletine bir kurtarıcı olarak Allah tarafından gönderildiği söylenir: *"Dünya değişiyor! Milletlerin kaderleri de değişiyor. Osmanlı İmparatorluğu, tarihindeki en yüksek ve parlak devrini yaşamış bitirmişti. Türkler, kendilerine yeni bir yol açmak zorunda idiler. Allah bize, Atatürk'ü verdi. Atatürk, Türk milleti ile el ele büyük Türk devrimini yaptı. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. ..."* (s. 229-230).

Temel kurgusunu köycülük fikrinden alan *Dağdaki Kaynak* romanında Atatürk, bu fikre referans olan sözleri ile yer alır. Romanda Atatürk'ün *"Köylü milletin efendisidir."* sözüne atıf yapılarak köycülük fikri işlenir: *"Atatürk köylü bu yurdun efendisidir, demiş."* (s.12). Bu konunun dışında Atatürk, okumanın önemini vurgulamak için de aracı bir rol üstlenmiştir. Romanda şehirli çocuklarının ağzından Atatürk'ün okumaya verdiği önem hatırlatılır: *"...Babam da hep öyle der. Tüm*

ulusumuzun okuması gerekli. Atatürk de böyle istemiş, ama bir türlü gerçekleşmemiş. Biz büyüünce bunu yapacağız." (s.56).

Genel olarak söyleyecek olursak incelediğimiz romanlarda Atatürk zeki, yakışıklı ve diğer insanlardan farklı özelliklere sahip bir liderdir. O, yok olma tehlikesi ile karşılaşan Türk milletine önderlik etmiş, gerçekleştirdiği devrimlerle de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerlemesini sağlamıştır. Türk çocuğu Atatürk'e karşı sonsuz sevgi ve saygı beslemektedir ve onun davranışlarını örnek almaktadır.

4.1.1.3. Osmanlı

Cumhuriyet'i kuran Kemalistler, dini referanslarla oluşan uygulamaların gelenekselleşerek Osmanlı'daki devlet düzenine dönüştüğü fikrine sahipti. Onlara göre bu yapı modernleşmenin önündeki en büyük engeldi. İncelediğimiz romanlarda bu görüş çerçevesinde Osmanlı'daki düzene ait uygulamaların eleştirildiğini görürüz. Mahmut Yesari'nin *Bağrı Yanık Ömer* (1930) isimli kitabını bu bağlamda ele alıp tespitlerde bulunabiliriz. "*Yurdumun çocuklarına*" ithafı ile yayımlanan bu romanın günümüzde de basılmaya devam etmesi ve 100 Temel Eser listesinde yer alması kitabı tercih etmemizin sebepleri olmuştur. Romanda Ömer'in annesinin ve babasının boşanma süreçlerinin Ömer'e olan etkileri anlatılır. Boşanma sürecinde iki taraf da türlü oyunlarla kadıyı kendi tarafına çekip Ömer'i almak ister. Boşanma sonrasında ise anne ve baba başka kişilerle evlenir. Ömer ebeveynlerinin tekrar evlenmesi sonucu üvey anne ve babasının kötü muamelesine maruz kalır. Onu anlayan tek kişi ise Hacı Hafız lakaplı bir yetişkindir.

Romanda dikkati çeken en önemli unsur kadı üzerinden Osmanlı'daki düzene yöneltilen eleştirilerdir. Romanda kadı, adaleti temsil etmesi gerekirken hırsına yenik düşen ve türlü oyunlar çeviren bir devlet görevlisi olarak anlatılır: "*Kadı Habip Molla ile Tekeli ağalarının öteden beri araları açıldı. Kadı, eline geçecek bir fırsatı dünyada kaçırmaz, oç almak için turnağını takar, kara kaplı kitabı soldan sağa, sağdan sola bildiği, dilediği gibi çevirir, çok çeşitli kararlar alır, hükümler verirdi.*" (s.81). Romanda kadı efendinin düzenbazlığı, adaletsizliği birçok yerde vurgulanmaya devam eder. Bunlardan biri de kadının davayı uzatması ile ilgili bölümlerde anlatılır: "*Ben bilirim o kadı olacak habip Molla'nın ne yılan olduğunu. Tekeli Ağaları ile dost*

görüldüğüne bakma. İki tarafla da zevkleniyor o. Davayı uzattıkça uzatmasından anlasana bir yol... Dava açılalı dört ayı geçiyor ama ne oldu? Daha bir arpa boyu yol ilerlemedi, iğne ucu yürümedi. Bu gidişle de ilerleyeceği, yürüyeceği de yok." (s.108).

Yazar romanında adaletsiz molla kadı efendinin karşısına "*Hacı Hafız*" lakaplı İsmail'i koyar. Köyün en itimat edilen kişisi olan İsmail, dedesi ve babasının hacı ve hafız olmasından dolayı bu lakabı almıştır. Romanda İsmail'in gerçek hacı ve hafızlardan daha bilgili ve güvenilir bir insan olduğu söylenir: "*Ona çocukluğundan beri Hacı Hafızların İsmail dene dene adı Hacı Hafız olup kalmıştı. Fakat sekiz kere hac yolunu tepenler, dünyayı onun kadar iyi bilemezlerdi. Kur'an'ı seksen kez hatmedenlerin Kur'an'a onun kadar akılları ermezdi.*" (s.63). Molla olan kadı, din ve hukuk eğitimi alan bir kişi olmasına rağmen hakkaniyetli davranmaz. Onun çıkarıcılığından dolayı toplumda adalet tam olarak tesis edilemez. Buna rağmen Hacı Hafız lakaplı İsmail gerçekten sağduyulu ve adaletli biridir. Yazar onun bu özelliklerinden dolayı kadı olabilecek yeterlilikte olduğunu Sarı Süleyman'a söyler: "*Hafız, senin bu işlere aklın eriyor, hani yüzüne karşı söylemek gibi olmasın, ama sen kadı olacak adammışsın.*" (s.109).

Hacı Hafız bilgili olmasının yanı sıra dini hassasiyeti de olan biridir. Romanda birçok yerde Hacı Hafız'ın abdest alıp namaz kıldığı bilgisi verilir. Bu durum yazarın mollalar üzerinden dini bilgiyi değil, Osmanlı Devleti'nin adalet mekanizmasındaki temsilcisini eleştirmek amacıyla olduğunu yorumlamamızı sağlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin eleştirildiği bir diğer roman *87 Oğuz*'dur. Romanda geri kalmışlık Osmanlı dönemi ile özdeşleştirilirken "*yeni, modern*" olan Cumhuriyet'in simgesi olarak verilir. Oğuz İstanbul sokaklarında Gençlik Marşı'nı söyleyerek neşeli adımlarla yürürken birden deve katarını görür. Bu katar ona Osmanlı'yı hatırlatır. Hemen ardından yolun köşesinden bir kamyon gelir. Balat'taki kumaş fabrikasından gelen yük otomobili de geçip gider. Kamyon ve otomobil ise onun yeni Türkiye'yi düşünmesine sebep olur.

Mustafa Atatürk'ün Romanı'nda Osmanlı eleştirisinin mekteplerdeki hocalar üzerinden yapıldığını görürüz. Romanda Osmanlı mekteplerinde eğitim faaliyetlerini yürüten hocalar uygulamaları ile çağ dışı oldukları kadar fiziksel özellikleriyle de kötüdür. Örneğin Mustafa Kemal'in mahalle mektebindeki hocası kocaman ellidir ve

kalın bir sese sahiptir: "*Öğretmen, kocaman elleriyle kitabın ilk sayfasını açtı. Kalın sesiyle Mustafa'ya: Ben ne dersem sen de onu diyeceksin! dedi.*" (s.14). Mahalle mektebinde hoca yaramazlık yapan çocukları falaka ile cezalandırır. Çocukların sesleri, bağırışları dışarıdan duyulmasın diye diğer çocuklara yüksek sesle ilahi söyler. Mektep hocası kadar Arapça hocası da kötü bir imaj çizmektedir. Herkesi korkusundan tir tir titreten, adaletsiz ve şiddet uygulayan bu hoca, romanda Mustafa Kemal'i haksız yere cezalandırır ve onun okulu bırakmasına sebep olur.

Görüldüğü üzere Çalapala, Osmanlı dönemindeki eğitim uygulamalarını kötü ve çağ dışı olarak nitelendirerek eğitim sistemi üzerinden Osmanlı eleştirisi gerçekleştirmektedir. Çalapala eleştirisine Osmanlı padişahları üzerinden devam eder. Romanda padişah dilediğini yapan, halkı ezen, hürriyet kelimesini yasaklayan bir yönetici olarak verilir: "*Padişah dilediğini yapıyor... Hürriyet kelimesini sözlüklere bile yazmak yasak!.. Yurdumuzu padişahlık yönetiminden kurtarmak için Şam'da bir birlik kurdum...*" (s.41).

Romanda II. Abdülhamit ülkeyi kötü yöneten, demokratik yönetime karşı ve muhaliflerine eziyet eden bir padişaktır: "*Senin gibi serbest kafalı bir çocuk zabıt olur da padişahın hoşuna gider mi sanıyorsun? Abdülhamit öyle nice uyanık gençlerin canına kıydı*" (s.27). "*Ne sandın ya? dedi. Abdülhamit tahta çıkıncaya kadar herkesin yüzüne güldü. Millete hürriyet vereceğim diye kandırdı. Sonra mebuslar meclisini kapattı, o meclisi açmaya önyak olanları da zindanlarda...*" (s.28).

Kitapta Abdülhamit'ten sonra gelen padişahlar da milleti ve devleti için sorumluluk almayan yöneticiler olarak tanımlanır. Son padişah Vahdettin, Kurtuluş Savaşı bitince bir İngiliz gemisine binip memleketten kaçır: "*Zaten son padişah Vahdettin, Türk ordusu zafere erdikten sonra, bir İngiliz gemisine binip memleketten kaçmak küçüklüğünü de göstermişti...*" (s.94).

Osmanlı eleştirisi padişahların ardından Osmanlı dönemindeki paşalar üzerinden devam eder. Romanda Türk köylüsü Osmanlı döneminde görev almış paşalara karşı hınçla doludur, onları geçtiği yerde ot bitmeyen kişiler olarak tanımlayıp öfkelerini belirtir. Türk köylüsü Padişah Abdülhamit'ten ve onun istibdat uygulamasından da nefret eder. Saltanat taraftarlarının hiçbir şekilde Atatürk tarafından yürütülen Millî Mücadele'ye dahil edilmesini istemez.

Alıntılarda görüldüğü üzere, romanlarda Osmanlı Devleti padişahlar, paşalar, mektep hocaları ve devleti temsil eden kadı gibi bürokratlar üzerinden eleştirilmiştir. Padişahlardan Vahdettin ve Abdülhamit; kaçan, halkını düşünmeyen yöneticiler olarak tasvir edilirken Osmanlı'nın eğitim sistemi ve öğretmenleri çağın gerisinde kalan unsurlar olarak çizilmiştir. Tüm bu anlatılanlar ile Osmanlı'nın düzgün işlemeyen bir devlet mekanizmasına sahip olduğu yergisi yapılmaktadır. Buna ek olarak Osmanlı deve katarı sembolü üzerinden geri kalmış bir devlet olarak ele alınmıştır.

4.1.1.4. Din

Kemalist reformların en karakteristik unsurlarından biri laikliktir. Modernleşmenin önündeki engelin dine dayalı geleneksel uygulamalar olduğu düşüncesinin etkilerini çocuklar için yazılan romanlarda da görebiliriz. Öztan, (2013: 194) Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde çocuk yetiştirmede dini bilgilerin ve geleneklerin etkili olduğunu fakat bu durumun resmi ve yarı resmi metinlerde yer almadığını söyler. Ona göre Osmanlı'dan itibaren vurgulanan çalışkanlık, dürüstlük gibi unsurlar İslamiyet'e bağlı unsurlardan koparılır; yerine milli ve modern gerekçeler idame edilir. Bu durum dönemin çocuk romanları için de geçerlidir. 87 *Oğuz* romanında Oğuz karakteri çalışkan, dürüst ve merhametli bir çocuktur. Onun bu özellikleri dini ve geleneksel atıflar yapılmadan verilir.

Şaban Sağlık (2005:252), *Türk İkizleri* romanında köy gerçekliğinin yansıtılmadığını, kültürel hayatın dini motiflerine romanda hemen hiç yer verilmediğini söyler. Oysaki Türk köylerinde geleneksel şekilde algılanmış da olsa İslami gelenekler çok baskın olarak görülür. Sağlık, *Türk İkizleri*'ndeki bu durumun köy gerçekliği ile bağdaşmadığını söyler. Şaban Sağlık'ın bu yorumunu köyü anlatan *Dağdaki Kaynak* romanı için de yapabiliriz. Romanda Türk köyünde dinin gelenekselleşmiş uygulamalarına hiç değinilmez. *Mustafa Atatürk'ün Romanı* isimli kitapta da dinin toplumsal yönü ele alınmaz. Bunun yanı sıra laiklik ile ilgili devrimler anlatılır.

Mahmut Yesari'nin *Bağrı Yanık Ömer* romanında ise incelediğimiz diğer romanlardan farklı olarak dini unsurların yer aldığını görürüz. Romanda Kadı

Efendi'nin adaletsizliğine karşın hakkaniyetli davranışlarıyla öne çıkan Hacı Hafız lakaplı bir adam abdest, namaz gibi ibadetlerini yerine getirir. Bunun yanı sıra yazar romanda bismillah, hafızlık, hacılık gibi dini unsurlara da yer verir.

1930-50 yılları arasında yayımlanan Kemalist çizgideki romanlarda din, *Bağrı Yanık Ömer* romanı dışında açıkça hiçbir işleviyle yer almaz. Dönemin koşullarında Türk toplumunda özellikle de kırsal bölgelerde dinin gelenekselleşmiş uygulamaları ile yer edindiğini düşünecek olursak yazarların bu unsurları görmezden geldiğini söyleyebiliriz.

Berkes (2017: 537) laiklik temelli devrimlerin sebebini Türk toplumunda dinin toplumsal düzen ile iç içe geçmesine bağlar. Ona göre kültürel alanda da devrimlerin yapılma sebebi gelenekselleşmiş dinin sosyal düzendeki etkisini kırmaktır. Berkes'in bu tespitleri bizim romanlardaki dini unsurlarla ilgili yaptığımız yorumu güçlendirmektedir.

4.1.1.5. Milliyetçilik

Kemalizmin anlamı Mardin'in de dediği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bir ulus devlet olarak kavramsallaştırılmasında ortaya çıkar (2015: 231). Bu dönemki milliyetçilik anlayışı laiktir ve kaynağını İslam öncesi döneme ait olan Orta Asya imajlarından sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel harcı homojen bir Türk toplumu olarak görülmüştür. Bu sebeple toplumda Türklük bilinci eşitliği sağlayıcı bir unsur işlevi ile ele alınır. İncelediğimiz romanlarda Türklük kavramının bu iletiler doğrultusunda kullanıldığını görürüz.

Türklük vurgusunun ön plana çıktığı romanlardan biri *87 Oğuz*'dur. Romanda Oğuz çalışkan, dürüst ve zeki bir Türk çocuğu olarak betimlenir. Öğretmenin sınıftaki çocuklara Oğuz ismiyle ilgili tarihi bir hikâye anlatacağını söylemesi romanda başkahraman üzerinden Orta Asya kaynaklı bir imaja atıf yapıldığını göstermektedir.

Romanda Oğuz'un okuduğu *Bayrak Diyor ki* şiirinde de Türklüğe vurgu yapılır: "*Üzerinde gezdiğin/Son nefesin değin/ Varlığın sezdiğin/Bu toprak: Türk elidir!.. Senin doğduğun yer tan! /Alev, nabzında atan!..Dünyayı gezen atan/Koca Türk' ün selidir!.. İnsanlık arkadaşın, /Tarihtir senin yaşın!..Herkesten yüksek*

başın/Daha yükselmelidir!... Boş değildir gelişin;/Yurdu yüceltmek için/Bu yurtla yükselişin/ Gazi'nin emelidir!.." (s.75).

Şiirde milliyetçiliğin yurtseverlik ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Türk vatani son nefesin verildiği bir yer olarak anlatılırken, geçmişte yaşayan Türkler yüceltilerek koca Türk ifadesi ile anılır. Bu durum "*Türk*" kimliğinin oluşturulmasında tarihin bir unsur olarak kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Türk'ün geçmişinin tarih kadar eski olduğu ve diğer milletlerden daha yüksekte yer aldığı söylenir. Bir Türk'ten istenen ise Gazi'nin de emeli olan yurdu yüceltmesidir.

Romanlarda İslam-Osmanlı geçmişinden arındırılmış bir milli kimliğin oluşturulduğunu görüyoruz. *87 Oğuz*'da Osmanlı döneminde yapılan eserlerin, İslam veya Osmanlı temalarına hiç değinilmeden Türk'ün parlak zaferi olarak anılması bunu göstermektedir: "*Orada; eski Bizans'ın ve hemen bütün Avrupa'nın en yüksek mimarlık abidesi olan Ayasofya'nın yanında Türk'ün zaferini yükselten Sultanahmet Camii'ni göğüsleri kabararak seyrettiler.*" (s.83).

Ahmet Yıldız, Kemalist milliyetçiliğin etnik-soya dayalı unsurlar içermediği önermesine dayandığını fakat pratikte millet inşa etme sürecinde bu önermenin işlemediğini ifade eder. Ona göre Kemalist milliyetçilik uygulamada Türk tanımını yaparken soya dayalı unsurları da ihtiva etmiştir (2009: 212, 213). Benzer uygulamayı *87 Oğuz*'da görebiliriz. Romanda öğretmen Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'na katılmış çocuklar ile kendi öğrencilerini Türk olarak tanımlarken soya dayalı bir kaynak göstermiştir: "*Türk çocuğu deyiniz... Bütün Türk çocukları aynı soydandır. Hepsinin de bacağında ve kalbinde kuvvet vardır.*" (s.80).

Bu söz ile Türklüğün soya dayanan yönünün yanı sıra sınıfsız, imtiyazsız bir halkın oluşturulmasında eşitliği sağlayan öge olarak da konumlandırıldığını söyleyebiliriz. Zengin bir sınıfa ait olan Selim'in annesi Selim'e ayrıcalık gösterilerek sınıf gezisine tramvay ile götürülmesini teklif eder. Annesi Selim'in Kurtuluş Savaşı'ndaki çocuklar gibi ve sınıftaki fakir çocuklar kadar dayanıklı olamayacağını düşünmektedir. Bunun üzerine ise öğretmen: "*Türk çocuğu deyiniz... Bütün Türk çocukları aynı soydandır. Hepsinin de bacağında ve kalbinde kuvvet vardır.*" (s.80) diyerek Türklük paydasında zengin ve fakir olan sınıfı birleştirmek istemiştir. Ekonomik sınıflarından dolayı anlayamayan Oğuz ile Selim'in romanın ilerleyen

kısımlarında birbirlerini tamamlayan iki çocuk olarak belirtilmesi sağlanmak istenen bu eşitliğin diğeri bir göstergesidir. Bu iki çocuk birbirlerinden öğrendikleri ile dayanışma içerisinde hareket ederek ideal Türk çocuğunun sahip olması gereken özellikleri kazanırlar. Selim, Oğuz'dan sağlıklı ve akıllı olmayı öğrenirken Oğuz da Selim'den temiz ve nazik olmayı öğrenir.

Türkçenin önemi ve Türk çocuğunun ana dilini bilmesi gerektiği vurgusu diğeri bir milliyetçi unsur olarak karşımıza çıkar: "*Hocam ben Türk'üm!.. İnsan kendi dilini bilmezse neyi bilecek?.. Türk çocuğu Türkçe dersinden her zaman tam numara almalıdır!..*" (s.86).

Rakım Çalapa'nın diğeri bir romanı *Mustafa Atatürk'ün Romanı* da benzer milliyetçi unsurlar içermektedir. Kitabın kapağında yer alan "*Türk Çocuğunun Altın Kitabı*" ibaresi yazarın çocuklarda Türklük bilincini oluşturmak istediğini gösterir. Bu ifadeye göre, Türk çocuğu en büyük Türk olan Atatürk'ün hayatını kendine örnek alarak bu kitabı altın değerinde görmelidir.

Kitapta Türk milleti yüce ve yenilmez olarak tarif edilir. Türk'ün damarında akan kan temizdir ve Atatürk Türk olmakla her zaman gurur duymuş bir liderdir. "*Türk'ün damarındaki kanın temiz*" olarak ifade edilmesi yazarın milli kimliğini belirlerken soya dayalı bir tanımlama yaptığını düşünmemize sebep olur. Çalapa bu romanında da soya dayanan bir milliyetçi anlayışı ifade eder. Bunun yanı sıra Türk milleti diğeri milletlerden üstün görülmüştür. Romanda bu görüş Atatürk'ün "*Bir Türk, dünyaya bedeldir...*" (s.95) sözüne referans verilerek yer almıştır.

Dönemin Türkçülük anlayışında yer alan Orta Asya sembolleri bu romanda da yer alır. Atatürk Türklerin başbuğu olarak milletini dünyada temsil eden bir liderdir: "*...Krallar, başbakanlar, dünyanın en önemli yazarları, büyük adamları, Türkiye'yi ve onun en büyük başbuğu Atatürk'ü görmeye geliyorlardı...*" (s.102).

Romanda yer alan bir diğeri milliyetçi unsur ise Osmanlı'da milliyetçi görüşün ilk temsilcilerinden sayılan Namık Kemal'dir. Yazar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Namık Kemal'in yazılarını okuduğunu söyleyerek onların düşüncelerini milliyetçi ekseninde şekillendirdiğini aktarmak istemiştir.

Türk İkiizleri romanına baktığımızda dikkatimizi çeken ilk unsur kitabın adında geçen Türk ibaresidir. Yazar kitabın adını koyarken milliyetçi bir unsuru tercih ederek yaşamlarını ele aldığı ikizlerin Türk olmalarını öne çıkarır. Buna rağmen içerikte Türk kimliğinin tanımlanmasında hangi unsurların dahil olduğunu çokça işlemez. Türk milleti romanda Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Atatürk ile el ele verip Türk devrimini yapan millet olarak tanımlanır.

Romanlarda genel olarak İslam-Osmanlı geçmişinden arındırılmış, kaynağını Orta Asya'daki referanslardan ve soyun belirleyiciliğinden alan bir Türk kimliğinin oluşturulduğunu görüyoruz. Bunun yanı sıra Türklüğün homojen, sınıfsız, ayrıcalıksız bir halk oluşturma amacıyla ortak bir payda olarak ele alındığını da söyleyebiliriz. Bunu sosyal adalet anlayışını yansıtan bir milliyetçilik olarak da yorumlayabiliriz.

4.1.1.6. Halkçılık

Cumhuriyet'in en önemli ilkelerinden biri halkçılıktır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu bu dönemde ayrıcalıksız, Cumhuriyet ilkelerinde birleşmiş, eşit bir toplum oluşturma idealindedir.

87 *Oğuz* romanında bu idealin bir örneği görülür. Oğuz, kendisine küçük olduğu için baskı kuran beşinci sınıflara çok kızar. O hiç kimsenin üstün olmadığına, herkesin eşit olduğuna inanır. Yazar Oğuz'un dilinden toplumdaki eşitlik idealine vurgu yapar: "*Herkesle senli benli olan ve hiç kimsenin kendisinden daha üstün olduğuna inanmayan Oğuz, bu beşinci sınıfa çok kızıyordu.*" (s.21).

Romanda eşitlik daha çok zengin ve fakir çocuklar üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Zengin bir aileden gelen Selim yoksulların çoğunlukta olduğu bir okula gittiğinde annesi, öğretmenden Selim'e daha özenli muamelede bulunmasını ister. Öğretmen ise herkese eşit davrandığını vurgular: "*...Biz bu dikkati yalnız sizin çocuğunuza değil, memleketin bütün çocuklarına veriyoruz. Kendisi de görecektir ya, onu sınıfta 48 tane candan arkadaş bekliyor. İçlerinden pek çoğu belki fakirdir, belki biraz yaramazdır. Fakat en yaramazı, en fakiri bile tam bir çocuktur. Çocuk deyince benim aklıma dünyanın en güzel ve en iyi mahlukları gelir!..*" (s.40-41).

Sınıfsal eşitliğin yanı sıra romanda Cumhuriyet ideallerinde birleşmiş bir toplum oluşturma fikri de hâkimdir. Zengin olan Selim güçsüz bir vücuda ve parlak olmayan bir zekaya sahiptir. Onun bu özellikleri ile Cumhuriyet'i koruyacak yeterlilikte olmadığı söylenir. Oğuz ise fakir ve yaramaz olmasına rağmen zekiliği ve gürbüzlüğü ile Cumhuriyet'in gelecekteki koruyucusu olarak nitelendirilir. Birbirlerinden hiç hoşlanmayan zengin Selim ve fakir Oğuz romanın sonunda çok iyi arkadaş olarak olumlu yönlerini birbirlerine aktarırlar. Romanda bu durum "*birbirini tamamlayan iki çocuk*" olarak geçer. Böylece Cumhuriyet ideallerinde yurttaşların eşitliği gerçekleşmiş olur.

Mustafa Atatürk'ün Romanı'nda da eşitlik ile ilgili unsurlar göze çarpar. Romanda Osmanlı'nın geleneksel mekteplerinde öğrenciler arasında eşitliğin sağlanamadığı, buna karşın Batılı tarzda eğitim veren askeri okullarda eşit bir anlayışın olduğu bilgisi yer alır. Mustafa Kemal'in, mektepte okurken uğradığı bir haksızlık sonucu askeri okula gitmek istemesi bunu göstermektedir. Mustafa Kemal annesine askeri okulu şöyle anlatır: "*Orada herkes bir tutuluyormuş. Çocuklar arasında ayrılık gayrılık yokmuş. Zengin, fakir kim çalışırsa kazanıyor- sınıf başı- oluyormuş. Sıkı bir terbiye varmış..... Haksız yere dayak atan, söven yokmuş...*" (s. 27). Yazar bu sözler ile Mustafa Kemal'in daha çocukken eşit bir halk idealinde olduğunu göstermek istemiştir.

Cumhuriyet'in ilk döneminde halkçılık çerçevesinde geliştirilen en önemli politikardan biri köycülüktür. Dönemin yöneticileri aydınlanmaya ve kalkınmaya öncelikle köylerden başlanması gerektiği inancındaydılar. *Mustafa Atatürk'ün Romanı*'nda bu düşüncenin yansımalarını görebiliriz. Romanda Türk köylüsü Osmanlı'nın yüz çevirdiği bir halk kitlesi olarak görülür. "*Köylü, bütün varını, yoğunu vergi diye devlete vermiş, yıllarca kanını su gibi akıtmıştı. Hasta, zayıf, acınacak kadar geri, çıplak denecek kadar yoksuldu. Yalnız bir varlığı vardı: Damarlarındaki Türk kanı!*" (s.95). Bu bölümde Türk köylüsünün milliyetçilik ekseninde soya dayalı olarak tanımlandığını da görürüz.

Ülkenin kalkınmasının köylünün bilinçlenmesine bağlı olduğu fikri Atatürk'ün sözüne atıf yapılarak verilir: "*Fakat Gazi Mustafa Kemal, herkesten çok bu köylüye*

inanyor, her işte ona güveniyordu. Köylü milletin efendisidir, derdi." (s.95). Atatürk'ün bu sözü romanda birkaç kez tekrarlanır.

Romanda Türk kelimesi millet ile birlikte kullanıldığı kadar "*köylü*" sözcüğü ile de yan yana getirilmiştir. Türk milletini oluşturan nüfusun büyük çoğunluğunun köylü halk olması milliyetçi ve halkçı düşüncenin birbirini tamamlayan iki ilke olmasına sebep olmuştur.

Köycülük anlayışını ele alan, hatta temel kurgusunu bu anlayış üzerine kuran diğer bir roman Talip Apaydın'ın *Dağdaki Kaynak* kitabıdır. Köyde yetişmiş ve Köy Enstitüsünden mezun olmuş biri olarak Apaydın, toplumun kalkınmasının gerçekleşmesi için nüfusun temelini oluşturan köylünün bilinçlenmesi gerektiğini savunur. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yer alan bu fikrin toplumcu gerçekçi yazarlar tarafından da ele alındığını söyleyebiliriz. Birçok araştırmacının da dediği gibi toplumsal gerçekçilerin köy romanları ile Kemalizmin köycülük anlayışı bu iki görüşün yakınlaştığı nokta olarak değerlendirilmiştir.

Romanda köylünün milletin temeli olduğu düşüncesi verilir. Aydın'ın babası Atatürk'ün sözünden yola çıkarak Aydın'a köylüler ile ilgili telkinde bulunur: "*Benim babam da köylü. Hep köyleri anlatır bize. Köylüler devletimizin temeli imiş.*" (s.8). *Dağdaki Kaynak* romanında doğa güzellikleriyle bezenmiş, saf, temiz bir yer olarak tasvir edilen köy; aynı zamanda teknolojinin, sanayinin ve kalkınmanın olmadığı bir yerdir. Babalarının yönlendirmesiyle şehirden gelen Aydın ve Erkmen ise bu köylüyü bilinçlendirecek, kalkındıracak kişilerdir. Bu çocuklar köylüyü bilinçlendirerek kâğıt fabrikasının kurulmasını, kaynaktan çıkan mineralli suyun değerlendirileceği bir tesisin yapılmasını sağlayarak köylüyü yoksulluktan kurtaracak adımları atmış olurlar. Bu çocuklar köyde iş bulamadığı için Ankara'ya göçmek isteyen bir çobanı da fikrinden vazgeçirirler.

Yazar köylünün bilinçlenmesinin yanı sıra şehirli ile köylünün kaynaştırılmasını da istemektedir. Bunu yaparken Türk milletinin geçmişte köylü bir millet olduğuna vurgu yapar: "*Biz ulusça köylüyüz...*" (s.28). Köylü bir çocuk olan Hüsam'ın annesi şehirden gelen misafirlerini güzel ağırlayamayacağını düşünerek endişelenir. Şehirden gelen çocuklar ise kendilerinin köylülerden farklarının olmadığını, onlar gibi çalışmak istediklerini söyler. "*Kalender çocuklardı. Hüsam'dan*

hiç de bir farkları yoktu. İyi kaynaşmışlardı..." (s. 36) sözü ile köylü ve şehirlinin sınıf ayrımı yapılmadan eşit oldukları anlatılmak istenmiştir.

Dağdaki Kaynak romanında tespit ettiğimiz bu unsurlar, Esra Dicle'nin de dediği gibi (2012: 870) halkevlerinde sahnelenmek üzere kaleme alınan tiyatro oyunlarındaki Kemalist köycü söylemle benzerlikler gösterir. Bu tiyatro oyunlarında verimli, bereketli, cennetten bir köşe olarak tasvir edilen köy, saflığın ve insanlığın özü olarak sunulur. Köy ulusal kalkınmanın, sanayileşmenin, aydınlanmanın başlayacağı yer olacaktır. Bu sebeple aydınların köye gidip köylüyü bilinçlendirmesi ve aydınlatması gerekir.

Sonuç olarak romanlarda Cumhuriyet ideallerinde birleşmiş; sınıfsız, ayrıcalıksız, eşit bir toplum idealinin işlendiğini görürüz. Sınıfsız toplum modeli özellikle zengin ile fakir, köylü ile şehirli arasındaki eşitliğin sağlanması ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Bunun yanı sıra halkın ve ulusun temelini köylüler olduğu, dolayısıyla toplumun kalkınması için öncelikle köylünün bilinçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca romanlarda köylülerin yoksulluğunun Osmanlı'nın eşit olmayan politikalarından kaynaklandığı söylenmiştir.

4.1.1.7. Eğitimin/Okumanın Önemi

Okumak, eğitim görmek incelediğimiz romanlarda Batılılaşma hamlesi ile birlikte yurdun kalkınmasını sağlayacak en önemli unsur olarak aktarılır. Bu ileti sadece çocuk romanlarında değil, dönemin çocuklar için yazılan seyahat konulu yayınlarında da mevcuttur. Öztan (2013: 76) bu yayınlarda bilhassa orta sınıf çocuklara, sürekli olarak "*çalışırsanız ülke sizin sayenizde hayran kaldığınız Batılı devletlerin düzeyine gelecek ve hatta onları geçecek*" fikrinin verildiğini söyler.

Okumanın öneminin vurgulandığı romanlardan biri *87 Oğuz*'dur. Romanda okumak toplum nazarında yoksul hayattan kurtulup adam olmanın tek çaresi olarak görülür. Bu anlayış özellikle Oğuz'un babasının sözleri ile aktarılıyor: "*Haydi bakalım... Bak, artık dördüncü sınıf efendisi oldun... Kocaman herifsin. Gözünü aç... Çalış, adam ol... Biz vaktiyle sizin kadarken çalışmadık... Ömrümüz böyle yoksulluk içinde geçiyor... Sen de benim gibi yaparsan ihtiyarlığında çekersin... Hocalarının*

sözünü dinle...Derslerine iyi bak... Anladın mı?.." (s.15). Okumayı Oğuz da çok istemektedir ancak planlı çalışmaya söz verse de bunu başaramaz. Kitapta Oğuz'un plansızlığı iyi bir terbiye almamasına bağlanır. Oğuz başladığı işi tam yapmayı sevdiği için hiçbir zaman mektebe gitmemelik yapmaz.

*Türk İnkizleri'*nde okumak, bilgi sahibi olmak çok önemsenir ve çocuklara okumaları telkin edilir. Okumak, bilgi edinmek yoksul hayattan kurtulmanın yanı sıra toplumsal ilerlemenin koşulu olarak gösterilir. Romanda Durak'ın ağzından bu bilgilere ulaşabiliyoruz: "*Köyümüzün ilerlemesi için, bizim ilerlememiz için gerek. Biz de okumakla ilerleriz. Büyüdüğüm zaman İstanbul'a okumaya gitmek istiyorum. Bunu birkaç kere anamla konuştum. Bu düşüncemi o da beğendi.*" (s.151). Kitapta okumayı öğrenemediğine hayıflanan Abuğ Hasan'ın ağzından kitap okumanın yararları verilir: "*İnsan okumayı bilse, boş zamanında hiç canı sıkılmaz, açar kitabını okur; okumak adama dünyayı öğretir, geçmiş de görmüş gibi bilgili eder.*" (s.111).

Okumak eğitim görmenin yanı sıra kitap okumak anlamında da kullanılmıştır. *Dağdaki Kaynak* romanında kitap okumanın önemi vurgulanır. Okumak bir güçtür. Güçlü olmak isteyen bilgiye ulaşmalı, o sebeple de okumalıdır. Aydın'ın babasının sözleri üzerinden bu ileti verilir: "*...Yazı kışı yok, kitap her zaman okunur. Hele senin yaşında bir çocuk okumayı alışkanlık haline getirmeli. Her gün bir şeyler okumalı. Okumak insanın anlayışını, kavrayışını geliştirir. Çok okuyan insanlar hem bilgili olurlar, hem de her şeyi daha kolay anlarlar. Öğrenirken güçlük çekmezler. Onun için çok okumanı istiyorum.*" (s.21).

Dağdaki Kaynak romanında şehirli çocuklar Aydın ve Erkmen büyüyünce mühendis ve doktor olmak isterler. İkisinin de amacı mesleklerini ellerine alıp köylülere hizmet götürmektir. Aydın, köylülere yol yapmak ve iş bulmak ister. Erkmen köylüleri parasız muayene etmeyi planlar. Köy çocuğu olan Hüsam'ın dedesi burada araya girerek okuyanların köylüleri unuttuğundan yakınır ve ekler: "*Köy çocuklarını da okutun. Yalnız sizin okumanızla iş bitmez.*" (s.56). Yazar, dede üzerinden köylünün de eğitilerek topyekûn bir kalkınmanın gerçekleşeceği mesajını verir. Dedenin sözü üzerine şehirli çocuk Atatürk'ün okumaya verdiği önemi hatırlatır. "*Tüm ulusumuzun okuması gerekli. Atatürk de böyle istemiş, ama bir türlü gerçekleşmemiş. Biz büyüyünce bunu yapacağız.*" (s.56). Erkmen ve Aydın'ın okuyup

köylülere hizmet götürme, yurdun kalkınmasına katkı sağlama gibi amaçları vardır. Köy çocuğu olan Hüseyin'in ise böyle bir amacı yoktur. Hüseyin şehirli çocuklar tarafından aydınlatılmayı bekleyen köylü bir çocuktur.

Dağdaki Kaynak'ta okumanın erdemlerinin yanı sıra eğitimin hangi dayanaklara göre şekillenmesi gerektiği ele alınır. Bu dayanak Kemalizme temel sağlayan Batı pozitivismidir. Mardin Atatürk'ün, laikleşme modelini eğitimin tümüne yayarak pozitif bilimleri Türklerin geliştirmeleri gereken ideal bilgi türü haline getirdiğini söyler (2015: 139). Apaydın da romanındaki öğretmenlerin uyguladığı yöntemler ile pozitivist bilginin örneklerini sunar. Bu öğretmenler her problemin nedenlerinin araştırarak çözüm yoluna gidileceğini çocuklara öğretmektedir.

İncelediğimiz romanlarda kitap okumak ve eğitim görmek çok önemsenir. Okumak, bilgi edinmek muasır medeniyetler seviyesine çıkmanın temel koşulu olduğu gibi yoksulluktan kurtulmanın da bir yolu olarak gösterilir. Köyüne, ülkesine hizmet etmek isteyen bir çocuk her şeyden önce okumalıdır, bilginin gücüne sahip olmalıdır. *Dağdaki Kaynak* romanında diğerlerinden farklı olarak eğitimin, bilimin pozitivist anlayışa dayanması gerektiği vurgusu hâkimdir.

4.1.1.8. Çocuk

Öztan (2013: 148) dönemin yazınında sağlıklı, zinde, gülbüz vatan evlatlarının öne çıkarıldığını ve bu çocukların Cumhuriyet'in teminatı olarak görüldüğünü söyler. İncelediğimiz romanlarda biz de benzer tespitleri yapabiliriz.

Kemalist unsurların ağır bastığı romanlarda, çocuk kahramanların özelliklerini iki grupta toplayabiliriz: Birinci özellikleri bu çocukların zeki, çalışkan oldukları kadar dayanıklı, gülbüz, çevik vücutlara ve iyi bir görünüşe sahip olmalarıdır. İkincisi ise bu çocukların olgun davranışlar sergilemeleri, hal ve hareketleri ile adeta bir yetişkini andırmalarıdır. Bu özellikteki çocukların romanlarda sıklıkla övüldüğünü görürüz.

İncelediğimiz romanlar arasında bu özellikleri üzerinde toplayan en dikkat çekici karakter 87 numaralı Oğuz'dur. Oğuz zaman zaman haylazlıklar yapsa da çalışkan, zeki ve gülbüz bir çocuktur. Oğuz kitapta yoksul olmasına rağmen yanaklarından kan fışkıran, sert bakışlı, dik sesli bir çocuk olarak tasvir edilir. Oğuz'un

arkadaşı Selim ise zayıf, güçsüz, çekingen ve örümcek tabiatlı gibi ifadelerle anlatılır. Onun gibi olan çocukların Cumhuriyet'i koruyamayacağı söylenir: "*Böyle üstüne üflene üflene büyütülen bir çocuk; yarın zayıf, pısrık bir adam olacaktır. Hâlbuki Türkiye Cumhuriyeti'ni yükseltmek için atılan, cesur, çelik vücutlu ve çevik kafalı gençler lâzım!..*" (s.42). Romanın ilerleyen bölümlerinde Oğuz'dan etkilenen Selim güçlenmeye ve üstündeki çekingenliği atmaya başlar. Oğuz ise Selim'den terbiyeli davranmayı ve temiz olmayı öğrenir. Böylece ideal bir çocuğun özelliklerine ikisi de kavuşmuş olurlar.

Romanda Oğuz, vücudunun yanı sıra olgun tavırlarıyla da öne çıkarılır. Oğuz, çok haylaz ve yaramaz olmasına rağmen zaman zaman büyük adam gibi tepkiler verebilmektedir: "*Oğuz'un yüzü sahiden büyük adamlar kadar ciddi.*" (s.10). Selim'in babasının ölüm haberini çok önce alan ve ona göre davranışlarını düzenleyen Oğuz'u öğretmeni "*Benim büyük küçüğüm!..*" (s.106) diyerek sever.

Bağrı Yanık Ömer romanının başkarakteri olan Ömer'in de küçük bir çocuk olmasına rağmen tam bir yetişkin kimliğine büründüğünü görürüz. O yaşadığı birçok sıkıntıya rağmen çocuk gibi yakınmaz, tavırları ve davranışlarıyla bir yetişkini andırır: "*Ömer'in sessizliği, bir büyük adam gibi ağırbaşlılığı Hacı Hafız'a pek dokunuyordu. Ona her bakışında, hiç sezdirmeden göğüs geçiriyor, içinden, "Çocuğa benzemiyor, ne bilgiç bakışları var! diyordu..."*" (s.99).

Olgun çocuk karakterleriyle dikkati çeken diğer bir roman *Türk İkiizleri*'dir. Durak ve Parlak ikiizler yetişkinlere benzer tavırlar sergiler. Çevresindeki insanlar onları yetişkin gibi gördüklerini söyler: "*Parlak, seninle bir büyük adamla konuşur gibi konuşacağım, anlıyor musun?*" (s.137). Romanda sık sık Durak'ın ne kadar olgun tavırlar sergilediği vurgulanır: "*Durak düşünüyordu. Bir büyük adam tavrı ile kardeşine döndü..."*" (s.151). Romanda olgunluğun yanı sıra çevik ve gürbüz vücutlu çocukların övülürken Öztan'ın (2013: 148) da tespit ettiği gibi şişman bir çocuğun olumsuz vasıflarla nitelendirildiği görülür. Topaç lakaplı şişman Mehmet, arkadaşlarının alaylarına dayanamaz ve çalışıp çevik gibi bir vücuda sahip olur. Artık onun adı Ateş Mehmet olarak değişir.

Atatürk'ün hayatını anlatan *Mustafa Atatürk'ün Romanı*'nda da çocuk Mustafa'nın hem olgun tavırları hem de çevik vücuduyla dikkat çektiğini görürüz.

Dayısı, Mustafa'yı şöyle anlatır: "...Yeğenin gürbüz, zeki ve becerikli olduğunu gören dayı, onu çeşitli işlere koşuyordu." (s.22). Mustafa gürbüzlüğünün yanı sıra yakışıklı bir çocuktur: "Bir aslan! Altın kıvılcı saçları, güzel bıyıkları, dik ve gürbüz beden yapısı, Ege'nin şirin suları gibi mavi, pırıl pırıl gözleriyle bir erkek güzeli!" (s.40).

Görüldüğü üzere incelediğimiz romanlarda çocuk karakterler gürbüz, sağlam vücutlarıyla ve yetişkinleri andıran olgun tavırlarıyla öne çıkarlar. Bu çocukların zeki ve okumaya düşkün olmaları bir diğer özellikleridir. Benzer iletilere dönemin çocuk dergilerinde de rastlarız. Ramazan Alabaş (2014: 166) Cumhuriyet dönemindeki çocuk dergilerini incelediği çalışmasında ulusun geleceği olarak görülen çocukların sağlıklı olmalarının hem kendileri hem de vatanın istikbali için önemli görüldüğünü, çocuklardan vücutlarını sağlam tutmalarının istendiğini ifade eder.

4.1.1.9. Aile

Cumhuriyet'in ilk döneminde ülkenin kalkınması adına yeni nesillerin yetiştirilmesi çok önemli görülür. Öztan, (2013: 178) milli terbiyenin güçlü olabilmesi için öncelikle uyumlu ve medeni ailelerin mevcudiyetinin dönemin seçkinlerince şart görüldüğünü söyler. Birbirlerinden boşanmış ya da ciddi geçimsizlik yaşayan çiftlerin çocuklarında milletin geleceğine menfi etkiler yapan asabi buhranların görülebileceği düşüncesinin hâkim olduğunu ifade eder.

Öztan'ın tespitlerini dönemin roman örnekleri üzerinden de okuyabiliriz. Bu romanlar arasında en dikkat çekici örnek *Bağrı Yanık Ömer*'dir. Yazarın romanın başından sonuna kadar vurguladığı mesaj, bir çocuğun iyi eğitilip yaşatılabilmesi için öncelikle aile kurumunun sağlam temel üzerine oturtulması gerektiğidir. Ömer, anne ve babasının boşanıp başka kişilerle evlenmelerinden dolayı iki arada kalmış ve sürekli mağdur olmuştur. Bu mağduriyet romanın sonunda ölümle noktlanır.

Kitapta yazar, Hacı Hafız'ın dilinden sorumsuz anne ve babanın çocuklarına yaşattıklarını aktarır: "Biri anayım, biri babayım, diyor. Bir tek yavrularını paylaşamıyorlar. İkisinin de içi yanıyor... Peki, ya o parmak kadar çocuk? Hem anası için hem babası için yanacak... Bu iki acıyı birden onun yüreceği nasıl kaldıracak?"

(s.65). Romanda bir çocuğun duygularını anlayamadıkları için anne ve babaya eleştiri yöneltildiğini görürüz: "*Ömer bir gün bile yüksünmedi. Hiçbir işten kaçmadı. Zehir yedi, zehir içti, bin derdinden birini, anası ile babasına açmadı. Ömer'in böyle iki arada çekmediği kalmadı ama yine de analığı ile babalığına yaranamadı.*" (s.172). Ebeveynlerin sorumsuz davranışları Ömer'in ölüme sürüklenmesine sebep olacaktır.

Ailenin bir çocuğun yaşamındaki etkisini gösteren diğer bir roman 87 *Oğuz*'dur. Romanda geleceğin ve Cumhuriyet'in teminatı olan çocukların yetişebilmesi için iyi eğitilmiş ailelerde büyümeleri gerektiği bilgisi verilir. Oğuz'un öğretmeni onun iyi bir aileye sahip olmadığı için yeterince çalışmadığını, okumanın bilincinde olmadığını düşünmektedir. Sınıfın yarısı da Oğuz gibi olumsuz şartlarda büyümüştür: "*Bu çocukların kusurunu kendilerinden çok onları büyütenlerde aramak doğru idi.*" (s.36). Roman, geleceğin anne ve baba adayları olan çocuklara dolaylı yünden eğitilmiş ebeveyn olmaları gerektiği mesajını verir. 87 *Oğuz*'un sonlarına doğru Selim ile arkadaş olan Oğuz, Selim'den ve onun annesinden etkilenerek temizliği öğrenir. Haylazca olan davranışlarını bırakır. Oğuz annesi ve babasını da okul ve ders çalışma konusunda bilgilendirir ve onların da değişmelerine sebep olur: "*Artık onlar da çocuklarının mektebiyle, okumasıyla, yaşamasıyla, her şeyiyle uğraşmanın lüzumunu anlamış, zevkini almışlardı.*" (s.139). İyi nesillerin yetişmesi için ailenin bilinçlenmesi gerektiği vurgusu birçok yerde tekrarlanır.

Türk İkiizleri'nde ise çocukları için fedakârlıktan kaçınmayan bir anne ile karşılaşırız. Fatma Bibi babasız kalan ikiizlerinin büyüebilmesi için yaşamını çocuklarına adanmış bir ebeveynidir. Kocasını olmasa bile erkeğin yapabileceği her şeyi yaparak onlara hem analık hem de babalık yapar. Romanda bir annenin çocukları için yapması gereken fedakârlıklar Fatma Bibi'nin ağzından verilir: "*Çocuğunu seven analar, iyi bir şey gördü mü, yiyecekse evladına yedirir, giyecekse evladına giydirmek ister...*" (s.57). Bunun yanı sıra Fatma Bibi bir köy kadını olmasına rağmen çocuklarına tarihi bilgiler verecek kadar bilgili biridir.

Anne fedakârlığının işlendiği romanlardan biri de Çalapa'nın *Mustafa Atatürk'ün Romanı*'dır. Kitapta küçük Mustafa'nın annesi Zübeyde Hanım, babası öldükten sonra Mustafa'ya hem analık hem de babalık yaparak onun okumasını sağlamıştır.

Genel olarak romanlarda aile, çocuğun iyi yetişmesini sağlayan temel kurum olarak görülür. Bu kurumun sağlıklı, eğitilmiş, bilinçli ve fedakâr ebeveynlerden kurulmuş olması istenir. Sağlıklı kurulamayan evliliklerden çocukların olumsuz etkilendiği söylenir. Bunun yanı sıra geleceğin ebeveynleri olarak görülen çocuklara dolaylı yönden nasıl bir anne ve baba olmaları gerektiğinin örnekleri sunulur. Tüm bu anlatılanlarla Cumhuriyet'in teminatı olan çocukların iyi bir ailede yetişmesi gerektiği fikri vurgulanmıştır.

4.2. Muhafazakârlık

İnceleyeceğimiz romanlardaki unsurları daha iyi anlamlandırabilmek adına muhafazakârlığın kavram olarak neyi ifade ettiğini ve nasıl ortaya çıktığını açıklamamız yerinde olacaktır.

Birçok düşünürün hemfikir olduğu konu ideolojilerin tarihi süreç içerisinde sahip olduğu bütün unsurları kapsayan ve sınırları tamamen belirlenmiş bir tanımının yapılmasının zor olduğudur. Muhafazakârlık da bu ideolojilerden biridir. Hakkında bir tutumlar bütünü mü yoksa ideolojik düşünce ürünü mü olduğu konusunda genel geçer bir yargının bulunmadığı muhafazakârlık kavramı, ülkeden ülkeye ve değerlendirildiği zamana göre değişik şekillerde tanımlanabilmiştir. Ömer Faruk Güzel (2013: 357) muhafazakârlığın diğer liberaliz, sosyalizm, faşizm, pozitivism gibi katı ideolojilere nazaran çok daha zor şekilde zihinlerde konumlandırıldığını söyler. Bu zorluğun en önemli sebebi muhafazakârlığın diğer ideolojilerde olduğu gibi ütopyik bir dünya tasavvuru sunmamasından kaynaklanır. Tanıl Bora ve Burak Onarak'a (2017: 234) göre de muhafazakârlık, bir ütopyadan ve belirgin bir ideolojik omurgadan yoksundur. Ancak bir düşünme üslubu olarak kolaylıkla diğer ideolojilerle eklemlenebilir ve onların özellikle pratiklerinde ortaya çıkan revizyonların referansı haline gelebilir.

Bu karmaşaya rağmen sözlük tanımı tutuculuk, gelenekselcilik olan muhafazakârlığı bugün *"gündelik hayatta bir dünya görüşü veya siyasi bir ideoloji olarak bireylerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları bir kavram"* (Aslan, 2014: 1) olarak değerlendirmek gerektiğine ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur.

Berat Özipek (2017: 67, 68) muhafazakârlığın farklı ülkelerde farklı formlarda

kendini gösterse de kalıcı formunu Edmund Burke'den Russell Kirk'e kadar uzanan Anglo-Amerika'nın muhafazakârlığında ifade ettiğini söyler. Bu forma göre muhafazakârlık toplumu bir organizma olarak kabul eder. Onu oluşturan din, aile, gelenek gibi temel kurumların korunmasını öngörür. Radikal ve devrimci değişim önerilerine karşı tedrici değişimi tercih eder. Tarihten, tecrübeden bağımsız, akıl yürütmeye dayalı rasyonalist siyaseti ve onunla ilişkili olarak toplum mühendisliğini reddeden bir düşünce geleneği ve ideolojidir.

Mehmet Özçelik, bu bilgileri destekler şekilde 2016'da yayımlanan tez çalışmasında günümüzde muhafazakârlığın kendini şöyle tanımladığını ifade eder: *"Muhafazakârlık, yeniliği reddetmeyen, keskin olmadan ılımlı bir değişimi savunan, tarihi birikimlere ve geleneğe sahip çıkan, devletçi ekonomi modelinden ziyade piyasa ekonomisini destekleyen, bireysel hakları savunan ancak sınırsız özgürlüklere karşı çıkan ve aile hayatının savunucusu olmasıyla sınırlarını çizmiş siyasi bir görüş olarak kabul edilir."* (2016:1).

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda tecrübe, tarih (mazi), din, gelenek, aile ve radikal karşıtlığı gibi unsurların muhafazakârlığın öne çıkan anahtar kelimeleri olduğunu görürüz. Bu kavramların öne çıkması muhafazakârlığın doğuşundaki etmenlerle doğrudan ilişkilidir. Doğu Ergil (2015: 269) muhafazakârlığın bir düşünce akımı olarak doğup biçimlenmesinde üç tarihsel olgunun büyük rol oynadığını ifade eder: Bunlar Fransız Devrimi, Sanayi İnkılabı ve Aydınlanma Hareketi'dir. Fransız İhtilali'nin eski düzeni bozup yenilik düşüncesine öncülük etmesi, Sanayi İnkılabı'nın sanayi öncesi toplumu tamamen değiştirip istikrarı değil değişmeyi kural haline getirmesi, Aydınlanma Hareketi'nin rasyonalizm ile akıllı her şeyin üstünde bir güç olarak konumlandırması muhafazakârlığı doğuran gelişmelerdir. Bu üç olgu tarih sahnesine çıktıktan sonra kendilerinden önceki kurum, gelenek, değer, düşünce akımı gibi öğeleri reddetmiştir. Muhafazakârlığın çıkış noktası bu reddedişe gösterilen reaksiyon olmuştur.

Aydınlanmacı düşünürlerce gelenek, kültür, toplum, duygu, önyargı, din, otorite gibi unsurlar aklın işleyişindeki en büyük engellerdir. Muhafazakârlar ise bu unsurları aklın çalışmasının doğal bağlamı olarak görür (Duman, 2017: 19). Muhafazakârlar, temelde kadim geleneğin yıllarca oluşturduğu tecrübeyi yok sayarak

Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı insan aklının her şeyi başarabileceği fikrine karşıdır. Onlar insanın her haliyle kusurlu olduğunu, tek başına birey olarak yetkin olamayacağını, insanlığın yükselişinin tek tek bireylerin akıllarıyla değil; din, gelenek, tarih, deneyim gibi değerlerle mümkün olduğunu savunur. Özipek, (2017:69) Batı'da bireyi yetersiz gören zihniyetin kilise Hıristiyanlığındaki insanın günahkâr doğma öğretisiyle sınırlı olmadığını, A. Sullivan ve M. Eastman gibi ataist muhafazakârların da bireyi, kapasitesi sınırlı bir varlık olarak tanımladığını belirtir. Özipek, böylece Batı'nın insanı kusurlu sayan yönünün din kaynaklı olmadığını iddia eder.

Doğu Ergil, (2015: 281) muhafazakârların en çok önemseddiği unsurların başında istikrarın geldiğini söyler. Muhafazakârlar istikrarın toplumsal yapıyı organizma gibi bir arada tutan ara kurumların sayesinde sağlanacağını düşünürler ve bu ara kurumların devrimler sonucu yıkılabileceğini düşündükleri için radikal değişimi savunan komünizm, faşizm gibi ideolojilere karşı çıkarlar. Özipek, (2017: 68) muhafazakâr iktidarların olduğu ülkelerde muhafazakârların kendi ülkelerinde komünizm ve faşizm gibi hareketlerin yaşanmamasını gururla söylediklerini belirtir. Onlara göre İngiltere ve Amerika'da güçlü bir komünist veya faşist hareketin olmaması, ülkede radikal değişime sıcak bakmayan felsefi ve siyasi atmosferle ilgilidir.

Doğu Ergil (2015: 281) muhafazakârların istikrarın sağlanması adına dini, sosyal hiyerarşiyi (tabakalılık) ve önderliği kaynak olarak gördüğünü ifade eder. Muhafazakârlara göre hızla değişen dünyada din değişmeyen ahlak yasasıdır. Bu sebeple en ilkel topluluklardan sanayi toplumlarına kadar bu din, ilahi de olsa sosyolojik de olsa vardır. Toplumdaki tabakalılık ise otorite ve ona uyma eğiliminin sağlanması adına toplumda sürekliliğin öğelerini taşıdığı için önemlidir. Muhafazakâr düşünce otoritenin olmadığı yerde kargaşanın da olacağını savunur. Bu sebeple yüzyıllar boyunca toplumsal yaşamda yetenekleri ve becerisi ile belirginleşmiş bir liderlik olgusunu çok önemserler.

Erol Göka (2017: 302) muhafazakârlığı geçmişe bağlılık olarak tanımlayanlara karşı, muhafazakârlığın sadece maziye bağlı olmadığını, geleceğe bakan tarafının da bulunduğunu fakat kavramın ilk anda uyandırdığı "*değişimci yana direnç gösterme*" yanının bu anlamı gölgelediğini söyleyerek cevap verir.

Muhafazakârlığı; gericilik, aklı yok sayma olarak yorumlayanlara karşı Karl Mannheim, muhafazakârlığı “*rasyonelleşmiş bir gelenekçilik*” olarak ifade etmiştir. Ona göre Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin etkilerine karşı üretilmiş modern bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, yine Aydınlanma aklının statükoyu itidalli bir biçimde restore etme isteğinin bir uzantısıdır (Güzel, 2013: 358). Buradan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlık, açıklanmak istendiğinde içeriğinde neleri kapsadığına dair farklı perspektiflerden ele alınabilen bir kavramdır.

Bugün dünyaya baktığımızda muhafazakârlığın, Aydınlanma Çağı'ndan günümüze çok farklı kulvarlardan geçerek çeşitlendiğini söyleyebiliriz. Fatih Duman (2017: 22) mekânsal anlamda da muhafazakârlığın temelde Kıta Avrupası Muhafazakârlığı ve Anglo-Amerikan Muhafazakârlığı şeklinde farklılaştığını, bu çeşitlenmelerin zamansal ve mekânsal özelliklerin yanı sıra felsefi kabuller, bağlı olunan değerler ve ilkeler bazında da farklılaşmaya tekabül ettiğini belirtir.

4.2.1. Türkiye'de Muhafazakârlık ve Milliyetçi Muhafazakârlık

Türkiye'de Muhafazakârlık siyasi literatürde temelde iki tipte ele alınmıştır. Birincisi bir ideolojinin muhafazakârlaşması, ortaya attığı fikirlerin değişimine direnmesi anlamındadır. İkincisi ise bizim bu bölümde açıklamaya çalıştığımız gibi ve Murat Belge'nin tarifıyla (2017: 100) Osmanlı geçmişini, geleneksel ve İslami değerleri merkeze alan muhafazakârlık manasındadır.

Türkiye'de muhafazakârlığın oluşumuna baktığımızda Batı'da ideolojilerin çıkış tarihi olan 18. yüzyıldan çok daha sonraya gitmemiz gerekir. Türk tarihinde de muhafazakârlık Avrupa'daki gibi bir ideolojiden önce reaksiyon olarak ortaya çıkar. Osmanlı döneminde Batı'dan getirilen yeniliklere karşı çıkışlar, ülkeyi kurtarmak için Tanzimat sonrasında İslamcıların öne sürdüğü düşünceler muhafazakârlığın ilk örnekleridir. Muhafazakârlığın bir ideoloji şekline bürünmesi ise Cumhuriyet'in kurulmasıyla Avrupa'da olduğu gibi pozitivist düşüncüyü temel alan kişilerin yönetime geçmesinden sonra şekillenir. Tayfun Atay (2017: 154) Türkiye'de Batılılaşmacı perspektifin Cumhuriyet sonrasında geleneği; “*değişme*”, “*ilerleme*” ve “*yenilik*” ile

karşıtlık içinde kategorize ederek bir söylem geliştirdiğini ifade eder. Bu görüşe göre modernleşmenin önündeki engellerden biri de gelenektir.

Taşkın, Türkiye'de Kemalist milliyetçilik geleneği içinden gelen fakat zamanla Kemalizmin toplumla sağlam bağlar kuramadığının idrakiyle gelenekle ilişkisini yeniden kurması gerektiği sonucuna ulaşan fikirlerin 1930'ların ikinci yarısından itibaren görünürlük kazandığını belirtir (2017: 383). Kemalistlerin içinden gelen bu fikirler Türkiye'de muhafazakârlığın Kemalist bir hareket olarak doğmasına sebep olmuştur. Ömer Faruk Güzel'e (2013: 369, 370) göre ilk muhafazakâr aydınların hemen hepsi ne Kemalizmle ne Mustafa Kemal'le ne de onun düşünceleriyle ciddi bir çatışmaya girmiş, aksine onu yücelten bir tavır sergilemiştir. Muhafazakârlık kendi tanımını gereği devrime karşı çıkması gerekirken Türk muhafazakârlığı Kemalizmi içselleştirmiş, liberal Kemalizm ya da sol Kemalizm gibi Kemalizmin süreç içindeki yorumlarından biri haline gelmiştir. Sağ Kemalizm olarak da adlandırılan bu kavram devrimleri uygularken halkın manevi dayanakları olan geleneklerin, mazinin, din kurumunun ihmal edildiği; devrimlerin halkın bu değerleriyle barıştırılması gerektiği fikriyle ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet'in bu dönemi için restorasyon dönemi de denilmektedir.

Nazım İrem (2017: 109, 110) Kemalizmin içinden gelen ilk muhafazakâr yorumları şöyle değerlendirir: Cumhuriyetçi muhafazakâr olarak da isimlendirilen bu aydınlara göre Batı'da bir kriz yaşıyordu ve bunun sebebi Batı'da yaşanan hakikat bunalımıdır. Batı'nın makine medeniyeti haline gelmesi insanın kendine yabancılaşmasına ve yaratıcılığını kaybetmesine sebep olmuştur. İnsanın madde dünyasının esiri olduğuna inanan bu aydınlar; Osmanlıcılık, İslamcılık, liberalizm, sosyalizm gibi akımlara karşı olduğu kadar Kemalizmin Batı'dan örnek alınan bilimci, pozitivist, akılcı felsefesine de karşı olmuştur. Bu düşüncenin öncüleri olan Peyami Safa, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken 1930'larda *Kültür Haftası*, 1950'lerde ise *Türk Düşüncesi* dergilerinde düşüncelerini tartışırlar. 1910'dan sonra Avrupa'da etkili olmaya başlayan Bergson'un sezgici felsefesinin de etkisinde kalan Cumhuriyetçi muhafazakârlar temelde toplumun yukarıdan müdahale ile modernleştirilmesine karşı çıkarlar. Toplumun kendiliğinden organik değişim olanakları çerçevesinde değişmesi gerektiğini savunurlar. Fikre dayalı, akli her şeyin üstünde tutan siyaseti eleştirerek ananeye (gelenek) dayalı muhafazakâr siyaseti önemserler.

Muhafazakârlık, Türkiye'de Cumhuriyet devrimlerinin radikal uygulamalarına ve Tek Parti siyasetine tepki olarak doğmuş olsa da asıl gücünü komünizm ile mücadele etme safhasında kazanmıştır. Nuray Mert Türkiye'de muhafazakâr sağ söylemin, Cumhuriyet devrimi revizyonu gayretini komünizmle mücadele söylemiyle kolaylıkla bağdaştırabildiğini, hatta bu revizyonu zaman zaman doğrudan komünizmle mücadele iddiası çerçevesinde gerçekleştirdiğini söyler (2017: 325). Mert bu yorumuna şunları ilave eder: " *Ellili yıllarda, muhafazakâr düşüncenin sorun ettiği birinci mesele, Cumhuriyet'in muhafazakâr yorumu üzerinden ulus kimliğini yeniden tanımlamak ve devlete sadakat geleneğini revize ederek modernleştirmek ise, bir diğeri de sol düşünceye karşı bir alternatif oluşturmaktır.*" (2017:336). Böylece Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde irtica olarak nitelendirilen din, komünizm söz konusu olduğunda tekrar ele alınır ve dinde neyin irtica olduğu konusu tartışılır. Bu dönemde aşırıya kaçmayacak şekilde ve laikliği vicdan hürriyeti olarak tanımlayacak şekilde dinin tekrar ele alındığını görüyoruz.

Din ekseninde bunlar yaşanırken muhafazakâr söylem ve sağ siyaset alanında milliyetçi damar giderek ağırlık kazanır. 1950 sonrası gelişen sağ laik yorum bu damardan etkilenir ve dini milletin ayrılmaz bir parçası olarak yorumlamaya başlar. Bu çerçevede milliyetçilik ve merkez sağ siyasetlerinin ortak paydaları artar, aralarındaki sınırlar belirsizleşir, buna rağmen dini değerleri öne çıkaran İslamcılık, sistem dışı bir sağ söylem halini alır (Mert, 2017: 343).

Milliyetçiliğin Türk düşün dünyasındaki gelişimine baktığımızda II. Meşrutiyet'le birlikte din ile yakın temas halinde olan Türkçülüğün Cumhuriyet kurulduktan sonra içinde din olmayan bir milliyetçilik anlayışına yöneldiğini görürüz. Kemalist milliyetçilik olarak isimlendirilen bu görüş Ahmet Yıldız'ın (2009:212) da dediği gibi millet tanımında İslami öğeleri öne çıkarmaz, Türklüğe din kadar etkili olacak manevi bir işlev yükler. Kemalist milliyetçilik Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan herkesi aynı kültür potasında eritmeye çalışan, ırktan bağımsız ama toprak ilkesini esas alan bir milliyetçiliktir.

Beşir Ayvazoğlu'nun da belirttiği gibi (2009: 124) 1940 sonrasında yükselişe geçen ırkçı Türkçülük İtalya ve Almanya'daki gelişmelerle yakından ilgilidir. Bu yıllarda Sovyet Rusya'nın sıcak denizlere inmek için kendi komünist sistemini

Türkiye'ye ihraç etmek istemesi, Orta Asya'daki Türk topluluklarını egemenliği altına alması farklı çizgilerde milliyetçilik görüşüne sahip aydınların komünizm karşıtı olmasına ve Almanya'ya sempati ile bakmasına sebep olmuştur. İrkçı Türkçülük dediğimiz koyu milliyetçilik 1950'lerden sonra gerilerken millet tanımının içine daha fazla dini değerler girmeye başlar. Ayvazoğlu 1940'ların ortalarına doğru milliyetçi ve bir o kadar da mukaddesatçı olan bir akımın gelişmeye başladığını belirtir. Necip Fazıl ve Osman Yüksel Serdengeçti bu akımın en önemli temsilcileridir. Birbirine paralel bir milliyetçilik anlayışına sahip bu iki düşünür Tanrı Dağı kadar Hıra Dağı'na da sahip çıkar, Türk olduğu kadar da Müslüman olduklarını söylerler (2009: 130).

Şerif Mardin de gelenekselciliğin Türk milliyetçiliğine çok partili hayata geçişin sonrasında küçük kasaba görünüşünün Türk politikasına nüfuz etmesiyle arka plan oluşturmaya başladığını söyler. Bu dönemde Atatürk en önemli kişidir fakat Sultan II. Mehmet, İstanbul fatihi de ön plana çıkar. Zamanla bu eğilim Osmanlı kültürünün ve bu kültürde İslam'ın yerinin yeniden tespitine varır. Bu nedenle 1960'larda profesörler ve politikacılarla birlikte meslekten bir grup insan; Marksizim, sosyalizm ve laiklikle mücadele amacıyla, Türk-İslam ideolojik sentezini geliştirmek gerektiği sonucuna varırlar (2015: 231, 232).

Yaşanan bu gelişmelerin etkisiyle oluşan muhafazakâr milliyetçi anlayışın söylemlerini daha iyi anlayabilmek için, bu görüştekilerin örnek aldığı kişi olan Yahya Kemal'in düşüncelerine bakabiliriz. İrkçı milliyetçiliği reddeden ve geleneğe dayanmayan modernleşmeye tepki gösteren Yahya Kemal Türk-Osmanlı sentezine çok önem verir. Milliyetçi muhafazakârların şiarı olacak "*Kökü mazide atiyim.*" sözü onun milliyetçi görüşünün yanında getirdiği muhafazakârlılığının da bir sonucudur. O, geçmişi sadece mazi olduğu için değil, doğrudan milliyetçilik anlayışının bir getirisi olarak sevmektedir. Bu görüşün diğer temsilcileri olan Dünder Taşer, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi isimler de tarihi milliyetçilik fikrine sahiptir. Dünder Taşer'in çizgisinde ilerleyen Erol Güngör düşüncelerini üçlü sacayağı dediği milliyetçilik, Osmanlılık ve Müslümanlık üzerine oturtur (Çetinsaya, 2017: 376).

Milliyetçi muhafazakâr görüşün bir diğer temsilcisi sayılan Erol Güngör'e baktığımızda onun dini, kültürel bir öge olarak ele aldığını görürüz. Türk milli kültürünün en yapıcı unsurunun din olduğunu düşünen Güngör, Batıcı ve sosyalist

aydınları İslam'ı toplum hayatından çıkardıkları gerekçesiyle eleştirir. Batıcı aydınların pozitivismi tenkit eden Güngör, onların milli kültürün unsurları olan dil ve tarih üzerinde gerçekleştirdikleri devrimlerde asıl amaçlarının din olduğunu düşünür. Türk milliyetçiliğine katkılarını takdirle andığı Ziya Gökalp'i dahi din meselesine *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde bir buçuk sayfa ayırdığı için tenkit eder (Yıldız ve Çelik, 2012: 278-280).

Görüldüğü gibi Türkiye'de muhafazakâr milliyetçi görüş dini, milleti oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak görür. Fakat muhafazakârların din ile kurduğu ilişkiyi İslamcıların din ile kurduğu ilişkiden ayrı tutmak gerekir. Yasin Aktay'a göre (2017: 352) muhafazakârlar dini sadece modernleşme karşıtlığı noktasında kullanmazlar. Dini kendi yaşam tarzını tanımlayan bir renk olarak anlamlandırır ve uygun modernleşme temposu içinde dinin değişimini dahi mümkün görürler. Din onlar için hayatın estetik bir unsurudur. Estetik olmayan yanları Arap bedevilerinin uygulamalarıdır ve dışlanmalıdır. Din, kültürel bütünlüğünün içinde bir dekor olarak kalmalıdır, kendisine ayrılan bölümü aşarak toplumun ve devletin kararlarında belirleyici role soyunmamalıdır. Dinin fazlası zararlıdır ve estetiğe de uygun değildir. Bu durum gösteriyor ki muhafazakârlar için din, esas özne olan milletin yararına toplumsal bir sermayedir. İslamcılar için din asıl özne unsurudur ve onlar millet kavramının yerine İslam ağı çerçevesinde şekillenen ümmet kimliğini önemserler.

Özetlersek erken Cumhuriyet döneminin köklü modernizmi karşısında gelenekle modernleşmenin imkanlarını aramak üzere oluşan muhafazakârlık, 1960 sonrası dönemin iç ve dış siyasi gelişmelerinin etkisinde kalarak Orta Asya'yı referans alan Türkçülük ile Malazgirt'i esas alan Anadoluçu çizginin Osmanlı'nın geç dönemine ait mazisini de bünyesine katmasıyla söylemlerini geliştirmiştir (Atay, 2017: 174). Milliyetçi muhafazakârlık düşüncesindeki en dikkati çeken unsur ise din olmuştur. Dini, toplumun milli ve geleneksel bir ögesi olarak gören muhafazakârlar; millet tanımını yaparken İslam'ı da o milletin dili, geleneği, kültürü kadar önemli bir unsur olarak sayarlar. Nuray Mert'in (2017: 323) ifadesiyle de modernleşmeyi toptan reddetmezler fakat onu mevcut değerler ve sembollerle uzlaştırarak, doğallaştırarak gerçekleştirmek isterler. Bu anlamda da Batıcı aydınları Batılı değerleri önemserken milli ve manevi unsurları geri plana almakla eleştirirler. Bu görüşün Türkiye'de 1950

ve 1960'lı yıllarda sol eğilimli ideolojiler karşısında İslam, Osmanlılık-mazi-, gelenekçilik, milliyetçilik orta paydasında birleşerek alternatif bir çatı vazifesi gördüğünü söyleyebiliriz.

4.2.2. Muhafazakâr Milliyetçi Görüşün Çocuk Edebiyatına Etkileri

1983'te Ahmet Kabaklı öncülüğünde çıkan *Türk Edebiyatı* dergisinin çocuk edebiyatı özel sayısına baktığımızda düşünürlerin Türk çocuk edebiyatına ilişkin görüşlerinin muhafazakâr milliyetçi düşünce ile benzerlikler içerdiğini görürüz. Derginin bu özel sayısında araştırmacılar, çocuk edebiyatının ne olduğunu ve kaynaklarının hangi temellere bağlı olması gerektiğini tartışırlar. Bu isimlerin hem fikir olduğu konu Türk çocuk edebiyatının gelenek, tarih, din, kültür gibi unsurlara dayanması gerektiğidir. Mehmet Kaplan, Şükrü Elçin, Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sadettin Kaplan gibi şahsiyetler muhafazakâr-milliyetçi görüşün söylemlerinde birleşirler.

Bu isimlerden Şükrü Elçin, yazısında Türk çocuk edebiyatındaki tercüme ve adapte eserlerin Batı Hıristiyan hayat görüşünü ve yaşayış şekillerini telkin ettiğini söyler. Bunların yanında Marksist propaganda yapan kitapları zararlı olarak görür ve bu kitapların sadece hür teşebbüsle değil, devlet eliyle de çocuklara tavsiye edildiğini ifade eder. Elçin buna ek olarak çocuk edebiyatının propaganda aracı olmaması gerektiğini söyler. Ona göre Türk çocuk edebiyatında bulunması gereken unsurların başında gelenek, dil, tarih, sanat gibi kültürel değerler gelir. Elçin, saydığı bu unsurları ideolojik söylem olarak görmemektedir (1983: 20).

Amiran Kurtkan Bilgiseven çocuk edebiyatının belli başlı kaynaklarının Türk milletinin milli ve manevi değerleri olması gerektiğini savunur. Ona göre bu değerler, kültür emperyalizminin etkisi ile bozulmamış olan tarihi dönemlerin milli ve hamasi köklerine dayanır. Bilgiseven, çocuk edebiyatında geleneğe çok önem verir fakat geleneğin de Türk milletinin milli ve manevi değerlerine uygun olanlarıyla yer bulmasını ister. Türk-İslam hükümlerine uymayan gelenekleri olumlu karşılamaz. Buna karşılık çocuk edebiyatında ideolojinin de yer almaması gerektiğini savunur. Ona

göre çocuklara verilmesi gereken dünya görüşü, her şeyden evvel çocuğun en yakınında olan milli çevrenin değerlerini aksettiren bir dünya görüşü olmalıdır (1983: 20). Görüldüğü gibi Bilgeseven'in çocuk edebiyatındaki ideoloji kavramı ile asıl kastettiği, kaynağı dış ülkelerde olan düşünce akımlarıdır. Bilgeseven, muhafazakârlık ve milliyetçilik düşüncesi altında yer alan milli ve manevi değerlerin aktarımını ideolojik bir söylem olarak değerlendirmez. Ona göre Türk çocuğuna içinde yaşadığı toplumun değerlerini vermek ideolojik bir propaganda değildir.

Sadettin Kaplan da muhafazakâr milliyetçi unsurların çocuk edebiyatının kaynakları olması gerektiğini savunan bir araştırmacıdır. Ona göre çocuk edebiyatında Türk-Müslüman ideolojisi olmalıdır. Kökü mazide olan bir ati olmak için çocuğu tarihten, atalarından, ırkından utandıracak bir ideoloji, çocuğun yemeğine küçük dozlarla katılan bir zehirdir. Dünya görüşünün çocuk edebiyatına girmesi ve gerçeklerin de olduğu gibi anlatılması kanaatindedir (1983: 27).

Zafer Altınkozaoğlu'nun da çocuk edebiyatının kaynağı ile ilgili düşünceleri muhafazakâr milliyetçi görüşün söylemleri ile benzerlik gösterir. Ona göre dini ve tarihi menkıbeler, halk hikayeleri, masallar, halk kahramanları, millet aşkı, destanlar, tabiat sevgisi, gelenekler, geçmişin erdemleri gibi unsurlar çocuk edebiyatına kaynaklık etmelidir (1983: 27).

Genel itibarıyla diyebiliriz ki bu isimler çocuk edebiyatında tarih, gelenek, din, Müslümanlık gibi unsurları milli ve manevi değerler çatısında birleştirerek ön plana çıkarırlar. Bunun yanı sıra Marksist propaganda yapan kitapları zararlı olarak görürler. Batı dünyasının değerlerini içeren kitapları ve klasikleri eleştirirler.

4.2.3. Çocuk Romanlarında Muhafazakâr Milliyetçi Söylem

Çalışmamızın bu bölümünde 1960 ile 1980 arasında yazılmış üç yazara ait beş roman incelenmiştir. Bunlar; Cahit Uçuk'un *Gümüş Kanat* (1962), Kemalettin Tuğcu'nun *Yer Altında Bir Şehir* (1964), Gülten Dayıoğlu'nun *Fadiş* (1971) ve *Yurdumu Özledim* (1977), Yavuz Bahadıroğlu'nun *Tuhaf Çocuk* (1974) ve *Karıncalar Savaşı* (1976) romanlarıdır. Daha önce izah ettiğimiz gibi 1946 sonrasında restorasyon

dönemi ile başlayan Kemalist muhafazakârlığın yanı sıra 1950'lerden sonra milliyetçi, gelenekçi ve dini unsurların milli kimliği oluşturmada bir çatı görevi görmesiyle muhafazakâr milliyetçilik düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Muhafazakâr milliyetçilik başlığı altında incelediğimiz romanlarda bu görüşün söylemlerine farklı oranlarda yer verilmiştir.

4.2.3.1. Müslüman- Türk Kimliği

Bu alt başlık altında inceleyeceğimiz çocuk romanlarında öne çıkan din, gelenek, Türklük, vatan ve bayrak gibi sembollerin belirleyiciliği dolayısıyla genel bir adlandırma tercih edilmiştir. Bu semboller Türk ve Müslüman kimliğinin içerdiği kavramlar olarak görülmüştür.

1962'de Cahit Uçuk'un kaleme aldığı *Gümüş Kanat* romanı Kemal isimli bir çocuğun yaşamını anlatan, yer yer fantastik unsurlar da içeren bir eserdir. Matbaada çalışan Kemal'in babasının bir iş kazası sonucu parmaklarının zarar görmesi nedeniyle Kemal ve ailesinin yaşadığı sıkıntıları anlatır. Kemal'e bu zorlu yaşamında yardım eden ise daha önce yaralandığında Kemal'in sayesinde iyileşen bir kuştur. Gümüş renkli bir kanata sahip olan bu kuş, Kemal'in rüyalarına girerek zamanda yolculuk yapmasını sağlayacaktır.

Cahit Uçuk'un bu romanını Kemalist unsurlar içeren *Türk İkizleri* romanından farklı çizgide oluşturduğunu söyleyebiliriz. *Türk İkizleri* romanında köy hayatını anlatmasına rağmen kırsal yaşamın gelenek ve din ile oluşmuş kültürel yapısına yer vermeyen Uçuk, *Gümüş Kanat*'ta ananeye ait unsurları yüceltir. Din ve Allah kavramlarını işler. Osmanlı'yı, maziyi güzel yönleri ile öne çıkarır. Bunları yaparken Cumhuriyet değerlerine de yer verir. Din, gelenek, mazi gibi unsurlar muhafazakâr görüşün en çok önemsendiği kavramlardır. Uçuk'un romanında bu unsurları Cumhuriyet sonrasının değerleri ile sentezlediğini görürüz. Bu durum Uçuk'un, 1950 sonrası muhafazakârlaşan Kemalizmden etkilendiği yorumunu yapmamızı sağlamaktadır.

Romanda dikkatimizi çeken ilk unsur Osmanlı tarihindeki başarılarla yapılan göndermelerdir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmedeki başarısı Kemal'in

geçmişe yaptığı yolculuk ile verilir: "...Yüceler yücesi Sultan Fatih beyaz atı üstünde idi. (...) Ayasofya' da ilk namazını kılmak üzere muhteşem, beyaz atından iniyordu. Önünde krallara baş eğdiren hükümdar ne kadar da gençti..." (s. 94). Fatih'in yanı sıra Osmanlı'nın mehteran takımı da etkileyici bir değer olarak romanda yerini alır: "Kemal gözlerinde Mehterlerin heybetli vücutları, yağız çehreleri, asil ve ağır hareketleri, arkada surlar, burçlar, dalgalanan bayraklar, yavaş yavaş yaşadığı günden gerilere döndü. Kulaklarında çalparaların, davulların, köslerin sesi, küçük yüreğinde deli vuruşlar..." (s. 63).

Yazar dinin, mazinin ve gelenek unsurlarının harmanlanıp toplumda nasıl yer aldığını, Kemal'in öğretmeninin annesi üzerinden gösterir. Yazar yaşlı kadının namaz örtüsü, yaşadığı ev ortamı, Türk sanat eserlerine olan bağlılığı ile Müslüman bir Türk kimliği çizmeye çalışmaktadır: "Öğretmenin pembe, nur yüzlü annesi her zamanki sevimli, güler yüzlü haliyle onu merdiven başında karşıladı. Başında beyaz namaz tülbendi, sırtında dikişli pazen hırkası vardı. Bu eve yeni zaman hiç uğramamış gibiydi. Her taraf yüz yıl evvelki halini koruyor olmalı idi. Yerlerde, hasırların üstünde nakışlı kilimler döşeliydi. Konsollar, aynaların önünde karpuzlu çift petrol lambalar, çeşmibülbüller ve Beykoz işi sürahiler. Bunları öğretmenin okuldan dönüşünü beklerken büyük hanım anlatmış, birer birer Kemal'e dedeler yadigarı Türk sanat eserlerini göstererek öğretmişti." (s.88).

Romanda eski yazı olarak Osmanlı harfleri de yer alır. Kemal'in aradığı "Kamerde İlk İnsanlar" isimli kitap eski Türkçe ile yani Osmanlı harfleriyle basılmıştır. Kemal bunun sorun olmadığını, babasının kendisine bu kitabı okuyacağını söyler. Bunun yanı sıra annesinin zaman zaman eski kelimeleri kullanması Kemal'in dikkatini çeker.

Tarih ve geleneğin yanı sıra dine ait ezan, dua, Allah, ölüm gibi unsurlar da romanda yerini alır. Ezan tüyler ürperten bir ses yağmuru olarak tasvir edilir. Bu ses Kemal'in yüreğini ürperti ile doldurur. Kemal ve annesinin romanda sık sık dua ettiğine de tanık oluruz: "Annemin kuvvetini, cesaretini arttır. Bana tekrar mektebe gitmek için izin ver Allah'ım!.. Bize güzel bir ev ver..." (s.92). Yazar, Kemal'in ailesini ve sevdiklerini kaybetme korkusu sebebiyle ölüm gibi metafizik bir konuyu da işler. Anne, çocuğun ölümden korkmaması için ölen tüm sevdiklerinin sonsuz aleme

gittiğini, onların sevgiyle kalplerinde yaşamaya devam ettiklerini söyler. Kemal de annesinin anlattıklarından yola çıkarak içinde Allah'ı bulur ve dua eder: "*Allah'ım!.. Sana inanıyorum!..*" (s.125). Ölümünden korkan Kemal'i annesi, Atatürk'ün de ölmüş olmasına rağmen kalplerde yaşadığını söyleyerek teskin etmeye çalışır: "*Atatürk öldü ama o bizim sevgimizle yüreğimizde yaşıyor.*" (s.123). Yazarın bu örnekle Atatürk sevgisini vurguladığını görürüz. 23 Nisan günü okulda çocukların kutlama hazırlıklarında Atatürk büstünün önünde sanki Atatürk gerçekten onları izliyormuşçasına hizmette yarışmaları Atatürk sevgisinin romandaki bir başka örneğidir.

Yazarın başkaraktere olgun bir çocuk olmasından dolayı Kemal ismini vermesi çocuk okurların zihninde Mustafa Kemal imgesini oluşturmakla ilgili olabilir. Kemal'e zaman zaman "*Kemal Paşa*" şeklinde seslenilmesi bu yorumumuzu güçlendirmektedir.

Nazım İrem'in de ifade ettiği gibi Cumhuriyetçi muhafazakârlar modernleşmeyi milli biçimlere dönüş olarak yorumlarlar ve bunun köklü bir yeniden gelenekleştirme hareketi ile gerçekleşebileceğini düşünürler (2017: 114). Uçuk'un da bu görüş etkisinde kalarak roman boyunca sentezlediği Osmanlı tarihi, gelenek, din, Allah, Atatürk sevgisi gibi unsurlarla muhafazakâr bir ideoloji çizdiğini söyleyebiliriz. Bu romanda Uçuk'un Türk kimliğine ilişkin belirgin bir vurgulaması olmamıştır.

Kemalettin Tuğcu'nun *Yer Altında Bir Şehir* (1964) isimli romanı milliyetçi ve İslami öğelerin hâkim olduğu, zaman zaman teknolojik gelişmelerle ilgili ayrıntılar veren bir kitaptır. Bu roman, Tuğcu'nun yazdığı diğer birçok romandan milliyetçi unsurların yoğun olması yönüyle ayrılmaktadır. Roman, vatanı işgal edilmiş Osman Baba ve torunlarının düşmanlarından kaçarken yine başka bir Türk boyunun bağımsız yaşayabilmek için kurdukları yerin altındaki bir şehre götürülmesini anlatır. Yer altında kurulan bu şehir, Türklerin bağımsız yaşayabildikleri gizli bir ülkedir. Bunun yanı sıra ülkede teknoloji, bilim ve sağlıkta son derece önemli bilim adamları yetişir. Türkiye'ye eğitim için gönderilen bu kişiler daha sonra yer altındaki şehre gelip halkın bu zor şartlarda yaşamını sürdürmeleri için her türlü hizmeti gerçekleştirirler.

Kemalettin Tuğcu'nun romanında dikkat çeken en önemli milliyetçi unsur Ergenekon Destanı'na yapılan göndermelerdir. Romanda yer altında düşmanlarından

gizli bir şehir kuran ve soylarını devam ettiren Türk boyu, Ergenekon Destanı'nda düşmanlarından kaçan ve soylarının devamı için ıssız, sarp bir ülkeye saklanan Türklere benzemektedir. Tuğcu, romanında bu Türk topluluğuna bağımsızlıklarını kazanmaları adına "*Ergenekon Destanı*"nı andıran bir çıkış yolu sunar.

Vatan kavramı romanda yüceltilen en önemli unsurlardan biridir. Öyle ki Osman Baba ve diğer Türkler ölümlerinin bile vatan toprakları üzerinde olmasını isterler: "*Ey ulu Tanrım, diye haykırdı. Vatanlarına kavuşmaktan gayri istekleri olmayan bu günahsız kullarını düşman elinde koma. Canımızı alacaksan vatan toprakları üzerinde al.*" (s.152). Osman Baba kendi milletinin yaşadığı toprakları vatan olarak gördüğü gibi soydaşlarının yaşadığı Türkiye'yi de vatan toprağı sayar. Yazar Osman Baba'nın ve yer altında yaşayan halkın hepsini Türk olarak isimlendirir. Bu halkların hangi Türk boyuna ait olduğu romanda yer almaz, vatanları ayrı da olsa onların hepsinin Türk olduğu söylenir.

Romanda Türkiye için mübarek vatan olarak bahsedilir. Türkiye, bağımsızlığını kaybeden Türk boylarının hamisidir ve en güçlü Türk ülkesidir. Birçok Türk oraya varmak için yollarda savaşarak bedeller öder. Yer altı şehrindeki öğrenciler Türkiye'de eğitim alarak doktor ve mühendis olurlar. Bu kişiler ülkelerine geri dönüp kendi milletlerine hizmet ederler. Bu anlatım ile yazarın tüm Türk boylarının Türkiye önderliğinde birleşmesi idealine gönderme yaptığını söyleyebiliriz.

Kitapta bu toplulukların ve kişilerin Türklüklerinin yanı sıra Müslüman olmaları da sıkça vurgulanır. Kuran, namaz, ezan gibi dini unsurlar Türklerin en önemli özellikleri olarak aktarılır. Romanın baş kahramanı Osman'ın yer altında yaşayanların da Türk olduğunu öğrenmesi üzerine onlardan Kur'an istemesi buna örnektir. Osman en sıkıntılı anlarında Kur'an okuyarak kendinden geçer: "*Oğlum, Abdullah, dedi. Senden bir ricam var. Bana bir Kur'an bul. Bu toprağın altında yaşayan sizlerin İslam dininde olduğunuzu görüyorum.*" (s.35). "*Adamcağız en sıkıntılı zamanlarını böyle Kur'an okumakla geçirir, avunur, kendinden geçer, başka bir aleme daldı.*" (s.36).

Osman'ın ezan okuyuşu o kadar tesirlidir ki onun sesini duyan, sonradan torunu olduğunu öğreneceği genç kız kendinden geçer ve şifa bulur: "*Bir hastamız var, dedi. Sinirleri çok bozuk. Bunun için kendisini bir tarafa kapatmaya mecbur kaldık. Yanına*

kimseyi sokmuyor. Siz sözü kuvvetli bir insansınız. Bu zavallıya öğüt verin. Zaten kendisine bakan delikanlıya hep sizi soruyormuş. "Sabah ezanını okuyan bu güzel sesli adam kim?" diyormuş. Sesinizi duyunca susuyor, hırçınlığı bırakıyormuş." (s.48). Romanda ezan ve namazın sık sık tekrarlandığını ve Türklerin bu unsurlara önem verdiğini görürüz: *"Ezan okunup bitmişti. Kadın da namazını bitirmiş, küçük odayı topluyordu."* (s.58). *"Osman Baba namazını kıldı. Silahları yüklediler."* (78).

İslami gelenekte yer alan tevekkül etme inancının da romanın telkin edici mesajlarından biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu ileti Anadolu'nun yüzyıllar boyunca kendi topraklarında İslami inanç kaynaklı oluşturduğu tasavvufi esintiler içerir.

Genel olarak diyebiliriz ki Kemalettin Tuğcu roman boyunca bahsettiği toplulukların ve kişilerin kimliklerini belirlerken Türk ve Müslüman olma özelliklerini öne çıkarır. Vatan, milliyet, bağımsızlık gibi unsurlar Türk kimliğini oluştururken ezan, namaz, Kuran gibi unsurlar ve İslam'a olan bağlılık Müslüman kimliğini meydana getirmiştir. Bu unsurların muhafazakâr milliyetçi çizgiye yakın söylemle paralel olduğunu görüyoruz.

Bu çizgiye yakın bir içeriğe sahip romanlardan diğeri Gülten Dayıoğlu'nun 1971 yılında kaleme aldığı *Fadiş*'tir. Roman, Fadiş isimli kızın yıkılmış bir yuvadan dolayı yaşadığı zorluklarla dolu yaşamını anlatır. Fadiş, babasının olumsuz davranışları yüzünden annesi tarafından akrabalarının yanına köye gönderilir. Annesi Cemile bu sürede şehirde çalışıp ona bakanlara para göndererek Fadiş'i babasından uzak tutmaya çalışır.

Gülten Dayıoğlu'nun bu romanında din olgusunu gelenek penceresinden değerlendirdiğini görebiliriz. Yazar bunu dini unsurların toplumdaki karşılığını ele alarak gerçekleştirir. Dayıoğlu'nun romanda ele aldığı ilk dini unsur mevlittir. Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan ve bestelenmiş şekliyle söylenen bu şiir, Anadolu'da özellikle kadınlar arasında gelenek haline gelmiş bir türdür. Romanda Fadiş'in yanında kaldığı yaşlı kadın mevlidi bir huzur bulma aracı olarak yorumlar: *"Mevlit dinlediğimde, içim yıkanıp arınmış gibi oluyor. Keşke konu komşu sık sık okutsa da gidebilsek."* (s.56).

Romanın büyük çoğunluğunda işlenen unsur ise Ramazan'dır. Yazar Ramazan ayının bir köyde nasıl yaşandığını oruç, namaz, teravih, dua gibi dini unsurlar

üzerinden anlatır: "Yemek bitince Hasan Ağa şükür duası yaptı. Çocuklar da ellerini açıp âmin dediler..." (s. 122). "Zehra Kadın "Teraviyi biz de Hacı Gülsümlerde kılacağız," diye kocasına haber verdi." (s.123). "Yemekten sonra Bekir Ağa, Ramazan'ın ilk teravi namazını kılmaya gitti. Zehra Kadın, çocukları karşısına alıp orucun nasıl tutulacağını, nelerin orucu bozduğunu anlattı. Sonra da "Yarın namaz kılacaksınız. Namazsız oruç olmaz." dedi." (s.114).

Romanda Müslümanlar için kutsal olan Ramazan ayının İslamcı perspektiften bir telkin aracı olarak kullanıldığı yargısını çıkaramayız. Kitapta Ramazan ayı ibadetin yanı sıra eğlencesiyle, davuluyla, manileriyle, teravih namazıyla, tekne orucuyla kültürel unsurun parçaları olarak yer almıştır. Yazarın, taşrada yaşanan Ramazan geleneklerini okuyucuya tek tek sunduğunu görürüz. Özellikle Ramazan'ın on beşinden sonra anlatılanlar bu aydaki gelenek haline gelmiş uygulamaları dile getirmektedir: "Ramazan'ın on beşi bu ayın en eğlenceli günü sayılırdı. (...) O gece tüm çocuklar dışarıdaydı. Köy sokaklarında neşeli çocuk sesleri yükseliyordu. Köy geleneğine göre ramazanın on beşinci gecesini çocuklar, köy davulcusunun peşine takılır, kapı kapı dolaşırlardı. Her kapının önünde durup, davul eşliğinde maniler atar, deyişler söylerlerdi..." (s.125.) Bunun yanı sıra romanda özellikle çocukların Ramazan'daki ibadete katılmasını sağlayan tekne orucu geleneği de yer alır: "Hasan duyduğuma göre orucu bozmuşsun! Yoksa tekne orucu mu tuttun?" (s.122). Ramazan sonrasında gelen bayram da tüm gelenekleriyle ele alınır. Yapılan hazırlıklar, alınan bayramlıklar, bayramlaşmak vb. adetler dile getirilir. Görüldüğü üzere yazar romanında dinin toplumsal hayattaki rolünü tüm boyutları ile ayrıntılı olarak olay örgüsüne işlemiştir.

Dayıoğlu, geleneklere ve toplumun Müslüman yönüne vurgu yaparken Cumhuriyet döneminin en önemli değerleri olan Cumhuriyet'e ve onu kuran Atatürk'e de yer verir. Atatürk romanda en değer verilen kişidir. Kaymakamın konuşması ile çocuklara Atatürk'ün kurduğu devleti korumaları gerektiği mesajı verilir: "Kaymakam orada da konuştu. "Yavrularım, Atatürk'ümüzün bin bir güçlkle düşmandan kurtarıp yeniden kurduğu güzel vatanımızı sizler koruyup yücelteceksiniz. Bunun için çok çalışmanız gerek. Başarıya dürüst ve çalışkan insanlar erişebilir. Cumhuriyet Bayramı'nız kutlu, yeni okulunuz uğurlu olsun..." dedi." (s.153). Romanın sonlarına doğru vurgunun milliyetçilik düşüncesine kaydığını görüyoruz. Yazar dini ve milli

bayramları birbiri ardınca okuyucuya sunar. Bu durumu yazarın çocuklarda dini ve milli bayramlar aracılığıyla bir aidiyet kurma, Türk kültürünün İslami ve milliyetçi öğelerini bir sentez olarak düşünüp onlarda Müslüman-Türk kimliği oluşturma amacı olarak değerlendiriyoruz: *"29 Ekim günü, kasabadan kaymakam geldi. Köylü o gün iki bayramı birden yapıyordu. Köy meydanında toplanıldı. Öğrenciler marş ve türküler söylediler. Köy imamı, çocuklara avuç avuç yemiş dağıttı. İbir, davulla oyun havaları çaldı, köy delikanlıları da oynadılar. Sonra okula gidildi. Kaymakam orada da konuştu..."* (s. 153).

Sonuçta diyebiliriz ki yazar mevlit, Ramazan, oruç, namaz gibi unsurları Türk'ün toplum hayatında karşılaştığı, sosyal yaşama nizam veren öğeler olarak değerlendirir. Romanında Cumhuriyet değerleri ile gelenek sentez bir şekilde Müslüman Türk kimliğini öne çıkaran unsur olarak yer alır.

Gülten Dayıoğlu'nun 1977'de yayımladığı *Yurdumu Özledim* romanı *Fadiş* ile benzer iletiler taşır. Roman Almanya'ya işçi olarak giden bir Türk ailesinin yaşadıklarını anlatır. Bu ailenin oğlu Atıl, Türkiye'de kırsalda yaşayan bir üçüncü sınıf öğrencisidir. Annesi ve babası Almanya'ya giderken çocuk parası almak için onu da yanlarında götürürler. Atıl'ın üzerinden yazar, Almanya'daki Türklerin kendi benliklerini unutmamaları için sahip olmaları gereken aidiyet unsurlarını ele alır.

Öğretmeni Atıl'a Almanya'ya gitmeden önce şöyle öğüt verir: *"Bak oğlum, beni iyi dinle." dedi. "Yabancı bir ülkeye gidiyorsun. Bu köyden çıkıp yurt içinde bir büyük kente gitmeye benzemez. Öz yurdunda olmayacağın için sana belki tepeden bakarlar. Horlayıp aşağılarlar. Üzülme sakın! Sen binlerce yıllık şanlı geçmişi olan yüce ve soylu bir ulusun çocuğusun. Türk olmakla övünmeli, onların karşısında ezik durmamalısın! Orada, ülkeni ve ulusunu küçük düşürecek davranışlarda bulunmaktan sakın! Çevrendekiler ne yaparlarsa yapsınlar, ne söylerlerse söylesinler, Türk olduğunu hiçbir zaman unutma! Senin vatanın burası; er geç geri döneceksin bu topraklara. Onun için geleneklerimizi, inançlarımızı aklından çıkarma! Oradaki ulusların birçok konuda bizden daha uygar, daha varlıklı, daha güçlü olduklarını anlayacaksın. Ama gördüklerin gözlerini kamaştırmasın. Ülken, ulusun küçülmesin gözünde. Oradaki tüm iyi ve güzel şeyleri ülkende nasıl gerçekleştireceğini düşün. Her şeye hep o gözle bak. Birlikte yaşayacağın insanların da kendilerine özgü gelenekleri*

ve inançları vardır. Bunlara saygı göster! Ama sakın hiçbirini benimseme. Kendi töre ve inançlarından sapıp soysuzlaşma! Bu sözlerimle neler demek istediğimi anlayabiliyorsun, değil mi, oğlum?" (s.10-11).

Yazar kendi düşüncelerini öğretmenin bu uzun konuşması aracılığıyla aktarır. Kimliğini kaybetmek istemeyen bir Türk, geleneklerini ve inançlarını unutmamalıdır. Eğer başka bir ulusun geleneklerini benimserse milli aidiyetini de kaybederek bir soysuza dönüşecektir. Yazar bu iletisinde Türklüğü milliyeti ve dini inançları ile bir bütün olarak tanımladığını göstermektedir. Öğretmen bu yönde Atıl'a öğüt verir. Almanya'da gördüğü uygarlık onun gözünü kamaştırmamalı, kendi benliğini unutturmamalıdır. Atıl bu uygar değerleri kendi vatanında nasıl uygulayacağını bilinci ve düşüncesi ile hareket etmelidir.

Atıl'ın babası Almanya'ya gitmeden önce son bir kez namaz kılmaya camiye gider. Namaz onlara Türk ve Müslüman olduklarını hatırlatan bir ibadettir. Romanda Almanya'da cami yerine kilisenin olduğu söylenir: "*N'arasın cami, adım başı kilise dikmişler, ikide bir çanları çalar durur. Emme cami arama. Dinleri bizim dine benzemez. Hristiyan diyorlar kendilerine.*" (s.13).

Atatürk resmi ve Türk bayrağı romanda Atıl'a Türk milletini hatırlatacak, Almanya'ya gittiğinde köklerini ona unutturmayacak değerler olarak verilmiştir. Öğretmenin Atıl'a Almanya'ya giderken geleneksel ve dini telkinlerin yanı sıra Atatürk resmi ve Türk bayrağını vermesi yazarın, Türklük kavramının sınırlarını milliyetçi ve geleneksel öğelerle çizdiğinin göstergesidir.

Romanda Atıl'a aidiyet duygusunu hatırlatan bir diğer gelişme ise Kıbrıs Harekatı'dır. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar Almanya'da yaşayan Türklerin birbirine bağlanmasına ve Atıl'ın da Türk olmaktan büyük bir onur duymasına sebep olur.

Dayıoğlu'nun bu kitabında, *Fadiş* romanında olduğu gibi din ve gelenek vurgusunun yanı sıra milli aidiyeti sağlayan unsurlara da yer vererek Müslüman bir Türk kimliğini öne çıkardığını söyleyebiliriz.

Din ve milliyet temalarını işleyen bir diğer kitap Yavuz Bahadıroğlu'nun *Karınca Savaşı* (1976) isimli çocuk romanıdır. Kitap Alev Karınca Kabilesi ile Kızıl Karınca Kabilesi arasında geçen savaş konu alır. Kızıl Karıncaların zalim kralı

acımasızca her canlıyı öldürür ve Alev Karıncalarının topraklarını ele geçirmeye çalışır. Buna dayanamayan Alev Karıncalarının reisi Kızıl Karıncalara savaş açar. Romanda karıncalar alegorik olarak farklı unsurları temsil edecek şekilde kullanılmıştır.

Romanda Alev kabilesi Türkleri anlatmak için yazar tarafından seçilmiş bir sembol gibidir. Bu karıncaların Türk olduğu açık açık söylenmese de Türklere ait birçok özelliğin bu karınca kabilesine yüklendiğini görürüz. Alev kabilesinin Orta Asya'da Türklerin boy beylerinin temsiliyle oluşturdukları meclise benzer bir örgütlenmeye sahip olması bunun bir örneğidir. Alev kabilesini Türk olarak yorumlamamızı sağlayan bir diğer unsur ise bu karıncaların Türklerin tarihteki savaş tekniklerinden olan sahte ricatı (vur kaç) kullanmalarındır: *"...Önce geri çekilir gibi yaptılar. Meğer bir oyunmuş bu. Birden dönüp bütün güçleri ile üstümüze çullandılar. Arkadaşlarımızın durumu hiç iyi değil..."* (s.57).

Alev kabilesinde Türklerde olduğu gibi vatan kavramı çok önemlidir ve kutsaldır. Romanda Alev kabilesinden olan küçük karıncalar büyükler gibi askere gitmek ister. Kabilenin her üyesi vatanını korumak için büyük küçük demeden savaşa gitmek isteyeceğini söyler. Vatan için ölmenin kutsallığı vurgulanır: *"Ölüm vatan için olunca tatlı oluyor. Şehitlik bu. Onun için korkmuyorum."* (s.45). Ailenin fertleri de vatani ve askerliği kutsal görüp *"Vatanıma bir değil, bin evlat verebilirim."* (s.20) sözü ile bu konu hakkındaki düşüncelerini ifade eder.

Bu tespitlerimiz doğrultusunda yazarın Alev kabilesini Türk imajı ile oluşturduğunu söyleyebiliriz. Alev kabilesi bu özelliklerinin yanı sıra Müslüman olma özelliğiyle de öne çıkar. Romanda Alev kabilesinin Müslüman olduğunu ve dinsiz olan Kızıl Karıncalara karşı savaşırken Allah'a dua ettiklerini görürüz: *"Şüphesiz küçük karınca, şüphesiz Allah bize yardım edecektir... Gel başarabilmek için Allah'a dua edelim."* (s.75).

Alıntılarda da görüldüğü gibi Alev Karıncaları bu özellikleri ile Müslüman bir Türk kimliği çizmektedirler. Bahadıroğlu diğer kitabı *Tuhaf Çocuk* (1974)'ta da bu kimliği öne çıkarmıştır. Kitap Müslüman Türk devletlerinden olan Harzemşahlılar ile Müslüman olmayan Moğollar arasındaki savaşı anlatır. Romanın başkahramanı olan

Tuhaf Çocuk Moğollara esir düşer ve aslanları yenip gösterdiği kahramanlıklar ile efsaneleşir.

Yazar roman boyunca Harzemşah devletinde yaşayan halkı Türk ve Müslüman kimlikleri ile ön plana çıkarır. Bahadıroğlu'nun bu romanında *Karınıclar Savaşı*'ndan farklı olarak Türk kimliğinin içerisine İslam unsurlarını daha yoğun bir şekilde dahil ettiğini görürüz.

Romanın başkarakteri olan Tuhaf Çocuk, adını doğduğu anda gösterdiği tuhaflıklardan dolayı almıştır. Uzun saçlı ve dişleri tam doğan bu çocuk diğer bebeklerin aksine gülererek dünyaya geldiği için "*Tuhaf*" adını alır. Bu durum Oğuz Kağan destanında Oğuz'un doğumu ile birlikte gerçekleşen olağanüstülükleri andırmaktadır. Tuhaf Çocuk'un çok güçlü olması, on iki yaşında olmasına rağmen bir aslanı bir bıçak yardımıyla alaşağı etmesi de Oğuz Kağan'ın bir canavarı demir kılıcıyla öldürmesine benzetilebilir. Buradan yazarın "*Tuhaf Çocuk*" ile bir Türk destanındaki karakter arasında benzerlik kurmak istediğini görürüz. Bu çocuğun hayattaki en büyük amacı babası gibi asker olmaktır: "*Gerçekten Tuhaf Çocuk asker olmayı çok istiyordu. Babası gibi süslü elbiseler giyecek, kılıç ve hançerler takacak, düşmanları korkutacaktı.*" (s.11).

Romanda askerlik mesleği saygın bir yere sahiptir. Toplumda asker olan birinin oğluna da askerlik yakıştırılır. Özellikle askerlerin giydiği üniforma bu mesleği saygın yapmaktadır.

Harzemşahlılar vatan ve iman kavramlarını uğruna savaşılacak iki değer olarak görürler. Onlar için vatan ve din aynı amaç uğrunda savunulması gereken iki kutsaldır: "*Moğolları yenmek değil belki hiçbirini öldüremeyeceğiz bile. Onlar şeytandan farksız insanlar. Ama imanımızı koruyacağız, topraklarımız için vuruşacağız.*" (s.34).

Romanda İslami değerlere çokça vurgu yapılır. Tuhaf Çocuk'un annesi hasta yatağında yatarken annesinin ona söyledikleri İslam'da yer alan Allah'a teslimiyetin bir göstergesidir: "*Üzülme oğlum, dedi. Allah'ın dediği olur. O, büyüklerin büyüğü, sultanların sultanıdır. O, her şeyi en iyi bilen ve en iyi görendir. Canı veren de O'dur, alan da O'dur. Kadere karşı gelinmez. Benim için dua et!*" (s.18). Annesi ölüm döşeginde sadece Allah kelimesini sayıklar: "*Annesi Allah, Allah diye inliyordu. Tuhaf*

Çocuk' un gözlerinden yaşlar boşalıyordu. Allah, Allah diyerek annesine eşlik etti." (s.21). Allah'ın tek ve mutlak güç olduğu inancı birçok yerde kahramanların ağzından verilir.

Romanda dini menkıbeleri andıran olaylara da yer verilir. Moğollara karşı zafer kazanan halkın Allah'a şükretmediği için gazaba uğraması buna örnektir. Tuhaf Çocuk'un dedesi onları bu zafer için Allah'a şükür duası etmeye çağırır. Fakat hepsi reddeder. Zaferi Allah'ın yardımı ile değil de kendi başlarına kazandıklarını söyleyerek eğlenmeye devam ederler. Bunun üzerine dedesi onları çok korkunç bir azabın beklediğini, Moğolların tekrar geleceğini ve saldıracağını söyler. Dediği gerçekleşir ve şükretmeyen halk böylece cezalandırılmış olur.

Bunun yanı sıra Kuran'dan okunan ayetler huzur veren bir unsur olarak romanda yer alır. Tuhaf Çocuk Arapça bilmemesine rağmen annesi defnedildikten sonra İmam Efendi'nin okuduğu Kur'an'ın sesinden çok etkilenir: *"İmam Efendi Kur'an okumaya başladı. Tuhaf Çocuk kendinden geçercesine bu güzel sestem Allah Kelamı olduğunu bildiği sözleri dinledi."* (s.23).

Sonuca bağlamak gerekirse incelediğimiz romanlarda yer alan vatan, bayrak, Türklük, Atatürk, bağımsızlık gibi unsurlar milliyetçi görüşün söyleminde yer alan kavramlardır. Bu kavramların romanlarda Türk kimliğinin bir yansıması olarak kullanıldığını görürüz. Bunun yanı sıra dine ait ezan, namaz, Kuran, Allah, Ramazan, mevlit gibi kavramlar da romanlarda işlenmektedir. Bu unsurlar İslamcı ideolojinin din söyleminden farklı olarak, daha çok toplumda yaşadığı şekliyle, geleneksel kültürün bir ögesi biçiminde karşımıza çıkar. Böylece romanlarda Türk ve Müslüman kimliğine atıf yapılarak bir sentezin oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu sentez Nuray Mert'in (2017: 315) de dediği gibi Cumhuriyet ile başlayan uluslaşma ve modernleşme sürecinin 1950 sonrası gelişen dini, kültürel, yerel sembol ve değerlerle barıştırılması sonucu oluşan milli kimlik söylemiyle benzerlik göstermektedir. İncelediğimiz romanların içinde Tuhaf Çocuk, İslami unsurların daha ağır basması yönüyle diğerlerinden ayrılrsa da romanın içindeki Türklük ve Müslümanlık vurgusu romanda bir sentez anlayışının olduğunu yorumlamamıza sebep olmuştur.

4.2.3.2. Komünizm (Sosyalizm) Karşıtlığı

Muhafazakâr görüşün Türkiye'deki gelişimine baktığımızda 1950 sonrasında komünizm karşıtlığını söylem olarak kullandığını görürüz. Mert (2017: 324, 325) de bu yıllarda muhafazakâr düşüncenin kendisini karşıtlık terimleri üzerinden tanımladığı en önemli meselenin sol düşünceler ve yükselmeye başlayan Soğuk Savaş dönemi komünizmi olduğunu söyler. Bundaki en büyük etken komünizmin materyalist anlayışı olmuştur. Materyalizme karşı din, manevi bir değer olarak görülmüş; milliyetçi unsurlarla birlikte Türk tanımının içinde değerlendirilmiştir. Ayvazoğlu (2009: 124) komünist sistemin dünyadaki temsilcilerinden olan SSCB'nin Orta Asya'daki Türk boylarını egemenliği altına almasını, Türkiye'deki muhafazakârların ve milliyetçilerin komünizme muhalefet etmelerinin bir diğer sebebi olarak görmektedir.

Yavuz Bahadıroğlu'nun *Karınca Savaşı* romanı için komünizme muhalif ögeler taşıdığı yorumunu yapabiliriz. Bu yorumu yapmamıza sebep olan sembollerden biri komünist sistemin sembolü olan kızıl renktir. Asıl renkleri sarı olan karınca kabilesi akrep kralın zor kullanarak yönetime gelmesiyle kızıl adını alır. Akrep kralın devrilmesi sonucu karınca eski renklerine dönerler. Yazar bu sisteme olan muhalifliğini sarı karıncaların kızıla dönüştürülmesi üzerinden göstermektedir.

Romanda Kızıl Karınca kabilesinin bazı üyeleri çok zalimdir ve Türklük sembollerinden birçoğuna sahip olan Alev Karınca kabilesinin topraklarına göz dikerler: "*Karınca milleti arasında kızıl karıncalar diye bir kabile vardır ki, canımızı yakmak için fırsat kollar. Daha bir ay kadar önce üç arkadaşımızı boş yere öldürdüler.*" (s.11). "*Değerli Reisimiz ve Alev Karınca meclisi Üyeleri, tarihi bir karar almak üzereyiz! Reisimizin söylediği gibi Kızıl Karıncalar Kabilesi işi azıttı. Arkadaşlarımızı kaçınıcı defadır katlediyor. Biz yardımsever ve barışsever bir kabileyiz. Onun için iki defa affettik. Ama artık affedemeyiz. Memleketimize göz diktikleri ortadadır. Ben onlarla mücadele etmemizi teklif ediyorum. Karar yüksek meclisindir.*" (s.13).

Bunun yanı sıra romanda bir Kızıl Karıncanın sözleri komünist bir kişinin burjuva düzeni ile ilgili düşüncelerini andırmaktadır: "*Ben sizin reisinizin bizim kraldan daha kötü olduğunu biliyorum sadece. Lüks içinde yüzyormuş. Halkı aç ve*

sefilmiş. Tuttuğuna ölüm cezası verirmiş. Bazılarının çalışmadan servet yapmasına ses çıkarmazmış. Ama bazılarını zenginlere hizmetçi diye verirmiş." (s.52). Bu sözler Marksist görüşte olanların burjuva kesimine yönelttiği suçlamalara benzemektedir. Kızıl karınca, Alev kabilesinin yöneticisi reisi burjuva sınıfını korumakla suçlar. Marksist görüşteki kişilere göre toplumda emek veren sınıf işçiler olmasına rağmen çalışıklarının karşılığını alamaz. Sermaye sahibi az çalışır ama işçiden çok daha fazlasını kazanır. Bunu da işçilerin emeğini sömürerek yapar. Alev kabilesi ise kendi yönetimlerinin Kızıl Karıncaların zannettiği gibi olmadığını, demokratik bir sisteme sahip olduklarını savunur: *"Bizde herkes çalıştığı kadar servet sahibidir. Kimse kimsenin kulu değildir. Reisimiz de bir tanedir ama her şeye meclis karar verir. O meclisi de bizler seçeriz."* (s.53). Bütün bu ayrıntılar bize yazarın muhafazakâr perspektif ile oluşturduğu Marksizm ve komünizm algısına ait ipuçları sunmaktadır.

Muhafazakâr görüş, komünizmi dinin karşısında bir ideoloji olarak konumlandırır. Bunun sebeplerinden biri Mert'in de ifadesiyle sol anlayışın dini modern öncesi toplumlara özgü olarak tanımlamasıdır. İkinci sebep ise sol anlayışın, dinin mevcut iktidar ve toplumsal hiyerarşi ilişkilerini meşrulaştırıcı işlevine sahip olduğunu düşünüp bu işlevin sürdürülmesine karşı çıkmasıdır. Muhafazakâr bakışlar ise toplumsal değişimlere karşın, dinlerin eskisine benzer şekilde, yani toplumsal düzeni meşrulaştırıcı, onu radikal sorgulamalardan koruyan işlevlerini sürdürmesinden yanadır. (2017: 329, 330).

Bahadıroğlu'nun *Karıncalar Savaşı* romanı üzerinden muhafazakârların, sol anlayışın din algısı üzerine yaptığı eleştirileri okuyabiliriz. Romanda Kızıl Karıncaların lideri dini ve ibadet etmeyi yasaklar: *"Ama ben dua etmesini bilmem ki! Kral bütün dini kuralları yasakladı. Burada ibadet etmek de yasaktır, dua etmek de..."* (s.75). *"İki sene öncesine kadar bizim de sizin ki gibi iyi kalpli bir Kralımız vardı. Şimdiki Kral onu hile ile devirdi. Daha ilk gün ibadet etmeyi yasakladı."* (s.75). Kral din konusunda çok katı bir tavır alır. Romanda Kızıl Karıncalardan biri ayağı takılıp düşünce *"Hay Allah!"* (s.88) dediği için bacağı kesilerek cezalandırılır. Kızıl Karıncalardan bazıları ise kralın bu yönetiminden memnun olmazlar. Alev Karıncaları ile birleşerek ihtilal yaparlar ve kralı devirirler.

Romanda bu semboller ile yazarın sol bir anlayış olan komünizme eleştirel bir tavır takındığını görmekteyiz.

4.2.3.3. Eğitimin/ Okumanın Önemi

Batı'nın pozitivism çerçevesindeki bilimi merkeze alan anlayışı, Cumhuriyet'in ilk döneminde modernleşmenin temel koşulu olarak görülür. Bu dönemde çocuklardan modernleşmek için bilimle ve eğitimle uğraşmaları istenir. Eğitimin yanı sıra kitap okumak ve böylece kendini vatan için faydalı olacak şekilde yetiştirmek Kemalist izler taşıyan romanlarda dikkatimizi çeken unsurlar olmuştur.

Modernleşmenin geleneklerden ve yerel unsurlardan kopmadan yapılması gerektiğini düşünen muhafazakâr milliyetçi görüş de eğitimi ve okumayı çok önemser. İncelediğimiz bütün roman örneklerinde bunun yansımalarını görebiliriz.

Bunlardan biri olan Cahit Uçuk'un *Gümüş Kanat* romanında Kemal'in babası matbaacıdır. Bu sebeple Kemal makinelerle çok ilgilidir. Hayali okuyup mühendis olmaktır. Kemal kitap okumaya da müptela bir çocuktur. Annesinden aldığı parayı sinemaya ya da pula harcamak istemez. O, sadece kitap almak ister. Kemal'in almak istediği kitaplardan birinin adı "*Kamerde İlk İnsanlar*"dır. Bilim ile ilgili kitapları seven Kemal, sürekli okuyup kendini eğitmek isteyen bir çocuktur.

Kemal annesinin ve babasının okumuş olmalarından dolayı kendini çok şanslı bulur. Okumaya önem veren bir ebeveyn profili çizen yazarın bu ebeveynlere toplum içinde prestijli bir mesleği neden vermediği bilinmemektedir. Bu anne ve baba okumuşlardır ama baba matbaada usta, anne ise gündeliğe giden bir temizlikçi olmuştur. Buradan yazarın ekonomik anlamda alt tabakada sayılabilecek insanlara okumuş ve bilgili insan örneklerini sunmak amacıyla olduğunu düşünebiliriz. Kemal de anne ve babası gibi olup gelecekte sahip olacağı çocuklarına örnek olmak ister. "*Kemal'in babası ile annesinin okumuş olması ne talihti. Tarih babasının ağzında bir masaldı. Annesi eski Türk sanatkarlarını anlatırdı. Babam mühendis değil, fakat çok şey biliyor. Çok okumuş. Ben de okuyacağım, çalışacağım. Çocuklarım olursa bir gün...*" (s.52).

İncelediğimiz romanlardan biri olan *Yer Altında Bir Şehir*'de ise eğitim görmek vatanın yükselmesi adına çok önemsenir. Düşmanlara karşı gizlice kurdukları yer altı şehrinde halklarını çaresiz bırakmak istemeyen öğrenciler, Türkiye'de eğitim görüp doktorluk, mühendislik gibi meslekler edinerek tekrar geri dönerler. Amaçları kendi vatanlarına katkıda bulunmaktır.

Gülten Dayıoğlu'nun *Fadiş* romanında da yararlı yurttaş olma, okuyup yetiştiği taşraya gelip hizmet etme fikri işlenir. Bekir Ağa köyden ayrılırken hüzünlü Fadiş'e "*Orada büyüüp okuyacak, belki de iyi bir meslek edineceksin. Eğer gerçekten burayı ve buraları seviyorsan, unutmayacaksın! Köyümüze ve köylümüze yararlı olmaya çalışacaksın. İşte o zaman sevginin ve göz yaşlarının içtenliğine inanacağım. Göreyim seni Fadiş!*" (s.157) diyerek telkinde bulunur. Vatanına faydalı bir insan olma fikri Dayıoğlu'nun *Yurdumu Özledim* romanında da işlenir. Öğretmeninin Atıl'a verdiği "*Oradaki ulusların birçok konuda bizden daha uygar, daha varlıklı, daha güçlü olduklarını anlayacaksın. Ama gördüklerin gözlerini kamaştırmasın. Ülken, ulusun küçülmesin gözünde. Oradaki tüm iyi ve güzel şeyleri ülkende nasıl gerçekleştireceğini düşün. Her şeye hep o gözle bak...*" (s.10, 11) öğüdü Batı'nın hangi unsurlarının alınması gerektiği konusunda yol göstericilik yapar. Atıl'ın yapması gereken ise baktığı her şeyde "*Bunu ülkeme nasıl uyarlayabilirim?*" düşüncesine sahip olup kendini geliştirmesidir.

Bir milletin kalkınması için çocukların eğitilmesi gerektiği mesajı Bahadıroğlu'nun *Karıncalar Savaşı'nda* da kendine yer bulur. Küçük bir karınca bu konuyla ilgili şunları söyler: "*Eğitilmiş karıncaya çok ihtiyacımız var. Ben de milletime faydalı olmak için okuyacağım işte!*" (s.8). Bahadıroğlu'nun *Tuhaf Çocuk* romanında eğitim konusu İslami yönü ağır basacak şekilde "*ilim*" adı altında işlenmiştir. İncelediğimiz romanlarda eğitim özellikle geri kalmış olan ülkeyi kalkındırmak, memlekete faydalı olmak gibi amaçlarla önemli görülür. *Tuhaf Çocuk* romanında ise kahraman, dinine faydalı olmak için de okumak ister: "*Tuhaf Çocuk artık Aslan Bey adını almış ve Harzem Devleti'nin en büyük, en cesur, en atılgan kumandanı Temür Melik'e evlat olmuştu. Onun yanında savaş talimi görecekti, iyi bir asker olarak yetişecekti. Vatanına, milletine, sultanına, dinine faydalı olacaktı.*" (s.94). Temür Melik, "*İlimsiz asker olmaz. Çok kitap okuyacaksın.*" (s.95) diyerek *Tuhaf Çocuk*'a yol göstermektedir.

Bahadıroğlu dini referanslar göstererek eğitimin değerini aktarmaya devam eder. İslam'ın eğitim ile ilgili kuralları ve bu dine göre eğitimin ne kadar gerekli olduğu vurgulanır. Tuhaf ocuk'un dedesinden bu mesajları açık olarak alıyoruz: *"Şimdi kulaklarını dört a ve beni anlamaya alıŐ! İlim renmek yaşlı genç her Müslüman'a farzdır, diyen bir dinin mensubuyuz. Peygamberimiz "İlim Çin' de de olsa gidin alın" demek suretiyle ilmin ne büyük bir kuvvet olduğunu bildirmiŐtir. Őunu hiçbir zaman unutma: Bir Şey bilersen onu bildiğini göstermekten ekinme! Bilmediğin zaman da bilmiyorum demekten sakınma! İŞte ilmin hazinesi budur."* (s.27).

İncelediğimiz rnekler muhafazakâr yazarların çocuklara kalkınma için eğitimi ve okumayı telkin ettiklerini göstermektedir. Romanlardaki ocuklar okuyarak vatanına, milletine yararlı bir insan olmak amacındadırlar. *Tuhaf ocuk* romanında ise bu amaçlara dine yararlı olma gayesi de eklenir.

4.3. İslamcılık

Türkiye'nin yakın tarihinde İslamcılık ideolojisinin geliŐimini kısaca özetleyerek bu bölüme girmemiz inceleyeceğimiz metinler açısından açıklayıcı olacaktır.

İslamcılık semavi bir dinin referansı biçiminde doğar ama dŐunsel altyapısını modern zamanda oluşturur. Dolayısıyla dünyevi düzen ile ilgili hüküm verme noktasına gelir. Bu da onun ideolojik boyutunu meydana getirir. Nitekim Nazım Maviş (2017: 15) İslamcılığın her ne kadar bir din ile ilgili olsa da dinin kendisi değil, dinden üretilmiş bir ideoloji olduğunu vurgularken buradan hareket eder. Ona göre, bu ideolojinin talepleri dünyevidir ve dünyaya aittir. Bu nedenle İslamcılık, dinle ilgili her yapıyı kapsayıcı değildir. Maviş, buna ek olarak İslamcılığın entelektüel ve politik aktörler ile üretilmesinden dolayı dinsel yapılar üzerinden İslamcılık ideolojisinin izinin sürülemeyeceğini söyler.

Diğer ideolojilerde olduğu gibi tarihi seyri içinde deđiŐikliklere uğradığı için İslamcılığın da kesin bir tanımının yapılması zordur. Her ne kadar süreç içinde değişimler gösterse de İsmail Kara en genel tanımıyla İslamcılığı Şöyle ifade eder: *"İslamcılık, XIX.-XX. yüzyılda, İslamı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe,*

siyaset, hukuk, eğitim...) yeniden hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını Batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir." (1995: 9).

İslamcı hareketin çıkış noktası olarak Cemaleddin Afgani ve onun öğrencisi Muhammet Abduh'un fikirleri gösterilir. Hindistan'da Seyyid Ahmet Han, Seyyid Ali Emir gibi isimler bu hareketin diğer öncüleri olmuştur.

Osmanlı'da ilk olarak 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Jön Türkler'in de entelektüel katkısıyla Osmanlı'nın muhafazası adına İslamcı politikalar gerçekleştirilir. Bu politikalar bir akım için gerekli olan düşünsel bir alt yapıya dayanmaz. Daha çok Osmanlı tebaasının Müslüman kimliği göz önünde tutularak Osmanlı'yı sömürgeci Batı'ya karşı koruma amaçlı düşünülmüş politik bir yaklaşımdır. II. Abdülhamit'in, II. Meşrutiyet öncesi İslamcılığı bir ideoloji olarak ele alarak devletin resmi politikası haline getirmesi de aynı amaca dayanır. Abdülhamit'in Panislamcılık politikası bir ideolojinin sahip olması gereken felsefi sisteme sahip değildir. Çok söylenildiği üzere emperyalist devletlere karşı Osmanlı içinde yer alan Müslüman tebaayı bir arada tutma amacıyla uygulanmıştır. İslamcılığın diğer akımlardan ayırt edilebilecek şekilde bir ideoloji haline gelmesi ve fikri tartışmalara zemin hazırlaması II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleşir. Türkiye'de Meşrutiyet sonrası *Sırat-ı Müstakim*, *Sebillürreşad*, *Beyanü'l-hak*, *İslam Mecmuası*, *Volkan* gibi dergilerde kümelenen kişilerin öncülüğünde İslamcılık bir modern ideoloji özelliğini kazanır (Kara, 1995: 10).

Bu dergiler etrafında toplanan Said Halim Paşa, Şemsettin Günaltay, Hüseyin Kazım, Mehmet Akif Ersoy, Eşref Edip, Muhammet Hamdi Yazır gibi şahsiyetler İslamcılık ideolojisinin önemli isimleri olmuştur. Bu isimler, İslam'ın ana kaynaklarının yeniden düşünülmesi noktasında Cemaleddin Afgani ve Muhammet Abduh'tan etkilenmiştir.

Meşrutiyet dönemi, Türk aydınlarının Osmanlı'nın geri kalmışlığına çözüm üretmek adına ideolojiler çerçevesinde çözüm önerileri getirdikleri fikri bir zenginlik dönemidir. Bu dönemde diğer ideolojiler gibi İslamcılık da Osmanlı ve İslam

medeniyetinin Batı karşısında geri kaldığını kabul eder. Onlara göre İslam dünyasındaki ataletin, gerileyişin sebebi İslam'ın bir din olarak menfiliği değil; onun asli kaynaklarından uzaklaşan idareler, bunlara rıza gösteren ulemalar ve Müslümanlardır. Bu sebeplere İslamcı aydınların çözüm arayışlarını İsmail Kara'dan şöyle özetleyebiliriz: İlerleme ve yükselişi İslam dünyasında tekrar hâkim kılmak gerekir. Cihat, gayret gibi kavramları tekrar öne çıkararak tevekkül, fakr, dünya, zühd gibi kavramları da muhtevalarını değiştirecek şekilde yeniden yorumlayarak aktif bir insan tipi ve hareketli bir toplum modeli ortaya çıkarılmalıdır. İslam tarihinin bozucu geleneksel kalıplarından uzaklaşarak asr-ı saadete, Kur'an ve Sünnet'e dönülmeli, içtihat kapılarını açarak ilimle, akılla barışık İslam'ı yeniden hayata hâkim kılmak gerekir. Yeni bir eğitim anlayışıyla cehaleti ortadan kaldırmak, kafaları aydınlatmak için cemiyetlerin kurulması sağlanmalıdır. Müstebit ve mutlakiyetçi idarelerle mücadele edilmelidir (Kara, 2017: 20, 21).

Bu önerilerden anlaşıldığı üzere İslamcılar modernleşmeye karşı olmadıklarını söylerler. Onların muhalefet ettikleri durum, modernleşme adına Batı'nın maddi ve manevi unsurlarının topyekûn alınmasıdır. Hasan Şen (2012: 189) İslamcıların Batı dışında modernleşme önerileri sunduklarını, bunu güçlendirmek için Japonya örneğinden hareket ettiklerini söyler. İslamcılar modernleşmenin medenileşme ile olacağını, bu sebeple Batı'nın kültürel unsurlarını almadan sadece bilim ve tekniğini alarak ilerlemenin gerçekleşeceğini savunurlar. Kültürel ve teknik unsurların alınmasının taklitçilikten öteye geçemeyeceğini düşünürler.

Cumhuriyet ile birlikte İslamcılık Türkiye'de siyasi kanallarını kaybetmiştir. Ulemanın devlet yönetiminden uzaklaştırılması Şerif Mardin'in de belirttiği gibi (2015: 28) İslam'ın Anadolu'da taşra İslam'ı olarak varlığını devam ettirmesine sebep olmuştur. Ahmet Çiğdem'e göre Cumhuriyet sonrası İslamcılık hiçbir zaman siyasi bir güç olarak karşımıza çıkmaz. Bu dönemde Nurculuk, Nakşibendilik, Tivanilik gibi İslami hareketler bir felsefi temele ya da siyasi bir organizasyona dayanmaz. Daha çok İslami geleneksel yaşamı korumaya çalışırlar (2005: 29).

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte İslamcılığın muhalif olarak kendini göstermeye başladığı fark edilir. Şerif Mardin (2015: 76) 1960 sonrası askeri darbe yaşanmasına rağmen Türkiye'de İslami neşriyatın yükseldiğini, yeni tarikatların

geliştiğini, parlamentoda dini esaslara dayalı bir partinin yer aldığını söyler. Bunun sebebini şöyle açıklar: Türkiye'de nüfusun sosyal hareketlilik ile çevrelerini değiştirme, kentlere göç etmesi taşra İslam'ını şehirlere taşımıştır. Bu dönemde ortaya çıkan komünizmin materyalist anlayışına karşı İslam'ın manevi yönü kalkan görevi üstlenmiştir. Sosyal çevrelerinden kopup gelen insanların duyduğu güvensizliği İslam kimliği ile gidermek istemeleri İslam'ın yükselişini hazırlayan diğer bir etmen olmuştur.

1950 sonrası Türkiye'de İslamcılığın yükselmesinin bir diğer sebebi ise Seyyid Kutup, Mevdudi, Ali Şeriatî gibi İslamcılarının kitaplarının Türkçeye tercüme edilmesidir.

Cumhuriyet sonrası sağ ideoloji ve muhafazakâr milliyetçilik tarafından sahiplenilen İslamcılık (Kara, 2013: 27), 1960'lardan sonra dünyadaki Müslüman devletlerde yaşanan gelişmelerden de etkilenecek müstakil bir ideoloji haline gelir. 1969'da ilk defa İslamcı ideolojiye sahip Milli Selamet Partisi ve onun kapatılması sonrasında Milli Nizam Partisi kurulur.

1980 sonrası postmodern dönüşümlerle beraber modernizmi eleştiren paradigmalarda gelişmesi dine olan bakış açısını değiştirir. Ömer Çaha, (2005: 482) Türkiye'de başta İslamcı kesim olmak üzere farklı görüşteki grupların bu paradigmadan etkilenecek pozitifliği eleştirmeye başladıklarını ifade eder. Sözlerinin devamında Türkiye'de rasyonalizmin inişe geçmesi sonucu, milli ve manevi değerlerin yükselişe geçtiğini, dini duyarlılığın sadece İslamcı siyasal figürlerde değil toplumun genelinde görülmeye başlandığını dile getirir.

Bu ideolojiye bir başka açıdan yaklaştığımızda komünizm karşıtlığını tespit ederiz. 1960'lardan itibaren komünist sistem karşısında yükselişe geçen Türk-İslam sentezinin söyleminde yer alan milli din ideolojisi 1980'lerden sonra İslami hareketin siyasallaşmasının bir diğer sebebi olmuştur (Kurtoğlu, 2005: 206).

1980 sonrası Türkiye'de serbestleşme ortamının her kesimde olduğu gibi İslamcılarda da eğitim, kültür, sanayi, siyaset alanlarında farklı imkanlar oluşturduğunu söyleyebiliriz. Turgut Özal'ın liderliğinde uygulanan liberalleşme hareketi ile özelleşme politikası özellikle eğitimi etkiler, İslami grupların bu alana

girmesine sebep olur (Çaha, 2005: 481).

Kenan Çayır (2015: 121) 1980'lerde yükselen İslami grupların, birbirleriyle tam bir uyum içinde olan yekpare bir hareket olarak algılanamayacağını fakat İslami yazında İslami hareket başlığı altında birleştirilebilecek ortak bir duruştan söz edilebileceğini vurgular. Bu duruş, Kemalist/modernleşme sürecine muhalif olma ve alternatif bir İslami modernleşme süreci önerme şeklinde kendini göstermiştir.

Çayır (2015: 46) bugün Türkiye'de İslamcılık hareketinin Kemalizmin karşıtı bir siyasal hareket olarak algılandığını söyler. Bu karşıtlığın sembol haline gelmiş nesnesi ise başörtüsü olmuştur. Özellikle 1980 sonrası kamuda ve üniversitelerde başörtülü kadınların bulunması devlet tarafından çok sert tepki ile karşılanmış ve irtica göstergesi olarak yorumlanmıştır. İsmail Kara, (2013: 42) bu dönemde İslamcılarının modern bir Müslüman kadın portresi oluşturarak oryantalistlerin zihnindeki itaatkâr ve mazlum kadın figüründen kurtulmak istediklerini; kadınların başörtülü, eğitilmiş, sosyal hayata katılan, dışa dönük bireyler olarak tartışmalar yürüttüklerini ifade eder.

İslamcılarının başörtüsüne bakışı daha çok din ve vicdan hürriyetine dayalı bir hak olarak görülmesi biçiminde şekillenmiştir. Özellikle 1990 sonrası İslamcılar laiklik kavramının yeniden tanımlanmasına yoğunlaşırlar. Bu dönemde İslamcılar laikliği insan hakları çerçevesinde, kişinin din ve vicdan özgürlüğüne devletin müdahale etmemesi gerektiği şeklinde yorumlamışlardır. Buna paralel olarak Maviş, (2017: 5, 6) 1990'lı yıllardaki süreli yayınlarda İslamcılığın laiklik bağlamında İslam devleti iddiasından vazgeçtiğini, İslamcılarının devlete hâkim olmak yerine devletten özgür olmayı tercih ettiğini söyler. Ahmet Çiğdem de bu görüşü destekler ve (2005: 22) 1990 sonrası İslamcılarının değişerek özeleştiri yaptığı kanısındadır. 70'li ve 80'li yıllarda İslamcılar İslam'ın ideallerini gerçekleştirmek için İslami devlet kurmanın gerektiğine inanmışlardır. 90'lı yıllar ise İslami devlet kurmanın İslam'ın hangi idealine tekabül ettiğine dair öz eleştirel sorgulamaların olduğu dönemdir.

28 Şubat 1997'de İslamcı hareket darbe ile karşılaşmış olmasına rağmen 1990 sonrası ve 2000'lerden sonra İslamcılık farklı anlayışlara bölünerek varlığını devam ettirmektedir. Kenan Çayır, İslamcı hareketin, dozaj ve yöntem konusunda gruplara göre farklılık gösterse de ortak bir çözümde birleşebildikleri görüşündedir: Bu çözüm modern (siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik) yaşamın İslami prensiplere göre yeniden

düzenlenmesi anlayışında olur (2015: 6).

İslamcı ideoloji, Türkiye tarihinde muhafazakâr milliyetçiliğin altında maneviyatçı söylemin bir unsuru olarak yaşamına devam etse de 1960 sonrası kendisine ait siyasi bir çizgide hareket etme olanağına kavuşmuştur. Sonraki dönemlerde de muhafazakârlık ile İslamcılığın değer yargılarının nerede başlayıp birbirlerinden nerede ayrıldığı noktası tartışma konusu olmaya devam etmiştir. İslamcı ideolojinin doğduğu Meşrutiyet döneminde dahi bu iki kavramın ayrımı net olarak yapılamamıştır. Cengiz Karataş (2014: 66) bu görüşü destekler şekilde Osmanlılık akımının devamı niteliğinde olan İslamcılığın Türkçülük düşüncesiyle sanıldığı gibi tam zıt bir görünüme sahip olmadığını iddia eder. Meşrutiyet dönemindeki birçok Türkçü yazarın ilk yazıları ve *Türk Yurdu* dergisinin duyuruları İslamcı *Sırat-ı Müstakim*, *Sebil'ür-reşat* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Mehmet Akif gibi İslamcı kabul edilen yazarların din kadar milli değerleri de ön plana çıkarması bu durumun örneklerindedir. Cumhuriyet döneminde de Necip Fazıl, Nurettin Topçu gibi isimler hem muhafazakâr hem de İslamcı kesimin referans olarak gördüğü kişilerdir. Hasan Şen (2012: 138) Cumhuriyet döneminde oluşan muhafazakârlık ile İslamcı düşüncüyü ayıran en önemli noktayı şöyle yorumlar: Cumhuriyet muhafazakârlığına göre gelenek, içinde İslam'ın da olduğu kültürel ve tarihsel değerler toplamıdır. İslamcılara göre gelenek, İslam'ın bizatihi kendisidir ve diğer kültürel öğeler ona tabidir. Özetle İslamcılar gelenek tarafından damgalanmış İslam'ı değil, İslam tarafından damgalanmış bir geleneği savunur.

Kavramsal anlamda sözü bağlarken İslamcı ideolojinin bugün daha çok anti-kolonyalist söylemle öne çıktığını söylememiz mümkündür. Bunun sebebi Müslümanlara ait toprakların sömürge altında olması, buna gösterilen tepkinin de İslam'a yapılan atıfla ilgili olmasıdır. Ahmet Çiğdem (2005: 27) de günümüzde İslamcılığın devam etmesini sağlayan en önemli etmenlerden birinin emperyalizm/kolonyalizme duyulan tepki olduğunu söyler.

4.3.1. İslamcı Edebiyat

İslamcılık ideolojisi Meşrutiyet sonrası *Sırat-ı Müstakim* ve sonrasında

Sebilürreşad dergileri etrafında yer alan edebiyatçı ve entelektüellerin fikirleri ile şekillenir. Türkiye'de İslamcı düşüncenin yükselişe geçmesine paralel olarak İslamcı yayınlar çıkmaya başlar.

Cumhuriyet sonrası İslamcı çizgide nitelendirilebilecek ilk dergi Necip Fazıl'ın çıkardığı *Büyük Doğu* (1942-1971) olmuştur. Ömer Lekesiz (2005: 965) *Büyük Doğu* dergisinin İslami anlamda alim olmayan, ancak şair olan kişilere siyasal hayatın doğal mensupları rolünü yüklediğini; şiirin siyasete, siyasetin de şiire bitiştirilmesine neden olduğunu ifade eder.

Nurettin Topçu, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil gibi şahsiyetler Cumhuriyet sonrasında İslamcı ideolojinin farklı anlayışlarıyla öne çıkan isimler olurlar. Sezai Karakoç'un *Diriliş*, Nuri Pakdil'in *Edebiyat Dergisi* (1969) ve onları takip eden *Mavera* (1976) dergileri edebiyat çizgisinde olup İslamcı eğilimi olan dergilerdir. *Mavera*'yı izleyen İslami duyarlılıktaki dergiler ise *Yedi İklim* (1987), *Kayıtlar* (1990-1995) ve *Hece* (1997) dergileridir.

Bir edebi tür olarak roman ise 1970'lere kadar, İslami çevreler tarafından bireyin mahrem hayatını ifşa ettiği gerekçesiyle eleştirilen bir tür olur ve edebi bir ürün olarak değerlendirilmez. 1970'lerin sonunda Cumhuriyet dönemi edebiyat ürünlerinin Müslümanları olumsuz şekilde gösterdiğini düşünen İslamcılar, romanı İslami mesajları iletmek ve gerçeği tasvir etmek amacıyla görevlendirdikleri bir edebi tür olarak görmeye başladılar (Çayır, 2015: 8). İslamcıların romana yükledikleri bu görev, bu dönemde üretilen edebiyatın yığın edebiyatı olmasına, estetik seviyeden ziyade popüleriteyi amaçlamasına sebep olmuştur. Popüler İslamcı romanlara karşılık (Akt., Çayır, 2015: 34) Rasim Özdenören ve Mustafa Miyasoğlu gibi isimler ise edebi metinlerinde estetik güzelliğe de önem verilmesi gerektiğini düşünen İslamcı edebiyatçılardır.

1970'lerde roman merkezli gelişen İslamcı edebiyat Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yazılan romanlara tepki niteliği taşır. İslamcı yazarlara göre Cumhuriyet yazarlarının Batıcı romanları toplumdaki ahlaki yozlaşmaya sebep olmuştur. Yozlaşma eleştirisini Cumhuriyet romanlarının yanı sıra 1950 sonrasında toplumcu gerçekçi romanlarına da yönelten İslamcılar, Marksizmin propagandasını yapan yazarları "*Anadolu insanının değerlerini ve geleneğini sömüren*" bir grup insan olarak

görür (Çayır, 2015: 46).

Hekimoğlu İsmail'in *Minyeli Abdullah* (1968) ve Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı* (1970) romanları, özellikle Ahmet Günbay Yıldız'ın kitaplarının öne çıkacağı 1980 sonrası hidayet içerikli romanların oluşumuna öncülük etmiş iki kitaptır. Özellikle İslamcı ideolojinin bir yansıması olan ve filmi de çekilen *Minyeli Abdullah* romanı İslamcı ideolojinin söylemini içermektedir. Yazar, romanın olay örgüsünü baş karakterin dini kimliği ve fikirleri yüzünden mücadele vermesi üzerine oturtur. Yazar, kahramanı aracılığıyla sosyalizm ve Batılılaşma üzerine fikirlerini sunar. Cihad, İslami ekonomi ve İslami düzen gibi kavramlar aracılığıyla sorunlara getirdiği çözümleri gösterir. Müslümanların yaşadıkları coğrafyalara seyahatlere çıkar ve Kur'an'dan uzun uzun alıntılarını okuyucuya sunar. (Çayır, 2015: 35).

1990'larda hidayet romanları yazılmaya devam etse de romanlarda içerikler değişime uğrar ve İslami anlayışların eleştirilmeye başlandığı görülür. 1990'ların sonlarında ise eleştirel yön fazlalaşır ve 80'lerin keskin, radikal İslami söylemini sorgulayan, İslami kesimin iç çatışmalarını anlatan romanlar görünür hale gelir. (Çayır, 2015: 128, 129)

Sonuç olarak baktığımızda 1960 sonrasında, Batılılaşma yanlısı olan yazarlara eleştiri niteliğinde doğan İslamcı roman önce hidayet temasında ilerler. Bu yazarların amacı Batılı değerlerle oluşturulmuş romanlara ve Marksist eğilimli kitaplara karşı bir alternatif oluşturmaktır. 1980 sonrası popüler hale gelen ve İslami kesim tarafından çokça okunan hidayet romanlarının içeriği 1990 sonrası değişime uğrar. Bu yıllardan sonra İslamcılar radikal söylemlerini bırakarak öz eleştirel tavır takınırlar ve kendi iç çatışmalarını anlatmaya başlarlar.

4.3.2. İslamcı Çocuk Edebiyatı

İslamcı ideolojinin Türkiye'de yükselmesinden çocuklar için yazılan ürünler de etkilenir. Çocuk yayımlarında dini referanslı kitaplar 1970 sonrası görülmeye başlar. Diyanet'in yayımladığı çocuk kitapları bu anlamda öncülük eder. 1972-1975 yılları arasında çocuk kitabı basan Diyanet'in 1980 sonrası daha yoğun şekilde çocuk ürünü

çıkardığını görüyoruz.¹1980 sonrası yaşanan liberalleşme ile birlikte özel eğitim ve yayıncılık sektöründe İslami eğilimin artması, 1990 sonrası bu gelişmelerin devam etmesi İslami çocuk yayınlarının artmasına sebep olur.

İslami çocuk edebiyatının nasıl olması ve hangi kaynaklara dayanması gerektiği konusunda görüşlerini ileri süren yazarlar ve araştırmacılar mevcuttur. Bunlardan biri olan Âdem Çalışkan, "*İslami Çocuk Edebiyatı*" adlı makalesinde "*İslami çocuk edebiyatı olmalı mı?*" sorusunu soranları eleştirir ve Batı'nın kendi değerlerini çocuk klasikleri üzerinden iletmediği bir dünyada dini duyarlılığı öne çıkaran, Kur'an ve sünnete dayanan bir çocuk edebiyatının geliştirilmesi gerektiğini savunur. İslami çocuk edebiyatının hangi temellere dayanması gerektiğini de tartışan Çalışkan bu edebiyatın; çocuklara Allah'ı, Peygamber'i, kısaca İslam'ı, dilini, vatanını, milletini sevdiren; iyiyi, doğruyu, güzeli işeyen; çalışmayı ve azmi öğreten; yaşama sevinci veren; ahlaksızlıklara ve kötülöklere karşı onlara rehberlik eden özelliklere sahip olması gerektiğini savunur (2001: 409-417).

Süleyman Karacelil (2014: 64-66), *Allah İnancı Temalı Çocuk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir Araştırma* isimli kitabında dini çocuk edebiyatının olması gerektiğini savunur. Özellikle son 20 yıl içerisinde dini içerikli çocuk yayınlarının artışı eleştirenlere karşı gelir. Dini değerlerin ve özellikle Allah imgesinin çocukların merak duygularının merkezinde yer aldığı söyleyen Karacelil, çocuk kitaplarında bu konulara bilinçli şekilde yer verilmesinin gerekli olduğu kanısındadır. Çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan doğru davranış kalıplarının dini mesajlarla harmanlanmasının yanlış olmadığını dile getirir. Bunu yaparken çocuk edebiyatı ürünlerinin eğitim ve edebiyat kaidelerine de uyması gerektiğini vurgular ve başarılı dini çocuk yayınlarının temel parametrelerini ortaya koyar.

Dini içerikli yayınların artmasının sebebini çocuğun birey olarak algılanması ve dini eğitimin bilinçli olarak yapılması gerektiğinin anlaşılması ile ilişkilendiren Karacelil (2014: 316-322) sonuç olarak dini çocuk edebiyatının büyük bir kısmının didaktizmden kurtulamadığı kanısındadır. Dini çocuk kitaplarının asıl amacının düşündürmek, sorgulatmak, yorumlatmak ve eğitmek olması gerektiğini savunur.

---

¹ https://www2.diyaret.gov.tr/DiniYayinlarGenelMudurlugu/Documents/biblografya_2014.pdf. Adreste basılan çocuk ürünlerinin listesi mevcuttur.

Dinin bir değer olarak çocuk kitaplarında yer alması gerektiğini savunan bir diğer isim 1973'te *Fındık Osman* ve *Akyazı* öyküleri ile Diyanet İşleri Başkanlığının düzenlediği yarışmadan ödül alan Ahmet Efe'dir. 1984'te çocuklar için *İslam Ansiklopedisi* yazan Efe, "*Çocuk Edebiyatında İdeoloji Üzerine Bazı Düşünceler*" isimli makalesinde ideolojinin çocuk kitaplarındaki yerini ele alır. Efe, ideolojinin eserde pasif şekilde bulunabileceğini, yazarın kendi düşüncesinden, ideolojisinden bağımsız bir ürün ortaya koyamayacağını belirtir. Onun eleştirisi daha çok edebiyatı ideolojinin aracı yapanlardır. Bu eleştirileri ise komünizm propagandası yapan yazarlara yöneltir. Efe eleştirilerini şöyle açıklar: "*Söz gelimi bir zamanlar popüler olan ve birçok ülkede insanlara zorla dayatılan Marksizmin temsilcileri, Türkiye'mizde de çeşitli eserler üretmiş; yazdıkları şiir, hikâye, roman ve deneme türü edebi eserlerle zihin yıkayıcılığı yapmışlardır. Öyle ki zaman zaman devlet imkanlarını da kullanarak neşrettikleri eserlerde bu tür düşüncelerin açık propagandasını yapmaktan çekinmemiş, kitaplarını ideolojik saplantılarının sergilendiği alanlar haline getirmişlerdir. Kişiyi fitri ve insani olandan uzaklaştıran her yaklaşım zararlı sonuçlar doğuracaktır. Eline silah alması asla düşünilemeyen küçük yaştaki çocukları bir ateşli silahla tanıştırmak devrim yapmaya yöneltenlerin, bunu ima ve işaret eden şiirleri ne kadar süslü ne kadar lirik ve ne kadar albenili olursa olsun, çocuğa zarardan başka ne verebilir? Güneşin bir kızıl tepsi gibi doğmasını, Sovyet Cumhuriyeti'ne bağlanmak olarak yorumlayıp sunanların bizim toplumumuzun gerçekleriyle bir ilişkisi var mıdır? Adamcağızlar, yoksul bir işçi çocuğuna şiir yazarken önce: "Annem benim nerede?" diye sorular sorduktan sonra, "Tanrım benim nerede?" demesini istemekte ve nihayet "Tüfeğim benim nerede?" demesini isteyerek anarşiye yuvarlanmasını öğütlemektedirler. Bu türden bir ideoloji dayatmasına edebiyatı aracı kılmak elbette doğru ve hoş bir davranış olamaz."* (2014: 476).

Bu bölümde incelediğimiz çocuk romanlarından birinin yazarı olan Mehmet Yaşar Kandemir İlahiyat eğitimi almış bir yazardır ve İslamcılık çerçevesinde ürünler vermiştir. Yaşar Kandemir 1983 yılında çıkan *Türk Edebiyatı* dergisinin çocuk edebiyatı özel sayısındaki makalesinde roman yazmaktaki hedefini iyi bir Müslüman yetiştirmek olarak açıklar. Bu hedefin de çocuk romanlarında ayetlerin ve peygamberin yaşamının kaynak alınarak gerçekleşeceğine inanır. Bu düşüncelerini

yazısında şöyle ifade eder: "*Hedefleri iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek olan kimselerle, iyi insan, iyi Müslüman yetiştirmeyi gaye bilenler arasında perspektif farkı vardır. Gayemiz, çocuğa iyi, güzel ve doğruyu benimsetmek ise, bunları modeller, formlar, numune-i timsaller halinde vermemiz icap edecektir. Nitekim Rabbimiz-malum olduğu üzere Rab kelimesi de yetiştirip terbiye eden demektir- bize iyi, güzel ve doğruyu öğretirken peygamberlerin örnek hareketlerini anlatmış, bizim de onlar gibi olmamızı istemiştir. Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, ideal terbiyenin en sağlam ve rasyonel kaynağıdır. İlahi kitabımızın yanında, İlahi terbiye ile yetiştiğini bildiğimiz Peygamber Efendimizin örnek hayatı ve hadisleri, eshab-ı kiramın, İslam ve Müslüman-Türk büyüklerinin örnek hayatları ve menkıbeleri çocuk edebiyatımızın en esaslı kaynaklarıdır.*" (1983: 22).

Yaşar Kandemir makalesinde ideolojiyi milli hayat görüşü olarak tanımlar. Dini ve ahlaki esaslara dayanan ideolojinin mutlaka olması gerektiğini ve belirli yaş gruplarına göre bu milli hayat görüşünün çocuğa kazandırılmasının önemli olduğunu ifade eder. Buna ek olarak bugün dünyaca benimsenen evrensel bir insan tipi yetiştirme hedefinin de altını çizer (1983:22).

Gerek Türk edebiyatında gerekse dünya edebiyatında dini yaklaşımla yazılan romanlar mevcuttur ve bunlar ideolojik iletileri olan kitaplar olarak görülür. Dini ve ilahiliği reddeden edebi metinler de bir ideoloji olarak değerlendirilir (Evren, 2005: 314). Türkiye'de 1970 sonrasında dini içerikli çocuk yayınlarının arttığı gözlemlenir ve bu durum Türkiye'de İslamcılığın ideoloji olarak yükseldiği dönem ile paralellik göstermesi açısından önem arz etmektedir.

4.3.3. Çocuk Romanlarında İslamcı Söylem

Bu bilgilerin ışığında çalışmamız kapsamında beş roman seçilmiştir: *Gönül Doktoru* (1974), *Yürek Dede ile Padişah* (1984), *Yaralı Keklik* (1987), *Nur Dağındaki Çocuk* (1985), *Gül Yarası* (1990). İlgili romanlar üç alt başlık halinde incelenecektir.

4.3.3.1. İslam İnancına Ait Unsurlar

Bu bölümde incelediğimiz romanlarda İslam inancına ait değerler yazarlar tarafından farklı oranlarda ele alınmıştır. Romanlarda Allah, yaratıcı, besmele, ezan, namaz, Hz. Peygamber, sahabeler, ayet ve hadisler yaşamın her alanında karşımıza çıkan unsurlar olarak bulunmaktadır.

İslamcı ideolojiden izler taşıyan Mehmet Yaşar Kandemir'in *Gönül Doktoru* (1974) romanında kitaba adını veren kişi bir köyde imam olan Selim Hoca'dır. Köyde imamın çok büyük saygınlığı vardır. Güler yüzlülüğü ve yakınlığıyla bütün köylünün sevgisini kazanmış, adeta bir gönül doktoru olmuştur. Roman boyunca Selim Hoca köylünün karşılaştığı sorunlara Hz. Muhammet'in hayatından örnekler vererek ve hadisler söyleyerek çözümler üretir. Bu sorunlara getirdiği çözüm önerileri köye akrabalarını ziyarete gelen Orhan isimli çocuğun bakış açısıyla verilir.

Roman, Hz. Muhammet'in ve sahabelerin yaşadığı olayları anlatmak üzerine kurgulanmış gibidir. Roman boyunca Selim Hoca, köylülerin yaşadığı sıkıntıları çözmek için peygamberin başından geçen olayları anlatır.

Selim Hoca'nın anlattığı hikâyelerden biri bahçesine meyve koparmak için gelen çocuklara kötü muamele eden bahçe sahibi ile ilgilidir. Hoca'nın amacı bahçelerine giren çocuklara ceza veren köylüleri uyarmaktır. Onların bu çocuklara hoşgörü ile davranması gerektiğini peygamberin başından geçen bir olayla anlatır. Bunu dinleyenlerden biri de Hüseyin Dayı'dır. Hüseyin Dayı Selim Hoca'nın anlattıklarından nasıl etkilendiğini karısına anlatır: *"Geçen gün Selim Hoca vaaz veriyordu. Sen daha onu dinlemedin herhalde? Ah bi dinlesen; bi gonuşması var, bi gonuşması var, ağzından bal akıyo. Yaşı daha otuz ya var, ya yok. Emme ilim, yaşta değal ki? Selim Hoca, Peygamber Efendimizin, meyva yolmak için birinin bahçesine giren çocuğa yaptığı mameleyi anlattı. Siz de böyle yapın demeye getirdi. Hemen aklıma Külcü Osman'ın oğluna yaptığım iş geldi. Mahcubiyetimden yerin dibine girdim. Herkes bana bakıyor zannettim."* (s.17).

Romanda anlatılan olaylardan biri de Hz. Peygamber ve hırsız çocukla ilgilidir. Hüseyin Dayı, karısına Selim Hoca'nın ona anlattığı bu hikâyeyi aktarır. Bu hikâye üzerine Dayı kıssadan hisse çıkartarak peygamberi örnek alması gerektiğini söyler: *"Ya avrat, işte böyle!.. Bunların hepsi bize birer ders...Peygamber Efendimiz bunu*

boşuna mı yapmış? Yoook!.. İbret alalım, biz de çocuklara böyle mamele edelim diye yapmış!.. Ben gayli tövbeliyim!" (s.18) der. Kocasının anlattıklarından çok etkilenen Kezik Hala *"Ee, nerden biliyim ben bunları, kele herif! Sen duymuşsun, bellemişsin... Bana da evvelden iki çıtlatsaydın, böyle mi yapardım? Elhamdülillah biz de müslümanık!.."* (s.19) diye cevap verir.

Kitapta hayvanlara yardım etmemiz gerektiği peygamberin rivayet ettiği bir olayla anlatılır: Rivayete göre rezilliğin her türlüünü yapmış bir kadın, çölde karşılaştığı bir köpeğe ayakkabısıyla su içirdiği için Allah tarafından affedilir.

Romanda Allah'ın yarattığı sistemi boşuna yapmadığı mesajı verilir. Köylülerden Ahmet Amca kuş ve kirpileri anlatırken Allah'ın onlara yavrularını nasıl besleyeceğini öğrettiğini söyler: *"Hayvan deyip geçmemek ilazım yavrurum. Allah, hiçbir şeyi boşuna yaratmamış!.. Her şeyin bir vazifesi olmasa, bunca türlü türlü mahlukatı niye icat etsin?... Onların da bir canı, hele hele onların da bekleyen yavruları olduğunu düşünmek ilazım!.."* (s.33)

Roman boyunca buna benzer hikâyeler yoğun bir şekilde devam eder. Köylülerin yaşadığı olaylarla ilgili Selim Hoca'nın sahabe döneminden verdiği örnekler köyde dilden dile aktarılır. Selim Hoca hem bu küçük hikâyelerle hem de kendi sözleriyle her Müslümanın peygamberi örnek alması gerektiğini iletir: *"Peygamberimizin hayatını, sözlerini onu kendimize örnek edinsek, dünya bizim için cennet olur!.. Zaten Allah Teala onu bize örnek olsun diye, bizi her türlü kötülüklerden, felaketlerden kurtarsın diye göndermiştir."* (s.45, 46).

Romanın baş kahramanlarından Selim Hoca bir köy imamıdır. Romanda imam olumlu bir profile sahiptir. Orhan, köylüleri bu kadar derinden etkileyen hocayı çok merak eder. Kitapta Selim Hoca Orhan'ın ağzından genç, aydınlık yüzlü ve sempatik bir kişi olarak betimlenir.

Selim Hoca köylüyü kimsenin ikna edemediği durumlarda bilgisiyle ve konuşmalarıyla devreye girer, köylülerin bilgisizliklerinden kaynaklanan yanlış davranışlarını düzeltmelerini sağlar. Buna örnek olan durumlardan biri hayvanları aşılama için gelen veteriner hekimlere karşı köylünün tepki göstermesidir. Bu tepkiyi yazar Urgiye Nine'nin ağzından şöyle aktarır: *"Hastalığı veren de Allah, alan da Allah. Öldüren de Allah, dirilten de Allah, yavrım... Bunlar Allah'ın emrine garşı mı*

geliyorlar?" (s.81). Köylüleri aşı konusunda ikna eden ise Selim Hoca'dır. O, özellikle dinin sağlık konusundaki emirlerini öne çıkararak köylüyü aşuya razı eder: *"Hastalık gelmeden önce sağlığın kıymetini bilmemiz, onu korumaya çalışmamız dinimizin emridir. Hayvanlarımızı daha hastalık gelmeden aşulatmak suretiyle, onların sağlığını garanti edecek, aynı zamanda dinimizin emrini de yerine getirmiş olacağız. Haydi kalkın. Bir an önce hayvanlarınızı getirin!.."* (s.92, 93). Selim Hoca'nın bu etkililiği karşısında aşı yapmaya gelen memurlar ve Allah'a inanmayan Halil çok şaşırır. Yazar Selim Hoca'nın köylü üzerindeki tesirini şöyle verir: *"Hoca efendinin sözleri köylülerin kuşkusunu dağıttı. Demek dinin emri de böyleydi. Eh o zaman yapacak başka iş kalmıyordu. Hep beraber davranıp kalktılar."* (s.93).

Yazar romanda kadının konumunu Peygamberin ve sahabelerin başından geçen bir hikâye çerçevesinde izah eder. Peygamberin *"Kadının yüzüne vurmayın ve ona sen kötüsün, çirkinsin demeyin."* (s.121) hadisinin olduğunu belirterek kadına uygulanan şiddeti eleştirir. Bu örneğiyle erkeklerin kadınları dövme haklarının olmadığını vurgular. Kocasından dayak yiyen bir kadın olan Esmâ'ya peygamberin *"Kocasını memnun ederek ölen kadın, cennete girer!"* (s.115) hadisini hatırlatarak kendinde güç bulacağını salık verir. Sert karakterde olan kocasına karşı çok anlayışlı davranıp onun etrafında pervane olması gerektiğini söyler. Bu örnekleriyle yazar kadının kocasını memnun etmesine odaklanmıştır. Erkeklerle verdiği nasihatte ise kadının memnun edilmesi ile ilgili bir ayrıntı yoktur. Romanda bu telkinler işe yarar ve sert bir adam olan Kuru Mustafa karısına nazik davranmaya başlar. Yazarın bu örneğinde dini referanslar ile erkeği daha fazla ön plana çıkardığını söyleyebiliriz.

Yukarıda ele aldığımız örnekler dışında romanda pek çok sahabe hikâyesine ve hadise yer verilmiştir. Yazar bu hikâyelerle İslam'ın yaşamın her alanında düzenleyici bir işleve sahip olduğunu anlatmak ister. Bu romanda yazarın kullandığı Peygamber, sahabe hikayeleri, hadisler ve olumlu imam imajı gibi unsurlar 1970 sonrası İslamcı ideolojinin temel söylemi ile paralellik göstermektedir.

Dini duyarlılığı ile öne çıkan Cahit Zarifoğlu'nun *Yürekdede ile Padişah* (1984) kitabı masal ve hikâye türlerinden özellikler taşıyan bir eserdir. Kitapta en fazla dikkat çeken unsurlar dine ait göndermeler içeren bölümlerdedir. Hacim itibarıyla romandan çok uzun hikâyeye yakın olan bu kitap, Zarifoğlu'nun İslamcı edebiyatın en önemli

temsilcisi olmasından dolayı incelemeye dahil edilmiştir. Yüz Temel Eser listesinde de yar alan bu eserde Yürekdede ve eşinin yaşamı anlatılır.

Zarifoğlu birçok araştırmacının da vurguladığı üzere dini hassasiyeti eserlerinde azami derecede önemsemiştir. Mustafa Ruhi Şirin'in de belirttiği gibi Zarifoğlu bu yönüyle tasavvuf geleneği içinde ahlak kitapları ve mesnevilerle oluşturulan geleneği modern biçimde sürdüren yazar olarak tanımlanır (Günaydın, 2005: 315).

Zarifoğlu'nun bu kitabını da dini bir hassasiyet ile yazdığını ve çocuğa bunun kazandırılması maksadıyla İslam'la ilgili dua, kelime-i şahadet, namaz, tefekkür, Allah, Peygamber hikâyeleri, İslami gelenek gibi unsurları işlediğini söyleyebiliriz.

Kitap boyunca Yürekdede ve eşi Ayşe'nin yaşamdaki her şeyi din penceresinden yorumladığını görürüz. Öyle ki Yürekdede hanımını uyandırdığında hanımı hemen "*lailaheillallah*" diyerek doğrulur, "*besmele*" çekerek kuyudan su getirir. Çorba yaparken yine "*besmele*" ile çorbayı karıştırır. Uyandığında, yazarın deyimini ile akıl bedende yerini alır almaz aklına gelen ilk kelime "*kelime-i şahadet*"tir. Misafir geldiğinde onu Allah'ın gönderdiğini söyleyip şükrederler.

Karı koca birbirleri için yaptıkları güzel duaları ağızlarından günün hiçbir saatinde düşürmezler: "*Hatun, Allah senden razı olsun. Tuttuğunu altın etsin, hayretsin, sana öte dünyada güzel amellerin yoldaş etsin. Can yoldaşım, gül yanaklım...*" (s. 12).

Namaz bu iki insanın ruhunda ve zihninde değişik etkiler bırakır. Namaz kılan Yürekdede ve hanımının vücutları ve ruhlarının eşsiz bir huzura yöneldiği belirtilir: "*Bir namaz kıldılar ki bedenleri de ruhları da biz diyelim arşılada, siz deyin cennet bahçelerinin güllüklerinde...*" (s.13). Kible, insana değişik enerjiler yükleyen bir mekân olarak betimlenir: "*Bir kez kibleye yönelen dikkat, değişik mekânın verdiği enerjilerle dolu. Şimdi kavrayış başka. Bakış zinde. Namaz daha geniş...*" (s.24). Namaz sonrası ikisi de hayatı daha anlamlı bulurlar. Namaz onlar için hayata mana katan bir ibadettir. "*Şimdi kâinat biraz daha dolu, hayat biraz daha büyük, öte alem bir ganimet gibi el altında.*" (s.26).

Yürekdede'nin asıl ismi Hasan'dır. Hasan Dede boş kaldığı her an mutlak yaratıcı olan Allah'a dua eder: "*Hâkim-i mutlak sensin. Mal senin, mülk senin, mana senin. Ben günahkarı bağışla. Anamı, babamı bağışla. Ayşe kadınıma bağışla. Hâkim-i mutlak sensin. Mal senin, mülk senin, mana senin.*" (s.14). "*Hey İlahi, dedi. Yürekdede, dağların başka, sehillerin başka. Güneşi alıp götürüyorsun, karanlığı çekip getiriyorsun. Göğü yıldızlarınla donattıyorsun... Sen beni bağışlamazsan ne yaparım... hepimiz sana muhtacız.*" (s.22). Dualarının birçok kısmı Kur'an'da geçen ayetleri hatırlatmaktadır. Duasında kainattaki düzenden örnekler vererek her yaratılanın mutlak kudret olan Allah'a muhtaç olduğunu ifade etmektedir.

Yürekdede ile eşi yemek yeme usullerini İslami düsturdan kazanmışlardır. Yemekte tabaklarını sünnetlerler, sofraya bezine dökülen kırıkları besmele çekerek ağızlarına koyarlar. İslam'a göre Allah'ın delilleri her yerde mevcuttur. Bu sebeple onun yarattıklarına bakıp Allah'ı bulmak, ona bu vesileyle şükretmek tefekkür olarak adlandırılır. Yürekdede ile eşi gördükleri manzara karşısında tefekkür ederler: "*Bu gece de seyredelim şu şehrin ışıklarını. Beni bir cezbedi, bir tefekkür ettirdi ki bana sorma gitsin.*" (s.28).

Yine *Gönül Doktoru* kitabında olduğu gibi bu kitapta da Hz. Muhammed'in başından geçen bir olay anlatılır. Yürekdede eşine cennete yaşlı olarak değil, genç bir şekilde gireceğini peygamberin yaşlı bir kadına anlattığı hikâyeden yola çıkarak aktarır. Bu konuşma üzerinden İslam'a göre cennetteki insanların yaşını öğreniyoruz. Konuşmanın devamında Ayşe Nine hurilerden bahseder ve eşini şaka yollu hurilerden kıskanacağını belli eder.

Yürekdede'nin karşılaştığı gençler gözleri günaha, kendileri için namahrem olana ilişmesin diye çadıra sırtlarını dönerek otururlar. Bu davranışları Yürekdede tarafından edeplilik, tedbirlilik, devletlilik olarak yorumlanır. Bu gençlerin Ayşe Nine'nin yanına gelebileceğini, çünkü hanımının yaşlanmasından dolayı artık onlara namahrem olmadığını söyler. Zarifoğlu'nun bu örnek ile din kaynaklı bir ahlak eğitimini çocuklara sunduğunu söyleyebiliriz.

Yürekdede ve eşi dünya malına önem vermeyen kişilerdir. Aldıkları deveyi misafirleri için kesmek isterler. Karısı bu fikri daha önce niçin kendisinin düşünmediğini söyler ve hayıflanır: "*Vah bana ki ben niye daha önce bunu*

düşünmedim. Dünya malı, dünya hırsı benim gözümü kör etmiş de haberim yok." (s.41). Deveyi keserken kurban kesme kurallarına göre hareket ederler. Yürekdede devenin başını güney iline, Kâbe'ye çevirir. Eşi ise devenin gözlerini bağlar: "*Devecik Allah'ın ayetine uygun biçimde düşmüş yanı üstüne."* (s.43).

Yazar, bir çocuğa isim verilirken dini hassasiyetin ön planda tutulması gerektiğini düşünmektedir. Yazarımız yaşadığı dönemde çocuklara isim verilme şeklini eleştirir. Ona göre eskiden İslam'a hizmet etmiş büyük insanların isimleri, peygamberlerin isimleri ince ince düşünülüp çocuklara verilirken şimdi böyle bir incelik kalmamış, manası veya geçmişe ait bir değeri olmayan, doğaya yönelik isimler verilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra yazar kitabında geçmişteki başarılı isimleri tek tek sayar: "*Her biri bir yol, bir değişik çeşni, aynı gülistanın. Birinin adı, Sarı Saltuklardan İbrahim oğlu Mehammed. Başvezirmiş bu. Bir sonraki Hocazadelerden Yunus oğlu Abdülkerim. Bir başka vezir, Çömlekçizadeler derler, ehli tarik bir aileden Yakup oğlu Abdülmecid. Bir başkası ise devşirmelerden olup soy sopça, Kur'an-ı Kerim'e hürmetiyle Allah'ı onu yüceltmış, adı ise İshak oğlu Feyzullah. Bir diğeri, yaşı daha yirmi beş bile değil, Ömer oğlu Abdurrahman..."* (s.46, 47).

İçinde yaşadığı halkı "*ümmeți Muhammet*" olarak isimlendiren Yürekdede hayatının her aşamasında, her kararında ölçüt olarak İslami kuralları esas alan bir Müslümandır. O, böylelikle hikmet sahibi, ulu bir kişi olmuştur. Öyle ki bu davranışları ile padişahı derinden etkilemiş ve padişahın kendisini iyilik noktasında sorgulamasına sebep olmuştur. Yürekdede'nin verdiği dini içerikli öğütler bir padişahın sorumluluklarını da hatırlamasına sebep olur. Romanda padişah sofraya dua da yapar. Padişah bu duayı Arapça okur. Duanın Türkçesi romanda yer almaz.

Kenan Çağan'ın da tespit ettiği gibi Zarifoğlu *Yürekdede ile Padişah* kitabında, Allah'ın, dinin insanların hayatındaki temel belirleyiciliğini ve önemini anlatmaktadır. Bu ve benzeri eserlerde yazar, dinin bireysel ve toplumsal önemini çocuklara edebi ölçüler dahilinde anlatmaktadır (2005: 335).

Hüseyin Emin Öztürk'ün *Yaralı Keklik* (1987) romanı İslamcı eğilim taşıyan bir diğer örnektir. Romanında köyde yaşayan Veysel isimli bir çocuğun yaşadıkları anlatılır. Veysel'in babası Almanya'ya çalışmaya gider. Kardeşi Hicran ve annesi ile yaşayan Veysel, kız kardeşini menenjit hastalığından dolayı kaybeder. Psikolojik

olarak çok etkilenen Veysel'e köyde imamlık yapan ve aynı zamanda Hukuk Fakültesinde öğrenci olan Yusuf Hoca yardımcı olur. Yusuf Hoca Veysel'in hayata tutunabilmesi için ona ve arkadaşı Ahmet'e birer keklik yavrusu hediye eder. Kekliğin köyde Avcı Duran tarafından çalınıp şehirdeki Haydar Ağa'ya satılması sonucu Veysel ve arkadaşı Ahmet'in mücadelesi başlar. Veysel ve arkadaşı, Haydar Ağa'nın evinden kekliği alıp kaçırırken Haydar Ağa kekliği yaralar ama kendisi de bir bataklığa saplanır. Haydar Ağa'yı ölümden Veysel ve Ahmet kurtarır. Bunun üzerine Haydar Ağa yaptıklarından çok utanç duyar ve kekliği iyileştirip uçurmak üzere Veysel'e teslim eder.

Yaralı Keklik kitabı bir roman olmasına rağmen yazar kitaba masal tarzında başlar. Romanın anlatıcısı ise Derviş Dede'dir. Yazarın anlatıcı olarak seçtiği kişi dini kimliği öne çıkan bir derviştir: "*Bir akşam Derviş Dede... Köydeki kulübede... Allah deyip başlamış... Kör şeytanı taşlamış...*" (s.7).

Gönül Doktoru romanında olduğu gibi *Yaralı Keklik'te de* köyün imamının olumlu bir profil çizdiğini görürüz. Köyde herkes tarafından sevilen Yusuf Hoca görgülü ve kibar biridir, okumayı sever. İmamlığının yanı sıra Hukuk Fakültesinde de öğrenci olan Yusuf Hoca İstanbul'a zaman zaman sınavlarını vermek için gider. *Gönül Doktoru'*ndaki Salih Hoca'nın toplum içindeki prestijine *Yaralı Keklik'in* Yusuf Hoca'sı da sahiptir. Köylüyü kız çocuklarının okula gitmesi konusunda ikna eden kişi, köyün imamı Yusuf Hoca'dır. Okul müdürünün sözleri imamın halk üzerindeki tesirini göstermesi açısından önemlidir: "*Hocam, dedi Müdür Bey. Samimi olarak söylüyorum, köyümüzde sizin gibi bir imamın bulunması bizler için büyük bahtiyarlık. Sizin yardımlarınız olmasaydı, bu kadar kız çocuğunu köylü okula göndermezdi. Siz köye gelmeden önce arkadaşlarla çok uğraştık; ama köylüyü kız çocuklarını okula göndermeye bir türlü ikna edemedik. Hem sonra neydi o dünyaya küsmüş Veysel'in hali? Onu yeniden hayata siz döndürdünüz. Açık konuşmak gerekirse, insanları ikna etme gücünüze hayranım.*" (s.28).

Yürekdede ile Padişah romanında olduğu gibi bu romanda da tefekkür işlenmiştir. Romanda Yusuf Hoca doğada gördüğü güzellikler karşısında Allah'ı hatırlar: "*Rabb'im nasıl da güzel işlemiş rengini nakış nakış.*" (s.31) diye düşünür ve laleleri incitmeden öper.

Romanda Kuran ve ezan unsurları Yusuf Hoca'nın anlatıldığı bölümde ele alınmaya başlar: *"Çok güzel sesi vardı. Kuran okurken dinleyenlerin adeta yüreği titrer, gözleri dolu dolu olurdu. Hele o sabah ezanını okuyuşu yok mu, kuşlar bile civıltıyı keser, ezan sesini dinlerdi."*(s.20). Roman boyunca sık sık namaz ve ezan unsurlarına yer verilmeye devam edilir: *"Yusuf şehrin en büyük ve en eski camisi olan Ulu Cami'de öğle namazını kıldı."* (s.25). *"Hamza Çavuş sabah ezanı okunurken uyandı. Besmele çekip yatağından kalktı. Sonra abdest almak için dışarı çıktı. Gömleğinin kollarını düzelterek odaya girdiğinde sadece kendisinin işiteceği bir sesle, abdest sonrası her zaman okuduğu duayı okuyordu."* (s.53). *"Veysel ve Ahmet akşam ezanı okunurken yukarı yoldan köye girdiler."* (s.66). *"İkinci namazından sonra köyün minibüsü şehirden hareket etti."* (s.78). Görüldüğü gibi romanda olayların gelişim zamanı belirtilirken ezan ve namaz vakitleri tercih edilmiştir. Önemli bir olayın duyurulması için seçilen gün ise halkın camide namaz için toplandığı cuma günüdür. *"Haydar Ağa Veysel'in yaptığı kahramanlığı cuma günü cuma namazından sonra köylülere anlatır. Veysel ve Ahmet keklikleri caminin minaresinden uçurur."* (s.116). Yazar bu anlatımı ile ezan ve namaz vakitlerinin bir Müslümanın günlük yaşamındaki yerine dikkat çekmek istemiştir.

Romanda günah kavramı Veysel'in keklik yavrusunu çalan Avcı Duran isminde bir köylünün davranışı üzerinden sunulur. Avcı Duran'ın içki ve kumara para vermesi Allah'tan korkmadığına işaret olarak görülür: *"Elindeki üç beş kuruşu kumara verdiği yetmiyormuş gibi, güneşin altında, onun bunun tarlasında işçilikle kazandığım paraları da Allah'tan korkmadan içkiye veriyorsun. Gözünü gönlünü içki bürümüş. Sevgi, acıma nedir bilmez misin sen?"* (s.50). Öztürk bu bölümde, *Yürekdede ile Padişah'ta* olduğu gibi dini duyarlılığı ön plana çıkararak ahlak eğitimi vermektedir.

Romanda sıkça işlenen bir diğer unsur duadır. Veysel kardeşinin ölümü üzerine yemeden içmeden kesilir, dersleri kötüleşir, korkuya kapılır ve geceleri uyuyamaz. Bunun üzerine dedesi Hamza Çavuş, Yusuf Hoca'dan Veysel'e dua okumasını ister. Yusuf Hoca ise duanın yanı sıra Veysel'in doktora gitmesi gerektiğini söyler. Veysel'i şehre doktora götürür ve onun tüm ihtiyaçları ile ilgilenir. Veysel'in babası Hasan Almanya'dan döndüğünde dedesi Hamza Çavuş şükür duası yapar: *"Şükürler olsun Rabb'ime. Demek Hasan'ım geldi."* (s.88). *"Bugünleri de gösterdiğin için sana sayısız*

şükürler olsun Allah'ım." (s.88). Kızının öldüğünü öğrenen Hasan'a Hamza Çavuş abdest alıp namaz kılmasını tavsiye eder. *"Haydi oğlum abdest al. Rahatlırsın. Allah'tan sabır dile."* (s.91).

Görüldüğü gibi *Yaralı Keklik* romanı bireyin ve toplumun yaşamında İslam'ın önemli olduğunu ezan, namaz, tefekkür, Kuran, dua, ahlak eğitimi gibi unsurlar üzerinden anlatır. Romanın en etkileyici kişisi köy imamıdır ve bu kişi köylüyü birçok konuda doğru davranışa sevk eder. *Yaralı Keklik* bu anlamda İslamcı söylemin etkilerini taşıyan bir çocuk romanıdır.

Hasan Nail Canat'ın *Nur Dağı'ndaki Çocuk* (1985) romanı Afganistan'da yaşayan Müslüman halkın Rusya işgaline karşı verdiği mücadeleyi anlatan bir romandır. Kitapta Afganistan Rusya Savaşı başkarakter Küçük Mücahit'in gözünden aktarılır. Romanda olaylar 1980 sonrasında gelişir. Romanda *"Beni, diğer mahkumların bulunduğu, geniş bir odaya attıkları zaman 1981 yılının Ocak ayına girmiştik..."* (s.107) cümlesi bu bilgiyi bize veriyor. Yazar Rusya işgalinin yanı sıra İslami birçok unsura da yer verir.

Romanda en çok dikkati çeken unsur, Afgan halkının Müslüman kimliğini oluşturan namaz ve ezandır. Olayın gidişatı anlatılırken kahramanların kıldığı tüm namazlar olay örgüsü içine dahil edilerek anlatılır. Namazın ve ezanın huzur verici etkisi çoğu yerde dile getirilir. Bunun yanı sıra ezan, Ruslara direnen mücahitler için bir direniş kaynağı olmuştur: *"Karların üzerinde ikinci namazını kılıp yollarına devam ettiler."* (s.15). *"Reis onlardan ayrılıp camiye girdi. Biraz sonra da minareden gür sesiyle ezan okumaya başladı. Sesinde umut vardı. Evlerine sinen köylüleri cesarete ve kurtuluşa çağırıyordu. Reisin beklediği olmuştu. Ezan sesini duyan köylüler kapılarını açmış. Ellerinde fenerlerle tek tek camiye gelmeye başlamıştı."* (s.17).

Tekbir, Müslümanların gayrimüslimlerle savaşırken güç almak için attıkları bir naradır. *"Allah en büyüktür."* anlamına gelir. Bu romanda Müslümanlar savaşırken tekbir kelimesini kullanır. *"Patlamaların peşinden mücahitlerin kayalıklarda yankılanan Allahuekber sesleri ve şaşırın düşman birliğine saldırımları çok hızlı oldu..."* (s.121).

Roman boyunca namaz, ezan gibi İslami unsurlar olay örgüsünün içinde kendine yer bulur. İslam, Ruslara karşı Afgan Müslümanların direnişini güçlendiren bir güç olarak verilir.

Hasan Nail Canat'ın diğer romanı *Gül Yarası* (1990) annesi ve babası boşanmış olan Fatma'nın hayat hikâyesini anlatır. Fatma'nın annesi Zeliha Hanım televizyon sektöründe ünlü olmak isteyen, dizilerde rol alan bir kadındır. Bundan dolayı eşi ile hayat tarzları uymaz ve boşanırlar. Annesi Fatma'ya babasının öldüğünü söyler. Fatma bir gün annesi ile birlikte katıldığı partide bir yönetmenin dikkatini çeker. Güzelliğinden dolayı ona bir dizide başrol teklif edilir. Annesi kızının bu sektörde ünlü olmasını çok ister. Fatma ise medya dünyasına girince alkol, uyuşturucu, kadın-erkek ilişkilerindeki samimiyetsizlikler gibi olumsuzlukları görür. Edebiyat öğretmeni ve çevresindeki arkadaşlarının yönlendirmeleri ile bu sektörü bırakır ve İslami hayat tarzını benimser. Başörtüsü takar ve dinine uygun bir yaşama sahip olmak için mücadele eder.

Romanda en çok dikkati çeken İslami unsur başörtüsüdür. Romanın büyük bölümü Fatma'nın başörtüsü üzerine verdiği mücadele üzerine oturtulmuş gibidir. Yazar okulu, işyerlerini başörtüsüne takınılan olumsuz tavırlarla öne çıkarır.

Liselerde başörtüsü yasağına rağmen bu yasak İmam Hatip okullarında uygulanmamaktadır. Başörtüsü taktığı için Fatma'ya okuldan ihtar verilir. O da annesine İmam Hatip Lisesine gidebileceğini söyler: "*İmam Hatip Okulları'nın fark derslerini verebilirim lise kısmına devam edebilirim.*" (s.56). Fatma nihayetinde okulu bırakmak zorunda kalacaktır. Yazarın özellikle Fatma'nın konuşması üzerinden okullarda uygulanan başörtüsü yasağını eleştirdiğini görüyoruz. Fatma romanda düşündüğü gibi yaşama hakkının elinden alındığını söyler. Fatma'nın bu sözleri İslamcı kesimin özellikle 1990 sonrasında tesettürü, insan hakları çerçevesinde ele alınması gereken temel bir hak olarak tartışma konusu yaptıklarının bir göstergesidir.

Fatma başörtüsü için verdiği mücadelede toplumda kendine destekçi bulamaz. Romanda bir polis memuru Fatma'ya başörtüsü yasağı sebebiyle okulu bırakmaması tavsiyesinde bulunur: "*Yazık etmişsin kızım. Bak benim sen yaşta kızım var. Liseye gidiyor. Ortaokula giden oğlum da var. Onların masrafına yetişmek için gecelerimi*

zindan ediyorum. Okusunlar diye. Öyle okul bırakılır mı? Şimdi bir polis olarak değil de ağabey olarak gör beni ve nasihatimi tut." (s.52).

Romanda işyerleri ile ilgili öne çıkarılan durum tıpkı okulda olduğu gibi uygulanan başörtü yasağıdır. *"Birçok işyerinden, istenilen niteliklere sahip olmasına rağmen, başörtülü olduğu için netice alamadı..."* (s.58). Fatma başörtü yasağının olmadığı bir iş bulur fakat şirketin kuruluş yıl dönümünde başının açılmasının istenmesi üzerine işten ayrılmak zorunda kalır. Yazar bu davranışı Fatma'nın sözleri aracılığıyla insan haklarına saygının bitmesi olarak değerlendirir. Bu söz İslamcıların 1990 sonrası değişen söylemlerini yansıtmaktadır. Bu dönemden sonra İslamcılar başörtüsünü insan hakları çerçevesinde değerlendirir ve örtünmeyi yasaklayan kişileri din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlamakla eleştirirler.

Yazar başörtüsünün toplumda *"kadının özgürlüğüne zarar veren bir imaj"* olarak algılanmasını eleştirir. İş yerinde Fatma'yı ünlü olduğu zamanlardan tanıyan ve kendisinin de dindar olduğunu söyleyen Ayşe'nin sözleri buna işaret eder: *"Nasıl olup da örtündüğünüzü anlayamadım. Ben de dindarım. Ama örtünürsem mesela, hayattan nasıl zevk alabilirim? Örtü insanın elini kolunu bağlıyor, onu hayatın dışına itiyor, öyle değil mi? Oysa ben eğlenmeyi severim. Baskıya gelemem..."* (s.68). Fatma ise başörtüsünün bilakis insanlara onu rahatsız etme mesajını verdiğini, bu sebeple özgürlüğü kısıtlamak yerine aslında onu hür kıldığını savunur.

Romanda başörtüsünün yanı sıra namaz da dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkar. Fatma çalıştığı iş yerinde namaz vakitlerinde kendisine izin verilirse şirkette çalışabileceğini söyler. Ayşe namaz kıldıktan sonra şöyle konuşur: *"İçim bir tuhaf oldu. Başım dönüyor. Ama çok mutluyum. Yeni bir dünyada yaşıyorum sanki. Veya dünyaya yeni gelmiş gibiyim..."* (s.80).

Hasan Nail Canat roman boyunca İslam'ın başörtüsü, namaz, ibadet gibi tüm unsurlarıyla bir Müslümanın yaşamının her anında yer alması gerektiğini, dinin emirlerini yerine getirmenin bir insan için temel hak ve özgürlük olduğunu söyler. Ona göre bu temel hak ve özgürlüklerin okul, işyeri gibi kurumlarda yasaklanması doğru değildir.

4.3.3.2. Batı'nın Eleştirisi

Kenan Çayır (2015: 60) 1980 sonrasında yükselişe geçen Türk edebiyatındaki hidayet romanlarında İslami ve İslami olmayan değerler sisteminin çarpıştığını; bunun İslami hayat tarzını benimseyen ve Batılı tarzda yaşamı benimseyen iki rakip dünya görüşünü temsil eden idealleştirilmiş sosyal tipler aracılığıyla gerçekleştirildiğini dile getirir. Bu sosyal tipler, bir yanda inancından dolayı sürekli haksızlığa uğrayan ancak yılmayan güçlü Müslüman tipler, öte yandan yozlaşmış, kültürüne yabancılaşmış Batılı tipler olarak resmedilir. Bu romanlarda asıl mücadele edilenin Batılılaşmayı getiren Kemalist modernleşmeci dünya görüşü olduğunu ekleyen Çayır, İslami romanların ana temasının bu iki karakterin mücadelesi etrafında döndüğünü ifade eder.

Her kavram Kenan Çayır'ın (2015: 62) da dediği gibi bir neslin, toplumsal kesimin, yaş grubunun izini taşır. Medeniyet kavramı da farklı grupların değişik şekillerde yorumladığı bir kavram olmuştur. İslamcı kesim Batıcı aydınları, Avrupa'yı medeniyetle eşdeğer tutmakla ve Müslümanları dışlayıcı bir tutuma sahip olmakla suçlarlar. Bu sebeple mücadeleye girerek kendi medeniyet algılarını tartışmaya açarlar.

Gül Yarası isimli çocuk romanında da hidayet romanlarındaki çatışmanın benzerini görürüz. Romanda televizyon sektöründe çalışan kişiler Batı'yı temsil eder ve ahlak olarak yozlaşmışlardır. Romanın başkahramanı ise bu Batılı yaşam tarzının içinden gelip hidayete eren Müslüman bir gençtir.

Fatma televizyon dünyasının seviyesizlikleri ile tanışınca arkadaşı Osman'dan kendine yol göstermesi için yardım ister. Fatma Osman'ın ailesi ile tanıştıktan sonra Müslüman bir hayat tarzını benimser ve medya sektöründen uzaklaşır.

Romanda yazarın Batılı yaşam tarzını Fatma'nın annesi ve medya sektörü üzerinden eleştirdiğini görüyoruz. Fatma'nın annesi şöhreti arzulayan bir kadındır. Medya sektöründe çalışır. Aynı zamanda alkol ve uyuşturucu kullanır. Dini konulara karşı tepkisi vardır. Kızının asla başörtü takmasını ve namaz kılmasını istemez. Annesine göre kızının şan ve şöhreti bırakıp dine yönelmesi onun gelecekte sürünmesine sebep olacaktır: "*Örtünme fikrini de nereden çıkardın? Çağın gerisinde kalmanı, hayattan zevk almadan bir ölü gibi yaşammanı istemiyorum.*" (s.28).

Romanda film ve dizi projeleri adına verilen partilerdeki alkol, uyuşturucu, kumar, kadın- erkek ilişkilerindeki seviyesizlik, dedikodu gibi olumsuzlukların bu çevrede yaygın olduğu, bunları benimsemeyenlerin bu sektörde barınamayacağı vurgusu yapılır: "... O akşam, filmin bitmesi şerefine bir parti veriliyordu... Su gibi içki içiliyor, flaşlar patlıyor, köşelerde dedikodularla herkes birbirini çekiştiriyordu..." (s. 30). Bu sahnenin devamında da benzer olaylar devam eder. Fatma, yönetmen Sadun Bey'in kendisine sarılarak poz vermesinden hazzetmez. Sadun Bey ise Fatma'ya bu sektörde barınmak istiyorsa bu ilişkilere alışması gerektiğini söyler.

Kitapta bu karakter ve çevreleri ile birlikte dinle ilişkisi olmayan bir medeniyet çizilmek istenir. Yazarın bu bölümde Batı'nın kültürü ile oluşmuş medeniyeti ahlaki açıdan yozlaşmış bulduğunu ve eleştirdiğini görürüz.

Batılılaşmış tiplere karşı romanda mücadele edenler İslami hayat tarzını benimseyen kişilerdir. Yazar bunun ilk örneğini romanın başında Edebiyat Öğretmeni Mustafa Bey'in üzerinden verir. Okuldaki bazı öğrenci, öğretmen ve veliler tarafından dine olan yakınlığından dolayı yobaz olmakla itham edilen öğretmen, bu suçlamalara karşı mücadele eder.

Fatma'nın annesinin edebiyat öğretmeni ile ilgili düşünceleri iki ayrı yaşam tarzının çatışmasını göstermektedir. Annesi, Mustafa Bey'i çocuklara namaz kılmayı ve başlarını örtmeyi telkin eden, yobaz biri olarak nitelendirir. Okulun müdürü de benzer şekilde Mustafa Bey'i ve arkadaşlarını yobaz olarak tarif eder: "*Senin bu sinema işinden soğutanları biliyorum. Başta Edebiyat öğretmenin Mustafa Bey'i sonra Kimya öğretmenin Cemil Bey ve Din hocanız Hüseyin Bey... Üçü de yobaz...*" (s. 38).

Fatma'nın annesi ile babasının anlaşamayıp boşanması, İslami yaşam tarzı ile Batılı hayat tarzının çatışmasının romandaki en tipik örneğidir. Romanda boşanmalarının sebebi olarak Fatma'nın babası Saffet Hoca'nın dindar bir yaşam çizgisini seçmesi gösterilir. Sonradan imam olan Saffet Hoca bu dünyaya gelişimizin bir amacı olduğunu, günaha düşebileceğimizi ama tüm hayatımızı günahlardan inşa etmememiz gerektiğini düşünür. Ona göre şöhret olmak hayatını baştan başa günah çizgisinde şekillendirmek demektir. Kızının başına gelenleri medya aracılığıyla takip eder ve onu bulmaya karar verir.

Fatma Batılılaşmayı Müslümanların yanlış anladığını, Batılılaşmak isterken kendi değerlerinden taviz vererek çelişki içine düştüklerini düşünür. Bunu tesettüre girmeyi çok kötü bir şey olarak algılayan Müslüman bir kişinin "*Allah korusun*" sözleri üzerine dile getirir: "*Evet Hocam. Üstelik insanlar hakikatlere karşı gelirken, hakikatin diliyle de konuşabiliyorlar. Mesela, bir kadın benim kıyafetime bakıp, Allah korusun, böyle giyinirsem ölürüm, diyor.*" (s.65). Fatma bunun üzerine "*Oysa insan, dünyaya ne yüce amaçla geldiğini unutmamalı. Yaptığı ettiği her şeyden hesaba çekileceğini bilmeli. Yeryüzünde başıboş bırakılmadığını anlamalı.*" (s.64). sözleriyle neden İslam eksenli bir hayatı tercih ettiğini açıklar.

Yazar, Batılı yaşam tarzını, dini duyarlılığı olan Osman'ın yaşamını göstererek eleştirmeye devam eder. Osman modern dünyanın ürünü olan eğlence anlayışını kabul etmez. Evde televizyon izlemez. Onu sadece dini kasetler izlemek için video oynatıcı ile birlikte kullanır. Fatma da Osman gibi yaşadığı modern dünyanın kendisine sunduklarını kalıplaşmış düşünceler, ezbere yaşanılan hayat anlayışı olarak yorumlar ve bunları terk eder. Ona göre tek doğru yaşam şekli inandığı şekilde, dinin kendisine buyurduğu şekilde yaşamasıdır. Yazar Fatma'nın sözleri üzerinden de insanın dünyadaki varoluş amacını din kaynaklı olarak yerleştirir: "*Oysa insan, dünyaya ne yüce amaçla geldiğini unutmamalı. Yaptığı ettiği her şeyden hesaba çekileceğini bilmeli. Yeryüzünde başıboş bırakılmadığını anlamalı.*" (s.64).

Bunun yanı sıra Fatma, İslami yaşam tarzını ailenin mutluluk kaynağı olarak görür. Bunu Fatma'nın, Osman'ın ailesini ziyaret ettikten sonraki sözlerinden anlayabiliyoruz: "*Çok güzel bir aileniz var. Anladığım kadarıyla bu mutluluk inançlarınızdan kaynaklanıyor. Eviniz öylesine sıcak ki...*" (s. 42).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hasan Nail Canat Türkiye'de içki içmeyi, flört etmeyi Batılılaşma emaresi olarak algılayan tiplerin olduğu düşüncesine sahiptir. Batı eleştirisini bu tiplerin yer aldığı düşündüğü medya dünyası üzerinden yapar. Bu tipler kendi kültürlerine yabancılaşarak dini reddeden bir yaşam tarzına sahip olmuşlardır. Onların karşısında yer alanlar ise İslami yaşam tarzını benimseyen ve bu yaşam tarzı için mücadele eden idealize edilmiş tiplerdir.

4.3.3.3. Komünizm (Sosyalizm) Eleştirisi

Türkiye'de İslamcılığın ayrı bir ideoloji olarak gündeme gelmesinin en önemli sebeplerinden biri, dünyada 1960 sonrasında komünizmin yükselişe geçmesidir. İslamcılığın en önemli söylemlerinden biri komünizm karşıtlığıdır.

İncelediğimiz *Gönül Doktoru* romanında dini unsurların yanı sıra öne çıkan diğer en önemli unsur komünizm eleştirisidir. Yazar komünizmi din karşıtlığı olarak ele alır. Bunu köyden çalışmak için Hollanda'ya giden Halil isimli bir kişi üzerinden verir. Halil romanda Allah'a inanmayan biridir. Halil onları Allah'ın olmadığına, dinin halkı uyuşturduğuna ikna etmek ister. Sayfalar boyunca Halil'in din konusundaki düşünceleri ele alınır: *"Din adamları bizi hep uyuttular. Anlattıkları masallarla kafamızı uyuşturdular. Şimdi siz de doğru yolu görüyorsunuz. Allah'ı göremediğinizi söylediniz. Tabii göremezsiniz! Yok ki göreceksiniz!!!"* (s.89). Halil Allah, din ve evren ile ilgili görüşlerini Hollanda'da tanıştığı Peter isimli bir komünistten dinlediği bilgiler çerçevesinde oluşturduğunu söyler: *"Bak Hoca! Senin bu söylediklerin Allah'ın değil, tesadüfün eseridir. Peter Usta der ki: Kâinat milyarlarca sene devam eden büyük bir evrim sonunda bugünkü halini almıştır. Falanın filanın yapısı değildir!.. Ya Hoca beni kandıramazsın sen!.."* (s.99). Köylüler Halil'i komünist olduğu için sevmeyizler, yüzünü dahi görmek istemezler. Köylülerden Ali Onbaşı Halil'in anlattıklarına şöyle tepki verir: *"Bi haftadır mosgof lafiylan gulağımızı patlattını ulan Hello! Misafirdir diye evvela hatırını saydık, sustuk. Yeter gayli, buramıza getirdin. Mosgof gavurundan aldığım gırşun yaralarının izi hala buramda duruyo..."* (s.84).

Selim Hoca bu konuda Halil ile çatışmaya girer ve Allah'ın varlığı konusunda onu ikna eder. İkna ederken insan aklının ve kabloların içinden geçen elektriğin görünmemesine rağmen var olmasını kanıt olarak sunar. Halil, Selim Hoca'nın anlattıkları ile tekrar Allah'a inanmaya başlar. Tanrı'yı bulup hidayete eren Halil'in davranışları güzelleşir, Halil daha mütevazı ve utangaç hale gelir. Halil'in kibirli davranışlarının sebebi Tanrı'yı yok sayması gibidir.

Yazar İslamcı söylemin komünizm karşıtlığını romanda, Halil isimli köylünün dinsizlik düşüncesi ve bu düşüncenin imam tarafından değiştirilmesi üzerinden sunmaktadır.

4.3.3.4. Anti-Kolonyalist Söylem

İslamcı ideolojinin gelişimindeki en önemli sebeplerden biri kolonyalist politikalar ile Müslümanlara ait toprakların sömürülmesidir. 1970 sonrasında Afganistan'ın Rusya tarafından işgal edilmesi, Türkiye'de İslamcılarının emperyalist karşıtı söylem geliştirmesini de beraberinde getirir. Hasan Nail Canat'ın *Nur Dağındaki Çocuk* romanı, İslamcılarının emperyalist karşıtı söylemlerini yansıtan bir çocuk romanıdır. Roman Afganistan'da yaşayan Müslümanların Rusya tarafından işgal edilmesi üzerine yaşadıkları zorlukları ele alır.

Rusya, Afgan ordusunun içinde bulunan birçok Afgan subayla iş birliği yaparak bu ülkeyi işgal etmek ister. Afgan olup bu sömürüyü istemeyen ve kendini mücahit olarak tanımlayan kişiler ise dağa çıkarak düşmanla çarpışmaya başlar: *"Şehrin sokaklarında yabancı askerler devriye geziyordu. Çoğunun sığınacak evi yoktu. Afgan ordusu dağılmış, bir kısmı silahıyla dağa çıkıp Ruslara karşı savaşa katılmıştı. Halk yabancı askerleri ülkelerinden kovmak için akıl almaz sıkıntılara katlanıyorlardı. Kendini devlet başkanı ilan eden hain Babrak Karmal, Rusların yardımıyla idareyi eline almıştı. Bazı hainler ve şaşkınlara ona yardım ediyordu."* (s.5, 6).

Yazar, Rusların Afganistan'a özgürlük, esenlik getireceğini vaat ederek geldiklerini ama asıl amaçlarının bu toprakları sömürmek olduğunu düşünür. Yazara göre halk, Rusların asıl niyetinin sömürü olduğunu farkındadır: *"Bir subay, çıkıp nutuk çekti. Güya kimseye eziyet etmeyeceklermiş. Buraya halkı eşkiyadan kurtarmak için gelmişler.... Halkı eşkiyadan kurtarmak için gelenlerin yaşlı kadınları nasıl süngülediklerini, birinin hemen orada öldüğünü, diğerinin başka bir evde kaldığını, yarınların bu kasabada zor yaşanacağını titrek bir sesle bir bir anlattı."* (s.60).

Romanda Ruslar sömürgeci oldukları kadar da zalimdirler: *".... Ruslar, bu köy halkını mücahitlere yardım ediyorlar diye, topluca öldürmüş..."* (s.130). *"Ah ruskiler davarlarımızı götürmemiş olacaktı da sana her gün sit içirecek, taze et yedirecektim."* (s.115).

Özetlersek romanda yazar, anti-kolonyalist düşüncesini işgal altında bulunan Müslüman bir ülke üzerinden vermiştir.

4.3.3.5. Okumanın Önemi

Bu bölümde incelediğimiz romanlarda İslamcı söylemin yanı sıra öne çıkan diğer bir unsur kitap okumanın önemidir. *Gönül Doktoru*, *Yaralı Keklik*, *Gül Yarası* romanlarında kitap okumak, bilgilenmek ve ilmini arttırmak ile eşdeğer tutulur ve çok önemsendir.

Gönül Doktoru romanının anlatıcısı Orhan, kitap okumayı çok seven bir çocuktur. Orhan köyde gördüğü güzel bir yeri dahi okumak için uygun olup olmadığına göre değerlendirir: "*Orhan arkasını bir ağaca dayadı. Başını alıp göklere doğru yükselen servilere hayran hayran baktı. Ah... diyordu içinden. Okumak için ne güzel yerdi burası. Keşke bütün kitaplarımı alıp gelseydim... Sabahtan akşama kadar, çayırlara uzanıp okusaydım!..*" (s.15). Sadece Orhan değil köyün imamı Selim Hoca da sürekli kitaplarla haşır neşir olan biridir. Köy imamı Selim Hoca hem fiziksel hem de kişilik özellikleri ile çok iyi biridir. Onu bu kadar iyi yapan özelliklerinden biri de sürekli okuması, kitaplardan bilgiler almasıdır.

Yaralı Keklik romanındaki imamının da en belirleyici özelliği okumayı çok sevmesidir. Kitap okumasının yanı sıra eğitimi de çok önemseyen imam, aynı zamanda İstanbul'da hukuk fakültesinde öğrencidir. Hem kendi eğitimini tamamlar hem de köydeki çocuklara dersleri konusunda yardımcı olur.

Gül Yarası romanında Fatma başörtüsü ile okula gidemediği için kendini okumaya adanır: "*Devamlı okuyor, İslami yorumlar yapan dergi ve gazeteleri takip ediyor, konferanslara, toplantılara katılıyor, ilmini zenginleştiriyordu.*" (s.83).

Bu bölümde ele aldığımız romanlarda İslami kimlikleri ile ön plana çıkan kahramanların okumayı çok seven, bilgilenmek isteyen kişiler olduklarını görürüz. Yazarlar bu kişiler üzerinden çocuklara okumanın önemini vermek istemişlerdir.

4.4. Marksizm

Karl Marks ve Friedrich Engels'in felsefi temellerini attığı Marksist ideoloji ekonomi, tarih, toplum ile ilgili teoriler ortaya atan ve maddeci perspektiften hareket eden bir düşüncedir. Cem Eroğul, Marks ve Engels'in, Hegel'in diyalekçi; Feuerbach'ın maddeci fikirlerinden esinlenerek bu iki akımı özgün şekilde birleştirdiklerini söyler (1992: 311, 312).

Marks, diyalektik materyalizmi kullanarak tarihsel gelişmeyi aşamalara ayırır. Cem Eroğul (1974: 113), Marksizmin kendisini tarihsel maddecilik olarak adlandırdığını, tarihsel kavramını da toplumsal anlamında kullandığını söyler. Bu düşünceye göre ilkel topluluklarda üretim fazlalığı oluştuğundan sonra bu fazlalığa güçlü olanın egemen olmasıyla devlet ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Marksizm, devleti egemen sınıfın baskı aracı olarak görür. İlkel toplum, köle toplumu, feodal toplum ve en son kapitalist toplum insanlığın geçirdiği tarihsel aşamalarıdır. Engels, *Komünist Manifesto*'nun 1888 basımına eklediği notta "*burjuva*"dan, toplumsal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emeği sömüren modern kapitalistler sınıfını anladığını, "*proleterya*"dan ise kendi üretim araçlarına sahip olmadıklarından yaşayabilmek için emek güçlerini satmak zorunda bulunan modern ücretli sınıfı anladığını ifade eder (Marks, 2018: 52). Bu sebeple ideolojik olarak sınıflar savaşı teorisini ortaya atar. Bu savaşın zorunlu sonucu olarak proleterya diktatörlüğü ile toplumsal eşitlik ve özgürlük dünyası olarak ifade ettiği komünizme varılacağını öngören bir öğretiyi sunar.

Marks, düşüncesindeki temeli toplumun ekonomik yapısı üzerinden kurgular. Bunun sonucu olarak da Marksizm temel kuramını sınıflar savaşına dayandırır. Marks, 1859'da *Ekonomi Politikin Eleştirisine Bir Katkı* kitabında, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin maddi yaşamlarındaki üretme biçimlerine bağlı olduğunu söyler. Buna dayanarak ekonomi ile toplumda yer alan diğer alanları alt yapı ve üst yapı kavramları ile açıklamaya çalışır. Ona göre alt yapı toplumun ekonomik yapısına, emeğin düzenlenişine dayanıyordu. Bu yapı Orta Çağ'da -Feodalizm'de- köylüyle efendisi arasındaki toplumsal ilişkileri içerirken sonraları üretici organizasyonun yeni biçimlerinin gelişmesi, değişmesi ile üretim araçlarını elinde bulunduran kapitalist sınıfla, emek gücünü kapitalistlerin kar etmesi için satan proleter sınıf arasındaki toplumsal ilişkileri ifade ediyordu. Bu ekonomi kaynaklı alt yapı her dönemde bir üst

yapıyı meydana getirirdi. Üst yapı, hukuk ile siyasetin belirli biçimlerini, temel işlevi ekonomik üretim araçlarının sahibi olan toplumsal sınıfın gücünü meşrulaştırmak olan devletin belli bir türünü meydana getiriyordu. Üst yapı aynı zamanda Marksizmin ideoloji olarak adlandırdığı toplumsal bilincin siyasal, dinsel, etik, estetik vb. biçimlerini de içeriyordu. Toplumdaki egemen düşünceler ise egemen sınıfın düşünceleriydi (Eagleton, 2016: 19, 20).

Buradan anlıyoruz ki Marks, ekonomik unsurları toplumdaki diğer tüm unsurların belirleyicisi olarak kabul eder ve ideolojiyi doğru düşünme yöntemi olarak görmez. Ona göre ideoloji; üst yapının ortaya koyduğu akli bulanıklaştıran, bilinci yönlendiren dış etkilere ve insanların doğru düşünmesini engeller. Toplumdaki düşünce sistemleri, tarihin bütün dönemlerinde ve bütün toplumlarında egemen sınıfın çıkarlarını korumak adına geliştirilmiştir. Bu sebeple toplumun geliştirdiği teorilerin, düşünce ve inanç sistemlerinin gerçekliği yoktur. Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için değil, egemen sınıfın çıkarlarını koruyup empoze etmek için oluşturulmuştur. Mardin de (2015: 20, 21) Marks'ın ideoloji kavramını yanlış fikir anlamında kullandığını ve *Alman İdeolojisi* adlı kitabında bu yanlışlığın, devrin Alman düşünürlerini ne kadar etkilediğini göstermeye çalıştığını ifade eder. Marks'a göre Marksizm bir ideoloji değil, dünyayı doğru algılamayı mümkün kılan araçtır. İdeoloji, Marksistler arasında çok sonraları olumlu çağrışımı ile kullanılmıştır.

Marksizm Fransa'da gelişip İngiltere'de bilimsel özellik kazanmasına rağmen köylü ülkesi olan Rusya'da düşüncelerini uygulama ortamı bulur. 1905'ten 1917'ye kadar, bir toplumun hızla burjuva demokratik devrimini tamamladığı yorumu ile birlikte bir proletarya diktatörlüğü dönemi başlar. Bütün dünya işçilerinin haklarının ve emeğin savunucusu olduğunu söyleyen bu düşünce, içinde taşıdığı evrensel eşitlik mesajları ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan da galip çıkınca dünyanın birçok ülkesinde taraftar toplamaya başlar (Yalçın, 2005: 15, 16).

Alemdar Yalçın (2005: 16, 17) bilimsel sosyalizmin ideolojisinde yer alan anti-empyrialist kimliğinin yayılma alanı, süresi ve etkisini hızla arttırarak Türkiye'nin çevresinde bir kuşak oluşturduğunu, bu sosyalist ülkeler kuşağının Batı'da özellikle gençlik hareketlerini ortaya çıkardığını söyler. Türkiye'nin bu gençlik olaylarından ve bu olayları meydana getiren düşüncelerden etkilendiğini dile getiren Yalçın,

Türkiye'de 1960 sonrası dozu gittikçe artan sokak hareketlerinin 1970'li yıllara doğru karakter değiştirerek devrimci bir yön kazandığını ifade eder.

4.4.1. Marksizm ve Toplumsal Gerçekçilik

Terry Eagleton sanatın, toplumun "*üst yapı*"sının dolayısıyla da bir toplumun ideolojisinin parçası olduğunu, bu sebeple edebiyatı anlamak için bir parçası olduğu bütün toplumsal süreci anlamak gerektiğinin altını çizer (2016:20).

Eagleton, Marksizmin temsilcileri olan Marks ve Engels'in düşüncelerinden hareketle sanatı ekonomik süreçler üzerinden tanımlar fakat bunu tamamen ekonominin birebir yansıması olarak değil ekonominin de dahil olduğu toplumsal birçok sürecin etkisiyle oluşmuş bir üstyapı olarak ifade eder (2016: 23). Eagleton, Marks ve Engels'in hiçbir zaman estetik açıdan iyi ile siyasal açıdan doğru olanı kaba biçimde eşitlemediğini söyler. Ona göre Marks gerçekçi, yergici, radikal yazarlardan hoşlanmıştır. Bu sebeple Marks, romantizmi sert siyasal gerçekliği şiirsel bir gizemlileştirme olarak görür; Alman romantik edebiyatını feodal ilişkileri, burjuva yaşamını örtmekle suçlar (Eagleton, 2016: 61).

Kaynağını Marksist ideolojiden alarak oluşan Marksist eleştiri, Sovyet Rusya'daki gelişmeler neticesinde güdümlü bir edebiyat haline gelir. Toplumsal gerçekçilik ismiyle ortaya çıkan bu hareket, yazarın sanatını proletaryanın amacına adanmasını ister. Eagleton bu fikrin, Stalin dönemindeki edebiyat ortamında oluşan gelişmeler sonucu şekillendiğini ifade eder. 1928 yılında Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nin aldığı karara göre edebiyat, yazarları inşaat alanlarını ziyaret etmeye gönderen ve sistemi göklere çıkaran romanlar üretmelerini isteyen partinin çıkarlarına hizmet etmelidir (2016: 53). Bu dönemde sanat, işçi sınıfının bir silahı olarak görülür ve burjuva kültürü topyekûn reddedilir (Eagleton, 2016: 55).

Marksist sanat ve estetik anlayışını temel alan toplumcu gerçekçilik, çeşitli yazar ve eleştirmenlerin katkılarıyla şekillendikten sonra 1934'te Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde belirlenen ölçütler çerçevesinde birtakım ilkeler ortaya konularak oluşur. Bu anlayış sanatçıdan sosyalist devrimin inşa sürecinde aktif rol almasını ister (Kacıroğlu, 2016: 67).

Türkiye'de 1924'te yayım hayatına başlayan *Resimli Ay* ve *Aydınlık* dergileri Marksist ideolojinin Türkiye'de tanınmasını sağlayan en önemli dergilerdir. Bu dergilerde yazan şair ve yazarlar toplumcu gerçekçi edebiyatı kamuoyuna tanıtmıştır. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Vâlâ Nurettin, Sadri Ertem gibi yazarlar gerçekçi anlayışla yazan ve bu ideolojinin Türkiye'deki temellerini atan önemli isimlerdir.

Toplumcu gerçekçiliğin Türk edebiyatındaki etkileri asıl 1930 sonrasında yoksulun ifadesi olan köylüyü anlatmakla başlar. Çünkü dönemin en yoksul kesimi köylülerdir. Türk solu edebiyata ağırlığını köy romanları ile bu dönemden sonra koyar. Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Cevat Şakir Kabaağaçlı gibi isimler ve Köy Enstitülü yazarlar olarak Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Dursun Akçam gibi şahıslar köy romanlarını 1980'lere kadar sürdürmüşlerdir.

Murat Kacıroğlu, bu yıllarda toplumcu gerçekçiliğin hali hazırda var olan Cumhuriyet'in halkçı anlayışı içinde, halk için sanat söylemiyle oluştuğunu söyler. Bundaki temel sebebi Kacıroğlu, Marksist sanat anlayışı ile ilgili kuramsal birikimin Türk aydını tarafından yeterince özümsememesine bağlar (2016: 51). Kacıroğlu, halkçı söylemde birleşen bu iki görüşün belli bir süre birbirlerine yakın bir noktada durduklarını fakat daha sonra birbirlerinden uzağa düştüklerini ifade eder (2016: 28). Ömer Türkeş ise Türk edebiyatında ilk toplumcu kuşağın romanında yoksul ve ezik insanların hikâyelerini işlerken sosyalizme ait teorik bilginin olmamasından dolayı, Kemalizmin halkçılık/köycülük/ devletçilik popülist söyleminin dışına çıkamadığını ifade eder. Burjuva sınıfının ve bilincinin olgunlaşmadığı bu ilk dönemde kırsal hayatın kapitalizm aşamasında değil, yarı-feodal ağa- köylü ilişkileri ile ele alındığını ifade eder (2008: 1053).

Berna Moran (2017: 21) da Tanzimat'tan 1950'lere kadarki Türk romanının ana sorunsalını Batılılaşmanın oluşturduğunu, 1950'den sonra ise toplumsal yapıyı, ezilen halk ya da köylü sınıfının durumunu ele alan romanların öne çıktığını söyler.

Ömer Türkeş (2008:1060) Türk romanında gerçek anlamıyla politik türe dahil edilebilecek örneklerin ortaya çıkışının miladı olarak 12 Mart'ı görür. Türkeş, bu romanlarda daha çok Marksistlerin 68'den 71'e kadar süren mücadelesinin ve maruz

kaldıkları işkencelerin konu edindiğini ifade eder. Erdal Öz, Fûruzan, Pınar Kür, Samim Kocagöz, Yılmaz Güney, Oğuz Atay, Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu gibi isimler 12 Mart'ı konu edinen sola yakın yazarlardır. 12 Mart romanları da köy romanlarında olduğu gibi haksız düzene karşı çıkma temasını işler. Köy romanlarında yer alan güçlü ağa ve ona direnen köylülerin yerini 12 Mart romanlarında kapitalist sömürü, kapitalistler sınıfı ve bu sınıfa direnen devrimci gençlik almıştır.

Türkeş, (2018: 1071) toplumcu gerçekçiliğin Türkiye'deki seyrini değerlendirirken Cumhuriyet romanında 30'lu yıllardan sonra hatta 70'lerden sonra açıkça sosyalizmin telaffuz edilmesine rağmen Marksist ideolojinin dayanak noktasını oluşturan işçi sınıfının hikâyesinin yazılmadığını iddia eder. O, bir iki isim dışında yoksulluğu işleyen, işçi sınıfının sorunlarını çarpıcı dille ele alan örneğin olmadığı kanısındadır. Türkeş buna ek olarak (2008: 1067) solun Türk edebiyatındaki ağırlığını kaybettiğini de iddia eder.

Toplumcu gerçekçi anlayışla yazılan romanlara baktığımızda temelinde ezen ve ezilen sınıfın çatışmasını görürüz. Mustafa Tupalay (2010: 207), bu çatışmada genellikle zenginlerin, sermayedarların yanında yer alan tiplerin yöneticiler ve kolluk güçleri olduğunu söyler. Devletin imkânlarını güçlüler için savrukça kullanabilen bu kişilerin başında muhtarların olduğunu, köyde geçen çoğu romanda ise devleti temsil eden muhtarların ya ağaların emri altında çalıştığını ya da ağalık görevini yürüttüklerini dile getirir.

Türkiye'de toplumcu gerçekçiliğin güdümlü edebiyat tartışmalarını gündeme getirdiğini dile getiren Soner Akpınar, toplumcu olmanın ya da toplumsal konuları her yönüyle işlemenin “*güdümlü*” yakıştırması için yeterli olmadığı kanısındadır. Ona göre güdümlü sanatçı ifadesi sosyalist sanatçılar için muhafazakâr görüş tarafından kullanılan bir ifadedir. Türk edebiyatında da sıklıkla “*ideolojik*” suçlamasına maruz kalan yazarların sol ideolojik kimliğe sahip olduğunu iddia eden Akpınar, Türk edebiyatında bu tartışmaların Nâzım Hikmet'le alevlenmesini bunun göstergesi sayar. Akpınar, sosyalizm dışında herhangi bir ideolojiyi eserlerine yansıtan sanatçılar için ideolojik teriminin pek kullanılmadığını ifade eder. Akpınar bunun sebebinin ise Sovyet Yazarlar Birliği'nin sanatçının belirli bir çerçeve içinde sanat yapmasını salık vermesi ve ilk kez burada sanatın siyasete katkı yapmak zorunda olduğunun doktrine edilmesi

olarak gösterir (2014: 25, 26).

Akpınar'a göre (2014: 24) Türk toplumcu gerçekçilerin Sovyet Yazarlar Birliği'nin doktrinlerine tamı tamına uymak gibi bir dertleri yoktur. Onlar, topluma ait sorunları Marksist bakış açısıyla ele almışlardır. SSCB'de Gorki dahil birçok sanatçı sonradan sanatın bir partinin söylevleri ile sınırlandırılmasına da karşı çıkmıştır.

4.4.2. Marksizm ve Çocuk Edebiyatı

Marksist ideolojinin edebiyattaki yansıması olan toplumcu gerçekçi akım sanatta toplumun yararını gözeten bir anlayış olarak görülmüştür. Toplumcu gerçekçi yazarlar çocuk edebiyatında verdikleri ürünlerde de bu anlayışı yansıtmışlardır. Sovyet Devrimi'nden (1917) sonra SSCB'de bu anlayışın, çocuk edebiyatını sosyalizme hizmet etmesi gereken bir edebiyat olarak algılandığını görüyoruz.

Özgür Atak (2017) "*Sovyet Çocuk Hikâyeleri Nasıl Estetize Edildi?*" isimli yazısında bu dönem sosyalistlerinin, çocukları gerçeklikten uzaklaştıracak peri masallarıyla dolu olan anlatıları çocuk kitaplarında görmek istemediğini belirtir. Onlara göre bu durum burjuva edebiyatının proletaryaları uyutma yöntemlerinden biridir. Bu sebeple Sovyet çocuk edebiyatında gündelik meseleleri konu edinen ve endüstriyel uygulamalara dair sıra dışı hikâyeler içeren ürünler yazılmaya başlanır. Atak, Sosyalistlerce bu ürünlerden dini figürlerin, hayali ürünlerin, perilerin, devlerin, büyücülerin çocukların gerçekliğin tüm çıplaklığıyla karşı karşıya getirilmesini engellediği gerekçesiyle uzaklaştırıldığını söyler. Bunun yanı sıra Atak, Sovyetlerde çocuk edebiyatında tüketim alışkanlıklarının kapitalist düzene olumsuz eleştiriler getirilerek aktarıldığını belirtir. Bu örneklerden biri Samuil Marshak ve illüstratör Vladimir Lebedev tarafından yayımlanan *Dondurma* isimli bir kitaptır. Bu kitapta bir burjuva kapitalistin çok fazla dondurma yemesi ve bunun sonucunda donarak ölmesi anlatılır.

Sovyetlerin yanı sıra Alman edebiyatçıların da bir dönem Marksist ekseninde bir çocuk edebiyatı oluşturmak istediklerini görürüz. Alman edebiyat profesörü Dieter Richter'in (d. 1938) *Politik Çocuk Kitabı* isimli çalışması bu çabanın bir göstergesi olması açısından önemlidir. Richter bu kitabında, komünist pedagoğ ve yazarların

makalelerinden oluşan bir derleme yapmıştır. Bu makalelerde yazarlar çocuklara hangi konularla, hangi üslupla, hangi edebiyat türleriyle, nasıl kolektif çalışma organizasyonu içerisinde sosyalizm götürülebilir gibi soruların cevabını aramaktadır (1978: 7). Dieter, bu çalışmasını sosyalistler olarak burjuva eğitime karşı yapacakları mücadelenin perspektifini çizmesi açısından çok önemli bulur. Kitapta Edwin Hoernle, Karl Kautsky, Bertol Brecht, Walter Benjamin, Maksim Gorki gibi yazarların yanı sıra öğrenci yazarların da makalelerine yer verilir.

Sosyalist bir eğitimin ve çocuk-gençlik edebiyatının tartışıldığı bu kitapta tarihçilerin çocuk edebiyatının başlangıcını burjuva edebiyatı ile özdeşleştirilmesi eleştirilir. Onlara göre burjuva, masalları ile proleter çocukları gerçeklerden uzaklaştırarak köleliğe mahkûm etmiştir. Bu sebeple burjuvanın masallarının yerine proleterlerin masallarının olması gerektiğini savunurlar. Yeni proleter sınıai masalların yazılıp içine proletarya devriminin efsanelerinin ve baladlarının konmasını isterler. Kurdun, suyun konuşması yerine makineler, telgraflar, gemiler vb.nin canlanıp konuşması gerektiğine inanırlar. Bunun yanı sıra burjuva kahramanlarının karşısına yeni kahraman tipleri koyarak bütün ülkelerde ezilmiş sınıf ve ırkların devrimci mücadeleleri için örnek olacaklarını düşünürler (1978: 31, 32).

Dieter, Almanya'da Sosyal Demokrat Partisi'nin (SDP) toplantılarında da sık sık sosyalist bir gençlik edebiyatı oluşturulması gerektiğinin vurgulandığını söyler. Bu istekler doğrultusunda 1893'te partinin yayın organı *Dietz Stuttgart* bir çocuk kitabı yayımlar. Kitaptaki yazarların çoğu, çocuk edebiyatının burjuva tarafından ele geçirildiğini, bu sebeple sosyalist eksenli bir güdümlü edebiyat yapılması gerektiğinde birleşirler. Buna karşın farklı düşünen Karl Kautsky gibi sosyalistler de vardır. Kautsky, gençlik edebiyatını politik ajitasyonun bir aracı olarak görmez. Ona göre mücadele eden proleterlerin zorunlu olarak kültürel açıdan üretken olmadığı için burjuvanın temizlenmiş kültürel mirasına konması gerekmektedir (Dieter, 1978: 21). Komünist okul politikalarının öncülerinden pedagog Edwin Hoernle ise komünist çocuk edebiyatının oluşturulmasını yeterli görmez. Ona göre çocuklar da kolektif çalışma bilinciyle, toplumsal gerçekleri yansıtan politik resimli romanlar oluşturmalıdır. (Dieter, 1978: 30-32).

Dünyada komünist çocuk edebiyatının kaynaklarını tartışan düşünür ve yazarlar olduğu gibi bu ideolojik ekseninde ürünler verip popüler olan yazarlar da mevcuttur. Samed Bahrengi'nin eserleriyle bu anlamda öne çıktığını görürüz. Bahrengi'nin eserlerinde toplumsal gerçekçi edebiyatın politik söyleminin baskın olduğunu söyleyen Mustafa Aldı, onun çatışan sınıfsal çıkarların toplumsal yansımalarını devrimci bir ütopya ile ele aldığını ifade eder. Aldı, *Küçük Kara Balık* isimli öyküsünde Bahrengi'nin partizan yönünü öne çıkararak Maocu düşünsel yapısını ortaya koyduğunu ve onun çocuklarda siyasal bilinç oluşturmayı hedefleyip aynı zamanda işlevsel okuryazarlık siyasasının gelişmesini sağlamamayı amaçladığını belirtir (2005: 171-174). Görüldüğü gibi Bahrengi, politikanın çocuk edebiyatı üzerinden sürdürülmesi gerektiğini düşünür. Bazı çocuk edebiyatı yazarları popülist ve partizan çocuk yazımının çocuk haklarını ihlal ettiği görüşündedir. Bahrengi ise birçok sosyalist yazarla aynı çizgidedir ve çocuğun toplumsal gerçekçilikten yalıtılmayacağı inancındadır.

Görüldüğü gibi Almanya ve Rusya'da Marksist eğilimli aydınlar çocuk edebiyatının ideoloji ile ilişkisini ele alarak detaylı şekilde tartışırlar. Türkiye'de ise tam tersi bir durumla karşılaşırız. Toplumsal gerçekçi çizgide çocuk ürünü veren yazarlardan çok azı çocuk edebiyatı ile ilgili görüşlerini paylaşmıştır. Bu yazarlardan biri olan Yaşar Kemal'in çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayrı tutmayı uygun bulmadığını görürüz. Yaşar Kemal, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanı ile ilgili bilgiler paylaştığı bir söyleşisinde çocuk edebiyatı ile ilgili görüşlerini aktarmıştır. Ona göre Türkiye'de en kötü Amerikan çizgi romanları çocuk edebiyatı olarak yutturulmuştur. Bunun sebebi ise bir kültür politikamızın olmamasıdır. Türkiye'de uygulanan çocuk edebiyatı politikası çocukları faşistleştirme, köleleştirme üzerinedir. Çünkü yönetimdeki kimselerin politikaları da ulusu köleleştirme, yıldırma ve yabancılaştırma üzerinedir. Bu sebeple Türkiye'de kültür adamları aşağılanma, hor görülme, baskı altında tutulma, aç ve yoksul bırakılma gibi davranışlara maruz bırakılıyordur. Yaşar Kemal, bu politikaların en büyük sorumlusu olarak uyduruk diye tanımladığı milliyetçileri görür. Ona göre bu milliyetçiler ulusal kültürü yok etmişlerdir. Kemal, bir ulusun ulusal kültürünün yok edilmeden sonuna kadar sömürücülerin baskısı altında kalamayacağını, bu sebeple sömürücülerin Türkiye'de ulusal kültürü yok etmeyi planladıklarını düşünür. Ona göre çocuk edebiyatı da bu

yıldırma ve ulusal kültürü yok etme politikasıyla baş başa gitmiştir. Bu politikalara karşı sözlü edebiyattan yararlanarak bir çocuk kitaplığı oluşturabileceğini söyleyen Kemal, çocukları büyük insanlardan ayırmadan, Batı'daki örneklere benzer ürünlerin verilebileceğini ifade eder. Bu söyleşide özellikle sözlü ürünlerin ele alınması gerektiğini ifade eden Yaşar Kemal, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında bu düşüncesini uygular ve halkın içinde yaşayan fil ile karıncanın hikâyesinden yola çıkarak romanını oluşturduğunu söyler. Yaşar Kemal'e göre sömüren, küçük, güçlü azınlık ile sömürülen ve güçsüz sanılan çoğunluk her çağda vardır. Ona göre bu hikâyenin halk içinde günümüze kadar yaşamasının sebebi, sömürülen ve sömüren arasındaki ilişkinin günümüzde çok daha belirgin hale gelmesidir. Halk, zavallı fili cüssesinin büyük olmasından dolayı sömürücüye simge olarak almıştır. Sömürülenlerin çokluğunu ve çalışkanlığını göstermek için ise karıncaları seçmiştir. Yaşar Kemal, halkın bu sembollerini gördükten sonra dehşet içine düştüğünü ve çocuklara bu semboller üzerinden çağın en büyük çelişmesini anlatabileceğini fark ettiğini dile getirir. (Akt., Çiftlikçi, 1993: 377-379).

4.4.3. Çocuk Romanlarında Marksist (Toplumcu Gerçekçi) Söylem

Toplumcu gerçekçi anlayışın Türk çocuk romanı üzerindeki etkisi 1970 sonrasında hissedilmeye başlar. Çalışmamızın bu bölümünde beş yazara ait 1970 ile 1980 arasında yazılmış yedi roman incelenmiştir. Bunlar Mümtaz Zeki Taşkın'ın *Balık Çocuk* (1973); Rıfat Ilgaz'ın *Halime Kaptan* (1972), *Cankurtaran Yılmaz* (1979), *Bacaksız Okulda* (1980); Fakir Baykurt'un *Sakarca* (1976), Ülkü Tamer'in *Pullar Savaşı* (1975), Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1977) kitaplarıdır. Toplumcu gerçekçiler bu romanlarda güçlü-güçsüz (ezen/ezilen çatışması) çatışmasını temel kurgu unsuru olarak kullanırlar. Biz bu başlığı romanlarda verilen çatışmanın temelindeki sınıflara bakarak "güçlü devlet (yönetici)-güçsüz halk çatışması", "sömürgeci devlet-sömürülen devlet çatışması" ve "zengin-fakir çatışması (burjuva-işçi çatışması)" olarak üçe ayırarak inceledik. Bunun yanı sıra romanlarda geçen sol ideolojiye ait sembol ve söylemleri de ortak bir başlık halinde değerlendirdik.

4.4.3.1. Güçlü- Güçsüz Çatışması (Ezen/Ezilen Çatışması)

4.4.3.1.1. Güçlü Yönetici (Devlet)- Güçsüz Halk Çatışması

İncelediğimiz iki romanda halk güçsüz bir topluluk olarak çizilir. Romanlarda halkı yöneten devletin ve devletin başındaki kişinin güçlü olduğunu, halkın üzerinde istediği gibi yönetme erkini kullandığını görürüz. Bu anlamda öne çıkan romanlardan biri Rıfat Ilgaz'ın *Halime Kaptan* (1972) kitabıdır. Rıfat Ilgaz ideolojik olarak sol eğilimli bir yazardır. Çetin Yetkin (1970: 129, 130) *Siyasal İktidar Sanata Karşı* isimli kitabında Ilgaz'ın şiirinde kullandığı semboller sebebiyle komünist propagandası yapmakla suçlandığını belirtir. Bu sembolleri ise kitabın kapağının kırmızı renk olması, içeriğin sınıf çatışmasına dayanması ve şiirde yoldaş kelimesinin kullanılması olarak açıkladığını söyler.

Yazar *Halime Kaptan* (1972) isimli romanında da güçlü ile güçsüzün çatışmasına yer vermiştir. Roman, Kurtuluş Savaşı öncesinde Karadeniz'in Cide kasabasında Halime isimli bir Türk kadının, eşinin askere gitmesi üzerine yaşadıklarını ve erkek gibi sorumluluk alarak ailesine bakmasını anlatır. Romanda bir Türk kadının fedakârlığı ve azmi ön plana çıksa da toplumcu edebiyatın temalarına da rastlamak mümkündür. Bunlardan en önemlisi güçlü ile güçsüzün ilişkisidir.

Romanda Anadolu halkı ezilen, güçsüz olan bir sınıf olarak görülür. Kitaba göre Osmanlı Devleti, padişah güçlüdür ve halka zulmeder. Devletin her şeyin üstünde bir güç olduğu, egemenliği altında yaşayan insanları –özellikle erkekleri- savaşta kullandığı düşüncesi romanda "*Adamı kocatmadan, çürütmeden salıvermiyor hükümet.*" (s.10) sözü üzerinden verilir. Kitapta kadınlar İstanbul işgal edildiğinde padişahın nereye gideceğini tartışırlar. Halime, İstanbul'un işgal edilse bile padişahın kendi çıkarına uygun davranacağını söyler: "*Nereye giderse gider. Nereye gitse dört ayağının üstüne düşer onlar. Olan gene bize olur...*" (s.93). Bu alıntılardan halk tarafından devletin güçlü fakat adaletsiz bir düzen olarak görüldüğünü söyleyebiliriz.

Romanın birçok yerinde Osmanlı'da yaşanan asayişsizlikten ve padişahın yönetimde olmasından duyulan rahatsızlık dile getirilir. Romanın sonlarına doğru olaylar 1919 sonrası zaman dilimini anlatır. Kitapta halkın Mustafa Kemal ve padişah arasında bir seçim yaparak Mustafa Kemal'i seçtiğini görüyoruz. Halime'nin

düşünceleriyle de kurulacak olan yeni devlet ve Mustafa Kemal anlatılmaktadır: "*Hem yürüyor hem düşünüyordu. Mustafa Kemal'i görmemişti, ama onun birçok iyi işler yapacağına inancı vardı. Bugüne kadar uzak topraklar üzerinde savaşmıştı. Bu sefer bıçak kemiğe dayanmıştı. Samsun'daki örgüt subaylarından birinin neler anlattığını anımsadı. Binbaşymış ama sivil giyiniyormuş...*" (s.148).

Romanda halk, hem işgalci devletlere hem de Osmanlı Devleti'ne karşı Mustafa Kemal etrafında örgütlenerek kurtuluşunu gerçekleştirmek istemektedir.

Romanda devletin yanı sıra devletin kasabadaki temsilcisinin de eleştirildiğini görürüz. Köy korucusu Reşit, otoritesinin yani devletin bir temsilcisidir. Kanunun uygulayıcısı olarak köyde muhtardan sonra kendini yetkili görür. Reşit, kanunun kendisine verdiği yetkinin sınırına çıkmaz. Olayların gidişatını değiştirmek için inisiyatif kullanmaz. Yazar böylece toplumsal gerçekçi romanlarda sıkça karşılaşılan devlet memurlarının güçlü olan devlet düzeninden yana olması örneğini bu romanda korucu Reşit üzerinden işlemiştir. Köy korucusunun yanı sıra Duyun-u Umumiye'de çalışan memur da Osmanlı'ya hizmet eder. Fakat o, köy korucusundan farklı olarak Osmanlı'ya memur olmaktan hoşnut değildir.

Güçlü devlet yöneticisi ile güçsüz halkın yaşadığı çatışmayı ele alan bir diğer örnek Fakir Baykurt'un *Sakarca* (1976) isimli kitabıdır. Baykurt bu kitabını bir halk masalını tekrar düzenleyerek oluşturmuştur. Romandan daha çok masal türüne yakınlık gösteren bu kitap, Fakir Baykurt'un Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi yönüyle öne çıkan bir yazar olmasından dolayı çalışmamıza dahil edilmiştir. *Sakarca* kitabı, Kabza Bey isminde güçlü ve adaletsiz bir devlet yöneticisinin köyde yaptığı haksızlıkları anlatır. Onun yaptığı zulümlere karşı çıkan tek kişi horoz Sakarca'dır. Onun direnişi ve halkı örgütlemesi ile haksızlıklar önlenir.

Romanda devlet yöneticisi olan Bey, güçlüyü temsil eder. Güçlü olan bu yönetici her ayrıcalığı ele geçirmiş durumdadır. Yazar bu yöneticiyi betimlerken olumsuz tüm özellikleri onun üstünde toplamıştır: "*Başında çengel bıyıklı, dana gözlü, lahana yüzlü, ama biraz kısa boylu, biraz köylü, biraz kentsoylu, it ısırması, bit ısırması, hem kıyıcı, hem yiyici, eli vermez, gözü doymaz bir Bey vardı. Belki kraldı, belki padişahı, belki başkandı; biz Bey diyelim.*" (s.3, 4). Kabza Bey saltanat yoluyla gelmiştir ve despot bir yöneticidir: "*Kabza Bey'dir bu. Huylarını babasından,*

dedesinden almıştır. Töreye göredir beyliğ! Düzeni baskı yoluyla, kıyım yoluyla." (s.61).

Romanda Marksist ideolojinin temelini oluşturan sınıflar savaşı söylemine göndermeler yapıldığını söyleyebiliriz. Kitapta üst tabakadakiler güçlü, azınlık ve hiç çaba harcamadan bolluk içinde yaşayan bir sınıf olarak tasvir edilir. Çoğunluğu oluşturanlar ise ezilen, çok çalışan ve emeği üstteki zenginler tarafından sömürülen bir sınıf şeklinde anlatılır: "...Çoğunluk çalışır, azınlık yerdi. Bey'in kendisi, kendisinin yakınları, müdürleri, vezirleri, paşaları maşaları daha çok yerdi. Böyle bir düzendi onun düzen dediği." (s.5). Yazara göre üst tabaka kendi yakınlarını da dahil ettiği, alt sınıfın emeğini sömürmeye yönelik bir sistem kurmuştur. Adam kayırmacılık üst seviyededir. Üst sınıftan bir tanıdığın varsa o düzenin bir parçası olabilirsin. Öyle ki Bey'in askeri, polisi bile bu düzene göre görevini yapar.

Romanda olaylar Kabza Bey'in köyde yaşayan iki kör karı kocanın sihirli bir değirmenini zorla ele geçirmesi üzerine gelişir. Halktan hiç kimse Kabza Bey'in bu haksızlığına karşı gelmeye cesaret edemez. Herkes Tanrı'nın bunu gördüğünü ve cezalandıracağını düşünür. Dua etmekten başka hiçbir girişimde bulunmazlar. Bu haksızlığa boyun eğmeyen sadece Sakarca isimli horozdur: "*Ucu göründü şafağın, daha fazla susamam! Haksızlık vaar! İşte ötüyorum, kalkın bakalım ey insanlaaaar!*" (s.31) diyerek haksızlığı dile getirir ve bir mücadele başlatır. Sakarca romanda toplumun alt kesimini temsil eder. Öyle ki Kabza Bey kendisi ile konuşmak isteyen Sakarca'yı "*ayak*" olarak tabir ederek küçümser: "*Ayak başla konuşacak, şuna bak! Haydi gel!*" (s.61). Horoz ise kendisinin haksızlık karşısında konuşmaya hakkının olduğunu söyler: "*Bir yanlışlık yok ortada! Ben ayak değilim, horozum. Davacıyım. Elbet konuşurum! Ortada büyük bir haksızlık var.*" (s.61).

Horoz güçlülere karşı halkın boyun eğmemesi gerektiğini, bir kere boyun eğerse güçlülerin haksızlığa devam edeceğini söyler: "*Bugün değirmen alan, yarın ahırdaki malı alır, öbür gün yanında yatan canı alır. Birinciye ses çıkarmazsan, ötekileri hiç önleyemezsin*" (s.33). Horoz haksızlıklara karşı insanları ve hayvanları birliktelik içinde ayaklanmaya davet eder. Bu mesaj Marks'ın "*Bütün proletaryalar birleşin.*" sözüne yapılan bir gönderme gibidir. Marks, kapitalist düzende emeklerini sömüren proleterlerin ancak birleşerek bir güç oluşturabileceğini ve güçlü burjuvaya

karşı savaşılabileceğini düşünmüştür. Romanda dayanışmanın karın doyurmak kadar gerekli olduğu birçok yerde Sakarca'nın ağzından tekrarlanır.

Toplumcu gerçekçi romanlarda çokça işlenen güçlülerin devlet görevlileriyle iş birliği içinde olma halinin bu romanda da örneklendiğini görürüz. Sakarca'nın örgütlenme girişimlerine rağmen muhtarın horozunun güçlü olan Kabza Bey'in yanında yer alması bunu göstermektedir: *"Ben muhtarın horozuyum, böyle işe giremem. Ne olsa can tatlı! Yalnız ben değil, benim kümesten kimse katılmaz sana! Biz hepimiz Kabza Bey'den yana sayılırız! Sen ötekilere git, onları kandır..."* (s.35). Romanda sadece muhtar değil toplumun tüm ileri gelenleri Kabza Bey'in gözüne girmek için çırpınmaktadır: *"Kısa boyluydu, ama önünde nice uzun boylular eğilir bükülür, basılırdı. Çevresinde pehlivanları yenen pehlivanlar, dağları delenler, yolları yapanlar, ite puta tapanlar, dinci minci adamlar, muhtarlar imamlar, paşalar maşalar, bakanlar bakmayanlar, görenler görmeyenler, gözüne girmek için güvercin gibi takla atardı. Adına biz Kabza Bey diyelim."* (s.4).

Romanın sonunda Sakarca bütün insan ve hayvanları güçlünün haksızlığına karşı dayanışmaya çağırır da Bey'in zulmünden korkanlar mücadeleye katılmaz. Sakarca tek başına mücadele eder fakat sonunda kesilerek cezalandırılır. Horozun suyundan yapılan çorbanın içine kaçan kemik Kabza Bey'i az daha canından eder. Bunun üzerine Tanrı'nın gazabına uğramaktan korkan Bey, körlere değirmeni iade eder. Horozun vermiş olduğu mücadele, haksızlık yapan güçlü kişileri korkutmaya yetmiştir: *"Sakarca'nın adını duyunca Kabza Bey gibiler titriyor. Onunkine benzeyen bütün bey düzenleri sallanıyor, sarsılıyor. İşte bu Sakarca'ya yetiyor."* (s.98).

Temelinde ezilen ve güçsüz olan sınıfın, ezen ve güçlü olan sınıfla yaşadığı çatışmayı anlatan bu iki romanda güçsüz sınıf halktır. Güçlü olan ise devlet ve devletin yöneticileridir. Devletin başındaki padişah, kral kendini muktedir görür ve halkı ayak olarak tanımlar. Sadece devletin başındaki yöneticisi değil devleti temsil eden polis, asker, muhtar gibi görevliler de güçlülerle iş birliği halindedir ve çıkarları doğrultusunda ezilen halkın karşısında yer alırlar. Romanların verdiği mesaj ise ezilen halkın birlikte hareket ederek güçlü ve adaletsiz devlet yöneticilerine karşı savaşılabileceğidir. Rıfat Ilgaz *Halime Kaptan* romanında bu savaşı halkın Mustafa Kemal etrafında birleşerek yaptığını belirtir. *Sakarca*'da ise bir horoz Kabza Bey isimli

adaletsiz yöneticiye karşı halkı direnişe davet eder. Tek başına da olsa haksızlığa direnir ve mücadelesi ile tüm ezilenlere örnek olur.

4.4.3.1.2. Sömürgeci Devlet-Sömürülen Devlet Çatışması

Marksist söyleme göre dünyada güçlülerin hâkim olduğu bir düzen mevcuttur. Bu düzende güçlüler azınlıkta olmasına rağmen çoğunlukta olan güçsüzleri ezmektedir. Devletler nezdinde de bu düzen sömürü yoluyla işler. Büyük olan devlet güçlüdür ve küçük olan güçsüz devleti işgal edip egemenliği altına alır. Bu sömürden kurtulmanın yolu ise birlik ve beraberlikten geçer. Bu başlık altında incelediğimiz iki romanda Marksizmin anti-kolonyalist söylemine ilişkin izleri görebiliriz. Bu romanlarda sömürgeci devletler ile sömürülen devletlerin ve halkların çatışması işlenir.

Anti-kolonyalist mesajların yoğun olduğu romanlardan ilki Ülkü Tamer'in *Pullar Savaşı* (1975) isimli çocuk kitabıdır. Romanda Cem'in babasının pul koleksiyonundan özenerek kendisinin de pul defteri tutması anlatılır. Türk pullarının ve yabancı pulların yer aldığı bu koleksiyonda bir gün defter açıkken pullar canlanırlar ve olaylar başlar. Pullar kendi aralarında güzellik yarışması düzenleyeceklerdir. Hollanda güzelinin seçildiği bu yarışmada Almanya'yı temsil eden pul, silah kullanarak diğer pulları egemenliği altına almak ister. Bu konuda da Amerikan pulundan yardım görür. Özgürlüğün sağlanması için Gaziantep pulunun önderliğinde direnişe geçen diğer pullar mücadeleyi kazanırlar.

Güçlüler her konuda söz sahibidir mesajı birçok toplumcu romanda olduğu gibi bu kitapta da işlenir. Bu romanda güçlü ve emperyalist olarak yer alan ülke Almanya'dır. Kitapta anlatılan olaylar bize Almanya'nın sömürgeci ülke konumuna yerleştirildiğini gösterir. Bunlardan ilki Alman pulunun kendini güzellik yarışmasında seçici kurula zorla seçtirmek istemesinin anlatıldığı bölümde yer alır. Bu bölümde "*Demokrasi var, istediğimizi seçeriz*" (s.26) diye homurdanan Antartika puluna karşı Alman askerleri pulu "*Tabii demokrasi var... Demokrasi olduğu için seçim yapacağız. Seçim yapıp bizim adayımızı, Tank'ı seçeceğiz.*" (s.26) diyerek seçimlere müdahale eder.

Bunun yanı sıra romanda Almanya'yı temsil eden diğer pullar defterin başını ve sonunu tutup silah zoruyla diğer ülkelerin pullarına isteklerini kabul ettirmeye çalışırlar. Seçim yapılmadan Alman tankı pulu Hitler pulunu birinci seçtiğini, Paris'teki güzellik yarışmasına onun gideceğini söyler: "*Bütün pullardan üstün olacak. Yaşasın Hitler!*" (s.34) şeklinde sevinen Alman puluna diğer pullar karşı gelmek istediklerinde Alman pullarının ateşi ile karşılaşılırlar.

Alıntılarda da görüldüğü üzere romanda Almanya sömürgeci, anti-demokratik ve silah gücüne sahip bir ülke olarak yer alır. Bu durum sol ideolojinin II. Dünya Savaşı sonrası özellikle Almanya karşıtlığı üzerinden geliştirdiği anti-faşist söylem ile benzerlikler gösterir. Romanda Almanya'nın yanı sıra dönemin güçlü olan devletlerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin de eleştirildiğini görürüz. Pullar arasında yaşanan savaşta Amerika, Almanya'nın yanında yer alır. Türkiye'de solun kendini faşizm karşıtlığı üzerinden tanımladığını söyleyen Tanıl Bora (2008: 847) 1940'lardan sonra Almanya'nın, 1960'lardan sonra ise ABD'nin sol tarafından faşist olarak ifade edildiğini belirtir. Romanda ele aldığımız bu örneklerin Bora'nın tespitleri ile örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Romanda dünyada güçlülerin egemenliğinin sürdüğü bilgisi yer alır. Amerikan pulu güçlü olduğu gerekçesiyle güzellik yarışmasında Alman pulunun seçilmesini uygun görür. Deniz fili, "*Güçlü olmanın güzellik yarışmasıyla, Seçiciler Kuruluna girmeye ne ilgisi var?*" diye sorunca Amerikan pulu, "*Güçlülerin yargıları da güçlüdür*" ve "*Güçlüler yanılmazlar.*" (s.27) şeklinde cevap verir.

Kitapta ezilen kesimin güçlü olanın zorbalığından ancak örgütlenerek kurtulacağı söylenir. Bu durumu Marksist düşüncenin bir yansıması olarak görebiliriz. Pullar, Türk pullarından Gaziantep'in liderliğinde örgütlenerek Almanların zorbalığına son vermek isterler. Türk Millî Mücadelesi'nde sembol bir şehir olan Gaziantep'in romanda da direnişe önderlik etmesi yazarın milliyetçi temalara da başvurduğunu gösterir. Kendilerine özgürlükçüler diyen Gaziantep önderliğindeki direniş hareketi savaşı kazanır. Gaziantep kendi canını feda ederek özgürlüğü sağlar. Sonunda ise artık kendilerine özgürlükçüler diyen bu pullar en güzel pul olarak kardeşlik pulunu seçerler. Yazar burada barış, kardeşlik, eşitlik düşüncelerini Galileo pulunun ağzından verir.

Anti-emperyalist söylem üzerine kurulan bir diğerk roman Yaşar Kemal'in *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1977) kitabıdır. Toplumsal gerçekçi çizgide eserler kaleme alan Yaşar Kemal, bu romanını halk içinde yaşayan bir masaldan yola çıkarak yazmıştır. Çocuk romanında insanların özelliklerini filler, kuşlar ve karıncalar üzerinden aktarmak istemiştir. Romanın uzun olması ve alegorik anlatımdaki mecazların ağırlığı bu romanın çocuklar için uygun olup olmadığı sorularını akıllara getirir de kitap iç kapağında "*bir çocuk romanı*" ibaresiyle basılmıştır. Roman 1980 sonrası mevcut yönetim tarafından yasaklanmıştır. Yaşar Kemal, romanlarındaki temel kurguyu sömürülen ile sömüren arasındaki mücadeleye göre oluşturan bir yazardır. Bu romanında da temelde sömürülen ülkenin ve bu ülkedeki işçi sınıfının mücadelesini anlatır. Yazarın romanda karıncaları, çalışkanlıklarından dolayı işçi sınıfını temsil edecek şekilde yerleştirdiğini görürüz. Filleri ise cüssesinin büyük olmasından dolayı güçlü ve sömürgeci devleti temsil etmesi için seçtiğini söyleyebiliriz.

Romanda fillerin sultanı büyük ve güçlü vücudunu kullanarak küçük, güçsüz ama çalışkan karıncaların ülkesini işgal eder. Fil sultanının asıl amacı karıncaların çalışkanlığından yararlanmaktır. O, savaşı ilk başlatan tarafın karıncalar olduğunu iddia eder. Bu durum tıpkı dünyadaki büyük ve güçlü ülkelerin küçük ülkeleri sömürü altına almasına benzemektedir: "*Ben mi, filler mi saldırdı size? Deli misin sen, demirci? Fil ulusu hiçbir ulusa, hiçbir zaman saldırmaz. Fil ulusu barışçıdır, çalışkandır, yiğittir. Niçin, ne demeye saldırsın durup dururken karıncalar ülkesine? ... İlk saldırı karıncalardan geldi ... Barışçı filleri kızdırdınız. Siz kendinize, çoğunluğunuza çok güvendiniz de saldırdınız. Siz birleşmiş yaratıklar yasasını çoktan çiğnediniz...*" (s.17). Özellikle "*birleşmiş yaratıklar yasası*" ifadesi dünyamızın Birleşmiş Milletler olarak isimlendirilen kurumuna atıf olarak yerleştirilmiştir. Romanda güçlü olan fil, sömürge adına yaptığı birçok hamleyi dünya nezdinde Birleşmiş Milletler onayını alarak meşru göstermektedir.

Romanda baştan sona kadar bir işgalcinin sömürü yöntemleri anlatılır. Bunlardan biri işgalcinin sömürdüğü halkın liderini yok etmeye çalışmasıdır. Fil, karıncaları liderlerine karşı kışkırtmak için öncelikle onların temel ihtiyaçlarını göremez hale getirir. Sonrasında ise bu temel ihtiyaçların giderilmesini o liderin kendi halkı tarafından yakalanması koşuluna bağlar. Böylece halk kendi liderine yabancı

hale gelir. Romanda karıncalar liderleri için *"Topal karıncalara ölüm"* (s.20) diye bağırırlar. Karıncalar kendi aralarına sokulan nifak tohumlarını fark edemezler. Romanın birçok yerinde karıncaların birbirine nasıl düşürdükleri anlatılmaya devam eder.

İnsanların dünyasında beyin yıkama olarak kullanılan yöntemler romanda filler tarafından sömürüyü devam ettirmek amacıyla karıncalara uygulanır. *"Beyin yıkama"* ve *"örgüt"* ifadeleri fillerin ağzından aynen aktarılır. Fillerin amacı karıncaları kendi egemenliklerine alıp onlara kimliklerini unutturmaktır: *"Karınca ülkelerinde bizden yana olanlarla bir örgüt kurmak, günü gününe karıncalardan haber almak, karıncaların soluklarını bile dinlemek en can alıcı bir iştir. Her işin başı budur. Bu içten örgütlenme, çürütme işini ele alırsak, insanlar buna beyin yıkama diyorlar, karıncaların beyinlerini yıkayabilirsek, onlara karıncalıklarını unutturabilirsek, her şeyi kazandık demektir."* (s.40).

Gazeteler, okullar, radyolar, kitaplar, borazandan dinlenen şarkılar hepsinin tek bir amacı vardır. O da karıncaların beyinlerini yıkayarak onlara karıncalıklarını unutturmak ve onları fil sultanının bir kölesi yani sömürgesi haline getirmek: *"Bellekleri yunmuş arındırılmıştı. Borazanlar, radyolar, sinemalar, televizyonlar, gazeteler onları her gün yeni bir kalıba döküyorlardı. Karıncalıklarıyla birlikte de karıncalar türkülerini, eski babadan atadan kalma şiirlerini, destanlarını, kilimlerini, evlerini, saraylarını, yollarını, yordamlarını unutup gitmişlerdi."* (s.175, 176).

Fil sultanı karıncaların sömürdüklerini dahi unutturmak ister ve bu sözcüğü yasaklatır. Sultanın amacı, sömürü düzenini karıncalara özgürlük olarak göstermektir: *"İşte bu sözcük sözlüklerden silinecek, hiçbir karınca bu sözcüğü ağzına alamayacak. Bizim getirdiğimiz yeni düzen, yüz bin yıldır karınca uluslarının can atıp da erişemedikleri bir düzendir. Biz onlara bütün yaratıkların yüz binlerce yıl özleyip de kavuşamadıkları özgürlük düzenini armağan eyledik..."* (s.40).

Fil sultanı, sömürünün devam etmesi için karıncaların kimliklerini unutup bir fil gibi düşünmelerini istemektedirler. Romanda fillerin destekçisi ulukepez karıncalara *"Her karınca bir fildir."* sloganını öğretir ve bunu tekrarlamalarını ister. Karıncalar insan dünyasında galeyana getirilmiş bir grup gibidir. Ulukepez ne derse onu tekrarlamaktadırlar: *"Karıncalar hep bir ağızdan bağırıyorlar. Her karınca bir*

fildir. Bunu yollardaki bellerdeki bütün karıncalar da duyup onlar da hep bir ağızdan yinelediler: Her karınca bir fildir, bir fildir, bir fildir." (s.46).

Romanda filin yandaşı ulukepez karıncaları fil Tanrısı tarafından cezalandırıldıklarına inandırır. O, karıncalara aslında fil olduklarını fakat işledikleri bir günahtan dolayı filler sultanı tarafından karınca donuna sokulduklarını söyler: *"Aslında da bizler işlediğimiz günahlardan dolayı, filler sultanınca karınca donuna sokulmuş filleriz. Ashımız ceddimiz fildir bizim."* (s.48). Sadıkane çalışırlarsa fil sultanının karıncaları tekrar fil yapacağına inanırlar. Romanda karıncaların buna iman ettiği söylenir.

Romanda fil sultanının, karıncalara uygarlık seviyesine çıkabilmeleri için fil dilini öğrenmeleri gerektiğini söylediğini görürüz. Fil sultanının bu uygulama ile asıl amacı karıncaların kimliği olan adillerini unutturmaktır: *"En baştaki sorun dil, dedi sultan. Bunu unutmayın, ilk önce dillerini unutup karıncalıktan çıkacaklar, fil olmak için can atacaklar. Durmadan fillere öyküneceklerdir... Karıncaların kellelerini kesmektense, dillerini kesmek daha doğrudur. Anladınız mı dediğimi?"* (s.57).

Roman boyunca güçlü ve emperyalist devleti temsil eden filin sömürü adına yaptığı tüm uygulamalar anlatılmaya devam eder. Romanın sonlarına doğru karıncalar kimliklerini tamamen kaybedip vücut yapılarına aykırı da olsa kendilerini fil gibi hissettiklerini düşünürler. Romanda yazar sık sık sömürgeciliğin kurallarını hatırlatır. Bir halkı sömürmek için yapılması gerekenleri adeta maddeler halinde sıralar. Bu maddelerin uygulama alanlarından biri de okullardır. Romanda okul, fillerin kendi egemenliklerinde karıncalar yetiştirmek için açtıkları eğitim kurumları olarak tasvir edilir. Bu okullar aracılığıyla filler, karıncaları çok küçük yaştan itibaren okula alıp bir fil olarak mezun edecektir. Sömürgeciliğin en önemli koşullarından biri de eğitimi yönlendirmektir: *"Karıncaları fil etme okulları açacağız. Karınca yavrularını daha yumurtadan çıkar çıkmaz alıp bu okullarda eğiteceğiz. Onlar karınca olsalar da kendilerini fil sayacaklar, filliğe fillerden bağlı olacaklar."* (s.68).

Sömürgeciliğin en önemli yöntemlerinden biri de borazanlar olarak gösterilir. Borazanlar fillerin kurduğu sömürge düzeninin her zaman hatırlatıcısı olmuştur. Karıncalar bu sese o kadar çok alışır ki borazanların kesilmesi halinde isyan edecek boyuta gelirler. Borazanlardan çalan müzikler, karıncalara kimliklerini unutturan

şarkılar ve türkülerdir. Kendi türkülerini unutan karıncalar, bu şarkılar ile umutsuzluğa saplanıp bağımsız olma düşüncesini akıllarına bile getiremeyeceklerdir: *"Borazanlar en çok onların umutlarını kıracaklar, bu düzeni Tanrı'nın, doğanın böyle kurduğunu, fillerin fil, karıncaların karınca yaratıldıklarını, bunun hiçbir zaman da değişmeyeceğini, ancak çalışarak didinerek, fillerin gözlerine girerek karıncaların fil olabileceklerini, o da ancak karınca kadar fil olabileceklerini yineleyecekler. Borazanlar güzel uyutucu türküler söyleyecekler, sazlar çalacaklar, hepsi uyutucu umutsuz karanlık olacak. Karıncaları çürütecekler."* (s.169).

Görüldüğü üzere romanın en çok öne çıkan kavramı kimliktir. Kitapta kimliğini ve birlikteliğini kaybeden halkın güçlü bir devlet tarafından kolayca sömürüleceği mesajı verilir. Bu sebeple sömürgecilerin uyguladığı tüm politikaların öncelikle kimliği unutturma üzerine olduğu vurgulanır. Öyle ki romanın sonunda karıncaları filin sömürsünden kurtaran, onların kendi kimliklerini hatırlamasıdır. Romanda türkü, karıncalara aslında kim olduklarını hatırlatan bir metafor olarak kullanılmıştır. Eskiden nasıl bağımsız yaşadıklarını, kimseye kul köle olmadıklarını, ortak çalışıp ortak yediklerini anlatan bir türküdür. Karınca olanların kendiliğinden duyduğu bu türküyü filler, hüthütler ve diğer canlılar duyamaz. Birkaç kez hainliğe başvurmuş sarı karıncalar da bu türküden nasibini alamaz. Bu türkü ile uyanan karıncalar fillere karşı gelip bağımsızlık savaşını başlatır.

Türkü sadece kimliğin sembolü değil; özgürlük, eşitlik, barış gibi insani tüm güzelliklerin sembolü olmuştur: *"Türkü çoğalarak yeryüzünün her bir parçasından geliyordu. Yürek olarak açıyordu bu türkü, sevgi, sıcaklık, dostluk, güzellik, kardeşlik, eşitlik, barış olaraktan dünyanın en görkemli çiçeği gibi açıyordu bu türkü. Özgürlük, tan yerindeki ulu ışık çiçeği olmuş açıyordu. Özgürlük açıyordu dünyanın üstünde tek mil göğü sararak bu türkü, aydınlatarak."* (s.201).

Romanın sonunda karıncaların ancak birlik içinde hareket ettiklerinde mücadeleyi kazanabildikleri vurgulanır. Bu mesajın, Marksizmin güçsüz olanın birlikte kuvvet oluşturarak güçlü olanı yenebileceği söylemiyle paralel olduğunu söyleyebiliriz: *"Ve böylece karıncaların gücünün bütün güçlerden, türkülerin de bütün yasalardan daha güçlü olduğu tanıklandı."* (s.205).

Sonuç olarak diyebiliriz ki *Pullar Savaşı* ve *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanlarında sömürgeciliğe karşıt bir söylem kullanılmıştır. *Pullar Savaşı*'nda emperyalist olarak tanımlanan ülkeler Almanya ve Amerika iken Yaşar Kemal'in romanında fil alegorik olarak sömürgeci bir ülkeyi temsil etmiştir. İki romanda da emperyalist olarak tanımlanan ülkelerin antidemokratik uygulamalarla ve baskıyla halkı ele geçirmek istediklerini görürüz. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da ise emperyalistlerin uyguladığı yöntemlerin daha ayrıntılı anlatılarak özellikle kimlik üzerine vurgu yapıldığını söyleyebiliriz. İki romanda da güçlü bir devlet karşısında yer alan güçsüz devletin halkı bir araya gelerek bir kuvvet oluşturup mücadele eder. Bu durum, Marksizmin "*tüm proletaryalar birleşsin*" görüşüne benzer bir söylemdir. Romanlarda güçsüzlerin mücadelesi sonrasında ortaya çıkan adalet, eşitlik, barış, kardeşlik gibi kavramlar da öne çıkarılır.

4.4.3.1.3. Zengin- Fakir Çatışması (Burjuva- İşçi Sınıfı Çatışması)

Bu bölümde incelediğimiz dört çocuk romanının temelinde zengin kesim ile yoksul kesimin çatışmasını görürüz. Romanlarda toplum düzeninde güçlü ve güçsüzlerin yer aldığı, zengin olanın güçlü olduğu ve ekonomik açıdan güçsüz olanı her zaman ezdiği mesajı işlenir.

Mümtaz Zeki Taşkın'ın *Balık Çocuk* (1973) isimli kitabı güçlü-güçsüz savaşını anlatan romanlardan biridir. Balıkların dünyasındaki düzeni anlatması açısından Marksist yazar Samet Bahrengi'nin *Küçük Kara Balık* hikâyesi ile benzerlikler gösterir ve fantastik öğeler içerir. Romanda Cem, deniz kenarında bir kasabada ailesi ile yaşayan bir çocuktur. Babası Cem'e tehlikeli olduğu gerekçesiyle dalmayı yasaklar. O da bir gün denizden gelen bir sesi takip ederek fantastik şekilde bir balığa dönüşür ve denizdeki hayat ile tanışır. Böylece Cem denizlerde güçlü balıkların hakimiyet kurduğu düzene şahitlik eder. Balıklar güçlü balıkların egemen olduğu dünyada yaşamlarını devam ettirebilmek için birlikte mücadele ederler. İnsanların dünyasında ise ekonomik olarak düşük gelirli olan işçiler ahtapot lakaplı bir zengin gemisinde çalışarak hayata tutunmaya çalışırlar.

Romanda en çok işlenen mesaj güçlü olanın zayıf olanı yendiği, onun üzerinde baskı kurduğudur. Bu güçlü-güçsüz çatışması balıkların ve insanların dünyası için

ortak bir kuraldır. Minakop ailesi denizlerin yasası olarak büyük balığın küçük balığı yediğini ve bunun değiştirilemez bir yasa olduğunu söyler. İnsanların dünyasında ise balıkçılık ile geçinen kasabalıların arasında ekonomik durumu iyi olup büyük motorları olan balıkçılar, küçük tekne sahiplerinin de avlandıkları alanları ele geçirip onların kazançlarını ele geçirir: "*Güçlü, güçsüzün göz yaşına bakmadan onu kendisine yem eder. Güçsüz haksızdır, güçlü her zaman haklı. Bu gerçekleri öğrenirse ne mutlu. Öğrenmezse, bir aptal gibi yemlik olur...*" (s.13).

Balık dünyasındaki bu adaletsizlik insan dünyasında da mevcuttur. İki dünya arasındaki benzerliğin Cemil'e verilen lakap üzerinden de sağlandığını görüyoruz. Balıkların dünyasında küçük balıkları yiyen "*ahtapot*"un, insanların dünyasında güçsüzleri ezen Cemil'e lakap olarak verilmesi bunu göstermektedir. "*Ahtapot Cemil*" isimli bir balıkçı büyük bir motora sahiptir ve küçük balıkların da ekmek parasını kazandığı yerleri ele geçirmiştir. Ali Kaptan ondan bahsederken öfke ile konuşur ve onu insanları kendi egemenliğinde çalıştıran "*derebeylere*" benzetir: "*Ama balık yataklarını kuruttu adem... Artık bu iş için sonu gelmeyecek mi? Buna düpedüz derebeylik denir!*" (s.49). İnsanların dünyasında ise güçlü olan kişilerin uygulamaları hep aynıdır. Zengin olan kişiler alt tabakadakilere zulmeder. Öyle ki Ahtapot Cemil'in teknesini bir şekilde batırırlar ama derhal Cemil'den daha merhametsiz bir güçlü çıkar ortaya: "*...Ahtapot Cemil'in yerini şimdi Tifo Recep almıştı. Yeni bir Ahtapot gitmiş, bir ahtapot gelmişti. Şimdi balık tarlalarını haraca bağlamak sırası onundu, Trabzonlu Tifo Recep'indi...*" (s. 166).

Romanda sınıfsal eşitsizliğin birçok yerde vurgulandığını görürüz. Bunlardan biri de Cem'in, denizdeki balıklara insan dünyasındaki eşitsizlikleri anlattığı bölümde yer alır: "*...Evet, yeryüzünde de güçlü olan haklıdır. Zayıf olursan ezilirsin. Kimin yumruğu güçlüyse o kazanır.*" (s.177).

Kitapta ezilen alt sınıf, kendilerini ezen üst sınıf ile mücadele etmek için dayanışma içinde hareket eder. Bu "*dayanışma hareketini*" hem balıkların hem de insanların dünyasında görebiliyoruz. Balıklar ortak düşmanları olan köpekbalıklarına karşı bir savaş başlatırlar: "*Yunus'la Orkinaz'ın da köpekbalıklarından alacakları ölçeri varmış. Hepimiz toplanalım, onlara karşı saldırıya geçelim, diyorlar...*" (s.200).

Romanda yaşayabilmek ve hakkın olanı elde etmek için korkaklık yapmadan mücadele etmelisin, mesajı verilir. Marksist görüşün ezilen halkı direnişe davet eden cümleleri bu romanda da mevcuttur: "*Korkaklar bu sulara yaşayamaz, onlara hayat hakkı yoktur. Bizim yasalarımızdan biri de olağanüstü cesur olmaktır. Atak ve yürekli olursan yaşayabilirsin...*" (s. 117)

Genel olarak diyebiliriz ki *Balık Çocuk* romanı balıkların ve insanların dünyasındaki sınıfsal farklılıklara dayanan çatışmayı ele alır. Dünyada güçlülerin egemenliğinde bir düzenin olduğu ve bu düzende güçlünün her zaman güçsüzü ezdiği mesajı verilir. Ezilenlerin ise ancak birlikte hareket ettiklerinde güçlü olabildikleri vurgulanır.

Balık Çocuk'ta yer alan ekonomik anlamdaki sınıfsal çatışmanın Rıfat Ilgaz'ın romanlarında da yer aldığını görürüz. Ilgaz'ın bu çatışmayı *Cankurtaran Yılmaz*'da taşra- İstanbul çizgisinde, *Bacaksız Okulda* romanında ise mahalle ve okul ortamında kurguladığını söyleyebiliriz.

Ilgaz'ın 1979'da yazdığı *Cankurtaran Yılmaz* romanı Yılmaz isimli bir işçi çocuğunun Cide'ye gelen zengin bir turist aile ile yaşadığı olayları anlatır. Burjuvayı temsil eden Naci Bey ve oğlu Tural tarafından hor görülen Yılmaz, romanın sonunda Tural'ın hayatını kurtararak onların yoksul insanlara olan bakış açısını değiştirecektir.

Yılmaz'ın aile çevresi proletaryaları temsil edecek şekilde oluşturulmuştur. Babası inşaat işçisi, duvarcıdır. Duvardan düşüp belini incittiği için çalışamaz. Ayrıca kaza geçirmesine rağmen tazminatını da alamamaktadır. Annesi de temizliğe giden bir kadındır. Annesi ve babasının işçi olduğu durumda Yılmaz'ın da çok küçük yaşta çalışmaktan başka çaresi yoktur. Romanda Yılmaz'ın ustası Necati karakteri, alt sınıf olarak kendilerinin zengin sınıfa hizmet etmesi gerektiğini dile getirir: "*Müşteri ne söylerse söylesin, dinleyeceksin... Bizim görevimiz, onları susup dinlemek, isteklerini yerine getirmek...*" (s. 40).

Tural'ın babası Naci Sarmaşık ise zenginleşip burjuva sınıfına dahil olmuş bir karakterdir. Naci Bey kendisini diğer kişilerden özellikle de alt sınıfta yer alan kesimden üstün gören bir zengindir. Naci'nin oğlu Tural da babasına benzer davranışlar sergiler. Tural, Yılmaz'ı yoksul olduğundan dolayı hiç sevmez. Şımarık davranışlar sergileyen Tural ile işçi çocuğu Yılmaz arasındaki çatışma romanda kola

ve meyve suyu markaları üzerinden verilir. Yılmaz'ın çalıştığı restoranda Aroma ve Meysu markalarının satıldığını söylemesi üzerine çocuk *"Ben Aroma içerim, vişneli olsun! Sonraaa Meysu içmem ben... Siz de Pepsi Kola var mı? Ben Pepsi içerim!"* (s.11) yanıtını verir. Görüldüğü gibi Tural markalar arasından Aroma ve Pepsi'yi tercih ederken Meysu'yu istememektedir. Olayın sonunda Yılmaz, Tural'a Pepsi şişesinin içine Aroma markasının meyve suyunu koyarak ona haddini bildirmek ister. Kola, romanın yazıldığı dönemde herkesin rahatça satın alabileceği bir içecek değildir. Bu örnekler ile yazarın kola markası Pepsi üzerinden alt sınıf ile üst sınıf arasındaki çatışmayı göstermek istediğini söyleyebiliriz. Yazar Pepsi üzerinden bu sınıfsal çatışmayı birkaç yerde diyaloglar aracılığıyla sürdürür.

Aroma ve Pepsi markaları kapitalist dünyanın piyasaya sürdüğü sembollerdir. Yılmaz romanda bunlardan hiçbirini içmediğini; bir sektör damgası yemeyen, kendi mahsulleri olan ayranı içtiğini söyler. Turan'ın annesi Yılmaz'ın annesinin yaptığı bir bakraç yoğurdun elli lira olduğunu duyunca çok ucuz olduğunu söyler. Bu para Yılmaz ve ailesi için bu büyük bir miktardır. Tural, Yılmaz'ın yoğurt getirmesini istemez, bakkaldan hazır yoğurt almak ister. Bu bölümde de yazarın sınıf çatışmasını yoğurt üzerinden verdiğini görüyoruz. Tural yerli ürünü istemez, onun için markalı ürün önemlidir. Yılmaz ise çocuğun bu tavrına sinir olarak onunla çatışmaya girer. Romanda yerli ürün olan yoğurdun, hazır olarak satılan meyve sularına karşı övüldüğünü görüyoruz: *"Getirdiğin yoğurttan ayran yapalım da dolaba koyalım. Çok daha iyidir, şişelerdeki renkli suların..."* (s. 66).

Yazar, sınıf çatışmasını markaların yanı sıra temiz ve kirli el üzerinden de verir. Tural'ın annesi Yılmaz'ın tertemiz ellerini görünce şaşırır. Yılmaz çay bardaklarını sürekli yıkadığı için elleri tertemizdir. Fakat Yılmaz'ın bütün gün deterjan içinde olan ve güneşe, denize, toprağa maruz kalan elleri kararmıştır. Tural'ın elleri ise hiç zorlukla karşılaşmadığı için bembeyazdır ama kirlidir. Marksist görüş burjuvayı hiç çalışmayan, alt sınıfı çalıştırarak onların emeği üzerinde yaşayan bir grup olarak görür. Bu sebeple Marksistler, burjuvanın kazandığı paranın kirli olduğunu düşünürler. Yazarın bu düşüncesini Tural'ın beyaz ama kirli elleri üzerinden okuyabiliriz. Yılmaz ise burjuva tarafından ezilen proletaryayı temsil eder. Ekmeğini alın teri dökerek kazanır. Bu sebeple elleri karadır ama temizdir, paktır. Aynı hakkıyla, emeğiyle kazandığı parası gibidir.

Rıfat Ilgaz'ın *Bacaksız Okulda* (1980) romanında da benzer sınıf çatışması yer alır. Yazar, Fesleğen Sokak'ta yaşayan yoksul aileler ile zengin aileler arasındaki farklılıkları ve sınıf çatışmasını ilkökul birinci sınıfa giden, Bacaksız lakaplı Bahri'nin hayatındaki örnekler üzerinden anlatır. Ilgaz, romandaki tüm kurguyu ekonomi kaynaklı sınıfsal farklılıklar üzerine kurmuştur. Fesleğen Sokak'a yakın olan tüm muhitler sosyo-ekonomik açıdan düşük gelirli ailelerin ikamet ettiği yerdir. Bu sokağın çocukları, Bacaksız diye isimlendirilen baş karakter de dahil, Hacıbaba okulunda eğitim görür. Bu mahalleye yakın civarda oturan zengin aileler ise çocuklarını başka bir devlet okuluna, Hacıkalfa okuluna gönderir. Romanda yazar, sınıf çatışmasını bu iki okul üzerinden oluşturur. Bu bölgedeki tüm okullar öğrenci sayısından dolayı çift öğretim yaparken, Hacıkalfa okulu tek öğretim yapmaktadır. Bu durum okulu daha cazip hale getirir ve zengin aileler çocuklarını bu okula göndermek ister.

Fesleğen Sokak'ta oturan Derler ailesi sonradan zenginleşmiş bir ailedir. Bu aile, çocukları Ferit'i Fesleğen Sokak'taki Hacıbaba okuluna değil de üst sınıfın gittiği Hacıkalfa okuluna gönderir. Derler ailesi, oğullarının düşük gelirli ailelerin çocukları ile aynı okula gitmesini uygun görmez. Kitapta bu bölüm şöyle geçer: "*Ama Derler ailesi, soylu çocuklarının Hacıbaba okulu gibi gösterişsiz, göreneksiz kenar mahalle okulunda harcanmasını hiç doğru bulmamıştı. Paraya kıyarak yavrularını iki sokak yukarıdaki Hacıkalfa okuluna yazdırmıştı.*" (s.40). Hacıkalfa okulu, para karşılığında aynı muhitte yer almayan ailelerin çocuklarını da kabul eder. Yazar, bu bölümde okul üzerinden devletin de sınıflar arasında ayrımcılık yaptığı görüşünü aktarır.

Hacıkalfa okulunun müdürü, okulun itibarını arttırmak ve bağışçılardan para toplamak amacıyla sık sık gösteriler düzenleyerek aileleri ve ileri gelen devlet memurlarını okula davet eder. Bu gösteriye Fesleğen Sokak'ın sakinleri davet edilmez. Hacıkalfa okuluna gitmesine rağmen babası o okulda hademe olan Recep de gösteriye katılamaz. Romanda Recep üzerinden alt tabakadan olan kesimin aşağılandığı, seçkinlerin mekanına giremediği mesajı verilir.

Romanda Derler ailesi ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu ayrıcalık onların ekonomik üstünlüklerinden gelmektedir. Öyle ki Derler'in babası hapiste olmasına rağmen Derler'in çocuğunun başkarakter olarak rol aldığı müsamereye emniyetin

başkomiseri ve benzeri yetkilileri katılır. Yazar bu durumu "... *Derler'in Derler'liğini kavrayamayan başkomiser ...* (s.42) şeklinde yazar. Alaycı bir tutumla bu durumu eleştirir.

Derler'in oğlu Ferit iyi bir oyunculuk yeteneğine sahip değildir. Fakat müsamerede kendisine pilotluk rolü başrol olarak verilir. Bu rolün başarılı görülmesi amacıyla da rolle hiç ilgisi olmayacak şekilde Ferit'e çizme giydirilir. Böylece rolü başarılı canlandırmasa da seyredenler Ferit'in çizmelerinden dolayı onun ne kadar da havalı görüldüğünü düşünecektir. Yazara göre okul idaresi Ferit'i rol yeteneğinden değil zengin olmasından dolayı ayrıcalıklı konuma yerleştirir. Ferit'i üstün göstermesi için de ona çizme giydirilir: "*Pilot çizme giyer mi, giymez mi yollu uzun bir tartışmadan sonra onun üstünlük yanını ancak mahmuzlu çizmeyle açığa vurabileceği sonucuna varılmıştı, böylece yapısıyla çelişen az rastlanır bir kılığa sokulmuştu.*" (s.42).

Ilgaz, devletin görevlisi olan komiserin, milli eğitim yöneticilerinin, okul müdürünün zengin kesim ile iş birliği içinde olduğunu düşünür. Okul müdürünün devletin okulunu zengin ailelerin tercih ettiği bir okul haline getirmek için yaptığı uygulamalar romanda eleştirilir: "*Okulun saygınlığını, seçkinliğini düşürmemek için sık sık toplantılar, balolar, bale gösterileri düzenlemek gerekirdi ama, bunların yerine para harcamadan para getirecek yöntemlere başvurmak daha doğal olurdu.*" (s.42).

Ekonomik olarak yoksul ile zengin arasındaki çatışma sadece okullar arasında değil sınıf içerisinde de yaşanır. Yazar öğretmenin başarılı fakat yoksul olan öğrencilerle ilgilenmediği görüşündedir. Ona göre ekonomik kaynaklı eşitlikler yeteneğin, başarının, çabalamanın önemini ortadan kaldırmaktadır. Başarılı ve yetenekli olan kişi ekonomik olarak alt tabakada ise zengin-güçlüler tarafından ezilmeye mahkûmdur. Toplumda onların bu özelliklerinin görülebilmesi için güçlü-sermayedar sınıftan olmaları gerekir. Buna benzer uygulamalar birçok alanda devam eder ve yazar çocukları bu durumu sorgulamaya davet eder: "*... Neden sınıftaki kimi yazarlar çok sevilir de kimi çalışanların yüzüne bile bakılmazdı? Hemen sezinleyiverdi yan tutmaları. Neden Neriman'ın sesi karga gibi çirkin olduğu halde, şan dersine giderdi de sesi güzel olan Emine'yi kimse dinlemez, dinlese de övmezdi? Bu ikiliklerin gerisi gelmezdi. Neden? Neden? Neden? Nedenler giderdi de giderdi...*"

Buraya okuma yazma öğrenmeye değil, bu nedenleri çözmeye gelmişlerdi sanki!" (s.23).

Ilgaz, komiser ve milli eğitimdeki yöneticilerin yanı sıra öğretmeni de ekonomik düzendeki zenginlerin yanında saf tutan bir figür olarak görür. Romanda öğretmen devletin memuru olmasına rağmen devlet adına halka eşit davranan bir kişi değildir. Yazar, öğretmenin zengin ailelerden hediyeler aldığı için o öğrencilere ayrıcalıklı bir tutum sergilediğini düşünür. Romanda yazar bu durumu babası İş Bankası'nın müdürü olan Nermin ile öğretmenin kaleminin aynı olması üzerinden verir. Bacaksız ve diğer çocukların bunu fark ettiklerini ve bu benzerliği sorguladığını aktarır: "*Neden öğretmenin kalemi, İş Bankası müdürünün kızı Nermin'in kalemine benziyor? Hiç kaçmazdı onların gözünden.*" (s.23).

Ekonomik sınıfsal çatışma üzerine romanını kurgulayan yazar, sınıfsal eşitsizliği bozmak için alt tabakaya ait Fesleğen Sokak'ı çocuklarının örgütlenerek adaletsizliğe, ezilmişliğe başkaldırdığını aktarır. Müsamereye alınmayan bu çocuklar "*Akmarsık çetesini*" kurar. Amaçları seçkinlerin girdiği o müsamereye girebilmektir. Çocuklar Yılmaz Yolaçar isimli bir çocuğun önderliğinde örgütlenirler ve ayaklanma başlatırlar.

Fesleğen Sokak'ta oturan öğrencilerin müsamereyi sabote ettiği komiser Nail Bey tarafından öğrenilir. Komiser, bu çocukların üniversitede bozgunculuk yapanlar ile akraba olduğunu ifade eder. Komiserin bozguncular sözü ile kastettiği kişiler, üniversitede eylem yapan ve kendilerini devrimci olarak ifade eden komünist öğrencilerdir. Komiser, bu gençler ile müsamereye gizlice sızan çocukların akraba olmalarının suç unsuru olarak görülebileceğini söyler: "*Öğrencilerinizin akrabalık sonucu üniversitenin bozguncularına bağlı olduğu da ileri sürülenler arasında ...*" (s.103).

Görüldüğü gibi *Bacaksız Okulda* romanı yoksul kesimi alt sınıf, zengin kesimi ise üst sınıf olarak değerlendirir ve ekonomik eşitsizliğe dayanan bu farklılığın çatışmaya sebep olduğu mesajını aktarır. Romanda devletin bürokratlarının üst kesim ile iş birliği içinde olduğu da öne çıkarılan iletiler arasındadır.

Temel kurgusu bir devletin başka bir devleti sömürmesi üzerine dayanan *Filler Sultanı İle Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanı ekonomik olarak alt sınıfın üst sınıf

tarafından sömürüldüğü mesajını da içermektedir. Romanda filler özellikleri ile emperyalist bir devleti anlattığı kadar burjuvaya ait nitelikleri de çağrıştırmaktadır. Marksistlere göre burjuva, azınlıkta olmasına rağmen sermaye gücü sayesinde emek göstermeden tüm ayrıcalıklara sahip olarak rahat bir hayat sürmektedir. İşçi sınıfı ise tüm yükü çekmesine, asıl emek sahibi olmasına rağmen hakkını alamamaktadır. Romanda bu düşüncelerin yansımaları şöyle görürüz: *"... Bu dünya böyledir ve hem de bu dünya hiç değişmez. Fil fildir, karınca karınca... Filler yönetecek, onların işleri bu, karıncalar çalışacak, filler yan gelip yatacak, en güzel yiyecekleri onlar yiyecek, en güzel giyecekleri onlar giyecek, en görkemli saraylarda onlar oturacak... karıncalar ise böyle, halleri duman, yıl on iki ay çalışıp sonunda ellerindeki avuçlarındakini fillere verecek, kendileri de açlıktan kırılacaklar. Doğanın yasası bu, insanların, o kendilerini doğanın kutsal yarattığı sanan o övüngeç insanların da yasası bu. ..."* (s.143).

Romanın ilerleyen kısımlarında da yazar karıncaların emekçi işçileri, filin ise burjuvayı temsil ettiğini açık açık söylemekten kaçınmaz. Yazar dünyaya egemen olan güçlülerin yenilmelerini nerdeyse imkânsız görür. Ona göre ancak emekçi işçiler dayanışma içinde olurlarsa güçlülerini alt edebilirler: *"Sayın görkemli, kutsal, emekçi kızıl karıncalar, filler ki bizim soyumuzu kesti kuruttu, bizi tutsak kıldı... Biliyorum fillerin elinden kurtuluş yok. Filler bu evrenin en güçlü yaratıkları. Siz de biliyorsunuz bunu, ben de biliyorum, bütün evren de buna tanık."* (s.150).

Yaşar Kemal'in, işçi sınıfının yaşadığı ezilmişliği anlatırken zengin ve güçlü sınıfın kurduğu kapitalist sistemi de eleştirdiğini görüyoruz. Romanda fil sultanı insanların dünyasından örnekler vererek bu düzeni anlatır. Kapitalist düzeni her türlü metayı satışa sunan bir sistem olarak tanımlar. Romanda toprağı, ağacı, suyu, analarını, babalarını, çocuklarını, taşı, yıldızı ve evrende gördüğü her şeyi alıp satan insanın deli olarak anlatıldığını görürüz: *"İnsanlar kendilerini bir alıp satma deliliğine kaptırmışlar ki, delilik derim sana da..."* (s.81). Devamında ise yazar bu sistemde insanların doğaya zarar verdiklerini ve insanlıktan çıktıklarını dile getirir: *"İnsan kavmi bu alışveriş işine başladıktan sonra insanlıktan çıktı. Yeryüzünde her şeyi aldı sattı. Toprak aldı sattı, toprak topraklıktan çıktı. Su su olmaktan, orman orman olmaktan, gökyüzü gökyüzü olmaktan çıktı. Yakında ayı, yıldızları da alıp satacaklar ve yıldız yıldız olmaktan, ay ay olmaktan çıkacak."* (s.82). Yaşar Kemal bir

söyleşisinde de kapitalist düzenin doğaya zarar verdiğini anlatır. Kemal, 1950'den sonra kapitalizmin Çukurova'ya girdiğini ve bu sistemin oradaki doğal dengeyi altüst ettiğini söyler. Yazar bu düşüncelerini diğer romanlarında da işlediğini belirtmektedir (Andaç, 2016: 32, 33).

Özetlersek bu başlık altında incelediğimiz dört romanda temel kurgunun işçi sınıfı ile burjuvanın çatışması üzerine kurulduğunu görürüz. Romanlarda zengin olan sınıf güçlüdür ve ekonomik olarak alt sınıfta yer alan güçsüzleri ezmektedir. *Balık Çocuk* romanında güçlü-güçsüz dengesi balıkların yaşamından örnekler verilerek de anlatılır. Büyük balığın küçük balığı yediği gibi insan dünyasının da zenginleri balıkçılıkla uğraşan işçilerin emeğini sömürmektedir. Sınıf çatışması *Cankurtaran Yılmaz*'da kapitalist dünyanın ürünleri olan markalar üzerinden sunulurken, *Bacaksız Okulda* romanında mahalle ve okul üzerinden verilir. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da ise karıncalar işçidir ve onların emeğini sömüren ise güçlü bir fildir. Bunun yanı sıra bu romanda kapitalist düzen her şeyin satılması üzerine kurulan, insanı insanlıktan çıkararak bir sistem olarak tanımlanır ve eleştirilir. Sınıf çatışmasında devlet yöneticileri de safını zenginlerden ve güçlülerden yana belirlemektedir. *Bacaksız Okulda* romanındaki devlet yetkililerinin zenginlerle, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanındaki muhtar ulukepezin fil ile iş birliği bunun göstergesidir. Romanların ortak mesajı ise ezilmişlerin bu haksızlıklara karşı ancak birleşerek mücadele edebilecekleridir.

4.4.3.2. Solun Sembolleri

İncelediğimiz roman örneklerinde sınıf çatışmasının yanı sıra Marksist söyleme ait farklı unsurların yer aldığını görürüz. Her romanda farklı bir sembolün yer almasından dolayı bu unsurları genel bir başlık altında toplamayı uygun bulduk. Romanlarda Marksist ideolojinin rengi kabul edilen kırmızı renk, sol ve sağ ideolojiye yapılan atıflar, işkence gören komünistler, devrimci gençler ve materyalist felsefe tespit edebildiğimiz ideolojik unsurlardır.

Bu unsurlardan kırmızı rengin *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanında komünizmin simgesi olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Romanda işçi sınıfını temsil eden karıncaların kırmızı sakallı olarak tasvir edilmesi; sarı karıncaların

ise kırmızı karıncaların içine sızan, onları birbirine düşüren ajanlar olarak anlatılması bunu göstermektedir. Bunun yanı sıra romanda kırmızı karıncaların yaşadığı ülkelerden biri olarak Çin'in gösterilmesi bu yorumumuzu daha da güçlendirir. Romanda sarı benizli karıncaların kırmızı sakalı üzerinden Çin'deki komünist sisteme gönderme yapılmaktadır.

Romanda kırmızı sakallı karıncanın fil sultanına meydan okuduğu zaman da kırmızı bir önlük giydiğini görürüz. Karınca, bu önlüğü bayrak yapıp güvercinin kanadına asar: "*Kırmızı önlüğünü bayrak yapıp güvercinin kanadına dikmişti. Ve kırmızı önlük dünyanın en görkemli, sıcak, güzel bir umut bayrağı gibi dalgalanıyordu.*" (s.206). Romandan yaptığımız bu alıntı, kırmızı bayrağı Marksist söylemin bir yansıması olarak değerlendirmemizi sağlamıştır. Çünkü romanda bayrak milli bir aidiyeti değil Marksizmin söyleminde yer alan umudu temsil eder.

Romanda komünistlerin gördüğü işkencelere de göndermeler yapılmıştır. Sakalı kırmızıya boyanmış sarı bir karıncanın ağzından romanda bu işkenceler sırası ile anlatılır.

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca romanında başbuğ sembolü üzerinden dönemin milliyetçi görüşüne de eleştiri yöneltildiğini söyleyebiliriz. Gökhan Atılgan'ın da (2009: 7) tespit ettiği gibi komünistler ile karşıt söylem içinde olan grubun başında milliyetçiler gelir. Bu romanda milliyetçi görüşte yer alan başbuğ figürünün anti-komünist şekilde yerleştirildiğini görürüz. Romana göre sarı karıncaların lideri başbuğ, karıncalara ihanet eden; bütün kırmızı karıncaları öldürmek isteyen bir kişidir. Başbuğun ağzından kırmızı karıncalara ihanet etmek için neler yapacağı şöyle verilir: "*...Ben de topal demirciyi baştan çıkarmaya, onun yüreğine yılgınlık, kuşku, korku, inançsızlık, sevgisizlik közü atmaya gidiyorum.*" (s.136). Başbuğun romanda bu şekilde konumlandırılması sol görüşün de milliyetçi görüşe yönettiği ithamları göstermektedir. Nitekim romanın sonunda topal karınca başbuğun kellesini fil sultanına fırlatacaktır.

Sol ideolojiye ait bir diğer unsur, Ilgaz'ın *Bacaksız Okulda* romanında "*sol el*" sembolü üzerinden verilir. Ilgaz, daha önceki bölümde de belirttiğimiz gibi *Cankurtaran Yılmaz* romanında burjuvayı kirli el, işçiyi ise temiz el ile nitelendirerek "*el*" üzerinden sınıf çatışmasını anlatmıştı. *Bacaksız Okulda* romanında ise Bahri diğer

öğrencilerden farklı olarak sağ yerine sol eliyle yazdığı için öğretmeni tarafından eline cetvel ile vurularak cezalandırılır. Bu cezalandırma öğrencinin kalemi sol eline aldığı her bölümde tekrarlanır. Müfettiş teftişe geldiğinde bu durumu anlar ve üzülenek şöyle bir konuşma yapar: "*Pek erken başlamışlar cezalandırmaya yavrucağı, değil mi efendim.*" (s.105). Müfettiş öğrencinin sol elini kullanmakta özgür olduğunu söyler.

Bacaksız Okulda romanında sol elin yanı sıra üniversitedeki devrimci gençler de ideolojik bir unsur olarak yer alır. Romanda Fesleğen Sokak'ın çocukları zengin Ferit'in rol aldığı müsamereyi sabotaj ederler. Komiser, bu vakanın Birinci Şube tarafından basit bir çekememezlik olarak yorumlanmadığını, sabotaja karışan çocukların üniversitedeki bozguncu gençlerle akraba olmasının işi büsbütün farklı yöne götürdüğünü söyler. Romanda devrimci gençlerle çocukların akrabalığının bu şekilde yorumlanmasının eleştirildiğini görürüz.

Materyalist felsefe romanlarda yer alan diğer bir unsur olarak karşımıza çıkar. Maddeyi ve bilimi tartışılmaz gerçeklik olarak savunan bu felsefe *Pullar Savaşı* ve *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanlarında ele alınır. *Pullar Savaşı*'nda Cem'in dedesi ona "*İnsanoğlu bazen yanılabilir. Ama bilim yanılmaz...*" (s.14) şeklinde telkinde bulunarak bilimin ve maddenin önemine dikkat çeker. Ramazan Çiftlikçi ise *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da diyalektik materyalizmin izleri olduğunu söyler. Çiftlikçi, topal karıncanın söylediği "*Yeryüzünün bütün karıncaları birleşiniz.*" sözünü ve topal karıncanın suyun buğuya dönüştüğünü karıncalara anlatmaya çalışmasını buna örnek olarak gösterir. Bunlar Karl Marks'ın bütün proleterler birleşin sözüne ve diyalektik materyalizme örnektir (1993: 382, 383).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Marksizm ideolojik olarak sol grupta değerlendirilen bir görüştür. Bu bölümde incelediğimiz romanlarda sol ideoloji semboller üzerinden aktarılır. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da kırmızı renk, işkence gören komünistler ve milliyetçi görüşe karşıt söylem olacak şekilde kullanılan başbuğ sıfatı solun sembolleridir. *Bacaksız Okulda*'da ise "*sol el*" ve üniversitedeki devrimci gençler solun sembolleri olarak yer almıştır. Bunun yanı sıra *Pullar Savaşı* ve *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* romanlarında materyalist felsefenin izlerini de görmek mümkündür.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİ

5.1. Sonuç

İdeoloji kavramı açısından Türk çocuk roman örnekleri üzerine bir inceleme adlı araştırmamızda, 1923 ile 2000 yılları arasında yayımlanan on altı yazara ait yirmi üç çocuk romanını inceledik. Bu kitapları seçerken romanların Cumhuriyet sonrasındaki ilgili dönemleri belirgin şekilde temsil etmesine dikkat ettik. Bunun sonucunda Cumhuriyet sonrası Türkiye'de belirgin ideolojiler üzerinden çıkan sonuçlar topluca şöyledir:

1923'ten 1950'ye kadar olan dönemki romanlarda ideolojik olarak genç Kemalizmin izlerine rastlanırken, 1960 sonrası romanlarda milliyetçi-muhafazakâr etkiler görülmeye başlanmıştır. 1970 sonrası ise Türkiye'de belirginleşmeye başlayan ideolojik çeşitliliğe bağlı olarak hem İslamcılığın hem de sol ideolojinin etkilerini çocuk romanları üzerinde okuyabilmek mümkün olmuştur. 1970 sonrası sol etkiler içeren bazı romanlarda erken dönem Cumhuriyet ideolojisine ilişkin unsurlar da mevcuttur. Bu durum ideolojilerin mekânsal ve tarihsel olarak geçirdiği değişimden ve birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmasının güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Araştırmamızın kapsamına giren yıllardan 1950-1960 arasında çocuk romanı adıyla basılan sınırlı sayıda kitapla karşılaşılmıştır. Bu kitapların roman türünün hacmini karşılayamayacak örnekler olduğu görülmüştür. Yazarların bu yıllarda roman türüne ağırlık vermemesi daha sonraki çalışmalarda irdelenmesi gereken bir nokta olarak tespit edilmiştir.

1923'ten 2000'e kadar seçilen çocuk romanlarındaki ideolojik unsurların bir panoramasını çizecek olursak gerek çocuğa yüklenen özelliklerde gerekse romanın içeriğinde yer alan motiflerde farklılıkların yer aldığını görürüz.

Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan romanlarda gürbüz, olgun, akıllı, çalışkan çocuk yeni devletin teminatı olarak görülür. Atatürk'ü seven, onu örnek alan ve inkılaplara sahip çıkan çocuklar ön plana çıkarılır. Romanlarda Cumhuriyet'e iyi evlat yetiştirmek ebeveynlerin en önemli görevidir. Bu sebeple yetişkinlerden çocuk için mutlu ve huzurlu bir aile ortamının sağlanması istenir.

Kemalist romanlarda Osmanlı adaletsiz, kötü imajlarla ve gelenekselleşmiş uygulamalarla dolu bir düzen olarak anlatılırken 1960 sonrasında muhafazakâr milliyetçi çizgisinde bu anlayışın değiştiğini görürüz. Bu görüşü yansıtan romanlarda Atatürk ve Cumhuriyet değerlerinin yanı sıra Osmanlı, İslam ve gelenek gibi kavramlar çocuğun yaşadığı toplumla bağlarını kuran önemli unsurlar olarak işlenir. Bu konudaki en çarpıcı örnek Cahit Uçuk'un farklı zamanlarda basılan romanlarıdır. 1937 basımlı *Türk İkizleri*'nde içerik Cumhuriyet değerlerinden oluşurken 1962 basımlı *Gümüş Kanat* romanı bu değerlerin yanı sıra din, gelenek, Osmanlı gibi unsurların da işlenmesiyle ön plana çıkar.

Kemalist etkiler içeren romanlarda Cumhuriyet çocuğu, vatani kalkındırmak, modernleştirmek için çalışmalıdır. Muhafazakâr milliyetçi izler taşıyan bazı romanlarda ise çocuk hem milleti için hem de dini için okumalı ve eğitimine önem vermelidir. Özellikle kırsalda yaşayan çocuğun vatani kalkındırmak için tekrar taşraya dönmek istemesi iki grup romanda da karşımıza çıkar. Kemalist romanlarda Batılı düşünce, modern isimler, fabrika, otomobil, sanayileşme ve teknoloji gibi unsurlar medeniyetin alameti olarak sayılırken 1970 sonrasında varlık göstermeye başlayan İslamcı çizgideki romanlarda bu unsurlara eleştiriler getirilir. Bu grup romanların bazılarında Batı, İslam'ı dışlayan bir medeniyet tasavvuru olarak görülür ve Müslümanları ahlaksızlığa sevk ettiği düşünülerek açık açık eleştirilir. Bu gruptaki romanlardan *Yürekdede ile Padişah*'ta çocuklara verilen modern isimler üzerinden bir Batı eleştirisi gerçekleştirilir. Milliyetçi muhafazakâr çizgide ele alınan romanlarda ise Batı ileri bir uygarlık olarak algılansa da kültürel özellikleri ile örnek alınmaması gereken bir medeniyet olarak telkin edilir.

Cumhuriyet'in erken döneminde Türk çocuğunun tanımlanmasında kullanılan soya dayalı, İslami öğelerden uzak, Türk'ün İslamiyet öncesi tarihine ait Orta Asya imajlarını içeren milliyetçilik anlayışı 1960 sonrası geleneksel ve İslami öğelerin

sentezine yer veren romanlarda farklı bir yön kazanır. Muhafazakâr milliyetçi eksendeki bu romanlarda Türk'ün tanımında soya dayalı bir vurgu hâkim değildir. Bu kitaplarda Türk'ün daha çok Müslüman, vatansever, bağımsızlığına düşkün olması öne çıkar. Bunun yanı sıra Türklerin Orta Asya dönemine ait imajları bu romanlarda da önemsendir.

Din olgusu, *Bağrı Yanık Ömer* dışında Kemalist çizgideki romanlarda hiçbir işleviyle yer almaz. Bu olguyu sadece *Bağrı Yanık Ömer* adlı romanda görürüz. Muhafazakâr milliyetçi romanlarda ise din, gelenekle birlikte çocuğun toplumla bağıni kuran en önemli değer olarak görülür. Bu gruptaki romanlarda bir Türk'ü Türk yapan milli aidiyetinin yanı sıra Müslüman olmasıdır. İslamcı çizgideki romanlarda ise din, yaşamın her ayrıntısında yer alan bir düzenleyici olarak karşımıza çıkar. Bu romanlardaki din algısının geleneksellikten kesin çizgilerle ayrıldığını söylemek zor olsa da romanların özellikle milli kimliğe ait bir göndermeye sahip olmamaları bu kitapları muhafazakâr milliyetçi gruptan ayrı ele almamıza sebep olmuştur. İslamcı etkilere sahip romanlarda ezan, namaz, Kur'an, tevekkül etme inancı, sahabeler ve peygamberin hikayeleri, menkıbeler çocuğa bir Müslümanın yaşam düzenini organize eden temel unsurlar olarak sunulur.

Dünyadaki siyasi gelişmelere bağlı olarak Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan çocuk romanlarında etkileri görülmeyen komünizm anlayışı 1970 sonrasının romanlarında yer bulmaya başlar. Bu romanlardan muhafazakâr milliyetçi ve İslamcı içerikli olanlarda komünizm, olumsuz çağrışımlarla ele alınırken Marksist görüşün sanattaki yansıması kabul edilen toplumcu gerçekçi anlayışta yazılan romanlarda eşitlik, adalet, umut gibi kavramlarla bağdaştırılarak anlatılır. Romanlarda dikkatimizi çeken bir diğer durum ise komünizme ait aktarmaların farklı ideolojiler tarafından benzer sembollerle yapılmasıdır. Özellikle kırmızı renk bazı muhafazakâr milliyetçi, İslamcı ve sol içerikler barındıran romanlarda komünizmi temsil eder. 1970 sonrası sol anlayış içeriğine sahip romanlarda kırmızı rengin dışında farklı semboller üzerinden de sol ideolojiye atıf yapılır. Örneğin Rıfat Ilgaz'ın romanlarında "el" üzerinden sol ideoloji ve emekçilerin temiz iş gücü temsil edilir.

Sol içerikli romanlarda çocuktan istenen, güçlüye karşı güçsüzün yanında olmasıdır. Bu güçlüler bazı romanlarda bir devlet yöneticisi, bazı romanlarda

burjuvayı temsil eden zengin kişiler, bazı romanlarda ise sömürgeci devletlerdir. Çoğunlukta olan ezilmişlerin ancak birleşerek güçlü olan azınlığa üstün gelebileceği mesajı verilir. Bu romanlarda devletin memuru, bürokratu, öğretmeni, muhtarı çoğunlukla ezilmişin karşısında, güçlülerin yanında saf tutar.

Sol ideolojik etkiler içeren çocuk romanlarını diğer gruptakilerden ayıran bir diğer özellik ise bu romanların kapitalizm karşıtlığına yer vermesidir. Markalar bu karşıtlığın sağlanmasında kullanılan en önemli sembollerdir. Bu semboller kapitalist dünyanın burjuvasına ait değerler olarak görülür. Romanlarda kapitalizm doğayı bozan ve insanı insanlıktan çıkararak bir sistem olarak anlatılır. Bunun yanı sıra dönemin yaşanan siyasi gelişmelerine bağlı olarak Türkiye'deki Marksist kişilerin yaşadığı işkenceler de çocuk romanlarında anlatılır. Bu romanlarda da Cumhuriyet'in ilk dönemindekilere benzer şekilde dinin hiçbir işleviyle yer almadığını görürüz.

İncelediğimiz romanlarda olayların kurgulanışında öne çıkan önemli mekânlardan biri köydür. Köy, bu romanlarda ideolojik baskınlık açısından farklı şekillerde ele alınır. Köyde geçen ve Kemalist izler taşıyan romanlarda dini ve geleneksel hayat kurgununun dışında bırakılırken köy halkı Osmanlı tarafından yoksul bırakılmış ya da şehirli, aydın biri tarafından bilinçlendirilmesi gereken bir topluluk olarak tasvir edilir. İslamcı romanlarda ise köy halkının din zannettiği hurafeler eleştirilir ve toplumu bu konuda aydınlatan bir köy imamı figürü öne çıkar. İmam bu romanlarda köylüyü hem din hem de yaşam konusunda yönlendiren aydın kişi konumundadır. Ayrıca bu romanlarda dini duyarlılık ahlak inancının ve yaşamın kaynağı olarak verilir.

Romanlarda öne çıkan bir diğer mekân ise okuldur. Kemalist romanda okul bütün Türk çocuklarının eğitim aldığı, zengin fakir demeden eşit olduğu bir yer olarak çizilirken sol içeriğe sahip romanlarda ekonomik eşitsizlik çerçevesinde güçlü ile güçsüzün çatıştığı yer olarak konumlandırılır. Okul, İslamcı eğilim taşıyan *Gül Yarası* romanında ise başörtüsünün ve ibadetin yasaklandığı yer olarak öne çıkar. Özellikle başörtüsü bir öğrencinin Batılı yaşam şeklini eleştirmesinde ve İslam eksenindeki yaşam mücadelesinde sembol görevi üstlenir. Başörtüsü ayrıca Müslümanın din ve vicdan hürriyetinin bir göstergesi sayılır.

Sol unsurlar barındıran romanlarda ekonomik eşitsizliğe dayanan çatışma okulun yanı sıra sınıf, mahalle, taşra-İstanbul karşılaştırmaları üzerinden de verilir.

İdeolojilerde öne çıkan anti-kolonyalist söylem İslamcı romanda işgal altında olan Müslüman topraklarının anlatımı ile sağlanırken Marksist esintiler taşıyan romanlarda faşist olarak tabir edilen ülkeler üzerinden verilir. Sol çizgideki *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* sömürgecilerin uyguladığı teknikleri roman boyunca anlatması yönüyle bu gruptaki kitaplar arasında öne çıkmaktadır.

İncelediğimiz bazı romanların yazarları yetişkin edebiyatında da ürünler veren sanatçılardır. Özellikle toplumcu gerçekçi yönüyle tanınan romancıların çocuklar için de aynı eğilimle, sol ideolojiye yakın bir içerikle eserler kaleme aldığını tespit ettik. Yetişkin edebiyatında eser vermeyen yazarların çocuk kitaplarına eğiliyor olmaları da asıl yazarlık amaçlarının ne olduğuna dair önemli bir veridir.

Son sözü çocuk figürünün temsilleri üzerinden söyleyecek olursak şu özeti yapabiliriz: Kemalist romanlarda soyu Türk, eşit, olgun ve gülbüz çocuk; muhafazakâr milliyetçi görüş eksenindeki romanlarda Türk ve Müslüman çocuk; İslamcı etkiler taşıyan romanlarda ümmetçi çocuk; sol eğilimler içeren romanlarda ise haksız düzene karşı, ezilmişlerin sözcüsü bir çocuk, 1923'ten 2000'e kadar seçilen çocuk romanlarında ideolojilerin çocuklara yüklediği anlamlar olarak karşımıza çıkar.

5.2. Öneriler

Çalışmamız doğrultusunda yapılan incelemeler çocuk edebiyatı ve ideoloji hakkında kaynakların sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda özellikle yazarların ideoloji-çocuk edebiyatı ilişkisi hakkındaki düşüncelerini sorgulayan araştırmalar yapılabilir. Bunun yanı sıra çalışmamıza dahil ettiğimiz dönemlere ilişkin tüm örneklerin yer aldığı bir çocuk romanı bibliyografyasının olmaması, kaynakça içerikli makalelerde de çocuk romanı ve hikâyelerinin bir başlık altında verilmesi roman özelliği gösteren örnekleri tespit ederken yaşadığımız bir güçlük olmuştur. Bu konuda Cumhuriyet sonrası çocuk romanlarını ele alan bibliyografik bir çalışmanın gerekliliği saptanmıştır.

Bizim alışmamız Cumhuriyet'ten 2000'e kadar olan ocuk romanları üzerinde, baskın olan ideolojilerin izlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu konu, dönemsel olarak daha az bir aralığı içeren sınırlamalarla incelenebilir. İdeolojik anlayışlar Türkiye tarihinde kırılma noktaları olarak görülen 1960, 1980 gibi tarihlerde yaşanan siyasal ve tarihsel gelişmeler açısından ocuk edebiyatı türlerinin diğer örnekleri üzerinden ele alınabilir.

KAYNAKÇA

İncelenen Kitaplar

- APAYDIN, Talip. (2016). *Dağdaki Kaynak*. (10. Baskı). İstanbul: Özyürek Yayınları.
- BAHADIROĞLU, Yavuz. (2016). *Karıncalar Savaşı*. (32. Baskı). İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları.
- BAHADIROĞLU, Yavuz. (2017). *Tuhaf Çocuk*. (31. Baskı). İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları.
- BAYKURT, Fakir. (2016). *Sakarca*. (5. Baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- CANAT, Hasan Nail. (2017). *Gül Yarası*. (22. Baskı). İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- CANAT, Hasan Nail. (2017). *Nur Dağındaki Çocuk*. (24. Baskı). İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- ÇALAPALA, Rakım. (1981). *Mustafa Atatürk'ün Romanı*. (10. Baskı). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- ÇALAPALA, Rakım ve Nimet. (2017). *87 Oğuz*. (48. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- DAYIOĞLU, Gülten. (2017). *Fadiş*. (83. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- DAYIOĞLU, Gülten. (2016). *Yurdumu Özledim*. (38. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- ILGAZ, Rıfat. (1999). *Bacaksız Okulda*. (11. Baskı). İstanbul: Çınar Yayınları.
- ILGAZ, Rıfat. (2017). *Cankurtaran Yılmaz*. (5. Baskı). İstanbul: Çınar Yayınları.
- ILGAZ, Rıfat. (2010). *Halime Kaptan*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar. (2018). *Gönül Doktoru*. (9. Baskı). İstanbul: Tahlil Yayınları.

- KEMAL, Yaşar. (2017). *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*. (26. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZTÜRK, Hüseyin Emin. (2017). *Yaralı Keklik*. (8. Baskı). İstanbul: Nar Çocuk Yayınları.
- TAMER, Ülkü. (2009). *Pullar Savaşı*. (1. Baskı). İstanbul: Çınar Çocuk Yayınları.
- TAŞKIN, Mümtaz Zeki. (1974). *Balık Çocuk*. (2. Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- TUĞCU, Kemalettin. (2018). *Yer Altında Bir Şehir*. (8. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- UÇUK, Cahit. (2017). *Gümüş Kanat*. (79. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- UÇUK, Cahit. (2014). *Türk İkiizleri*. (13. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- YESARİ, Mahmut. (2016). *Bağrı Yanık Ömer*. Ankara: Evrensel İletişim Yayınları.
- ZARİFOĞLU, Cahit. (2017). *Yürekdede ile Padişah*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Yararlandığımız Kaynaklar

- AKTAY, Yasin. (2017). İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 346-360.
- ALABAŞ, Ramazan. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim ve Tarih Anlayışları Açısından İncelenmesi (1928-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ALDI, Mustafa. (2005). Sembolik Yönelimli Popülist ve Partizan Masalların Muhalefeti: Samed Bahrengi. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı:104-105*, s.166-177.
- ALTINKOZAOĞLU, Zafer. (1983). Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. Sayı: 111*, s.27.
- ASLAN, İlker. (2014). Muhafazakâr Bir Edebiyat Mümkün mü? *Ayraç Dergisi. Sayı:61*, s.30-34. Web: https://www.academia.edu/9409521/Muhafazakar_Bir_Edebiyat_Mümkün_mü adresinden 07.07.2018 tarihinde alınmıştır.

- ATAK, Özgür. (2017). Sovyet Çocuk Hikayeleri Nasıl Estetize Edildi. Web: <https://vesaire.org/sovyet-cocuk-hikayeleri-estetik/> adresinden 20.12.2018 tarihinde alınmıştır.
- ATAY, Tayfun. (2017). Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk "Gelenek-çi" Muhafazakarlığı. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 154-178.
- ATILGAN, Gökhan. (2009). Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 64, Sayı:3*. Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053344> adresinden 10.03.2019 tarihinde alınmıştır.
- AYDIN: Hüseyin. (2015). *Aydınlanma'nın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- AYVAZOĞLU, Beşir. (2009). *Tanrı Dağı'ndan Hira Dağı'na Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar*. (1. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- BELGE, Murat. (2017). Muhafazakârlık Üzerine. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 92-100.
- BERKES, Niyazi. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (25. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BİLGİN, Oğuzhan. (2018). Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm Meselesi: Hegemonya, Asimilasyon, Mücadele. *Akademik Hassasiyetler, 5 (10)*, 331-360. Web: <http://dergipark.gov.tr/akademik-hassasiyetler/issue/41937/498041> adresinden 03.03.2019 tarihinde alınmıştır.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan. (1983). Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. Sayı:111*, s.20.
- BİLKAN, Ali Fuat. (2005). Çocuk Edebiyatı Kavram ve Mahiyet. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı:104-105*, s. 7-17.
- BORA, Tanıl. (2017). Muhafazakâr Yerlilik Söylemi. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 445-459.
- BORA, Tanıl. (2008). Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar. Bora, T. Ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:8, s. 847-872
- BORA, Tanıl, Burak Onarak. (2017). Nostalji ve Muhafazakârlık Mazi Cenneti. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 234-260.

- CAN, Tüfekçi Dilek. (2013). Çocuk Edebiyatında Dilin İdeolojisi: Anlatı Bilimsel Yaklaşım. *Dil Araştırmaları*, Sayı:12 Bahar, s. 191-213. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/54810> adresinden 07.04.2017 tarihinde alınmıştır.
- CENGİZ, Semran. (2015). Edebiyat ve İdeoloji. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 3, Sayı: 15, Eylül, s.266-274.
- Web:http://www.asosjournal.com/Makaleler/579008151_763%20Semran%20CENGİZ.pdf adresinden 10.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- ÇAĞAN, Kenan. (2005). Çocuk Edebiyatı ve İdeoloji. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. Yıl: 9, Sayı:104- 105, s.332-337.
- ÇAHA, Ömer. (2005). Ana Temalarıyla 1980 Sonrası İslami Uyanış. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt: 6, s.476-492.
- ÇALIŞKAN, Âdem. (2001). İslami Çocuk Edebiyatı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 12-13.
- ÇAYIR, Kenan. (2015). *Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇELİK, Mehmet. (2016). *Siyasi Bir Parti Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle Ak Parti*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÇELİK, Nur Betül. (2009). Kemalizm: Hegemonik Söylem. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:2, s.75-91.
- ÇETİNSAYA, Gökhan. (2017). Cumhuriyet Türkiye'sinde Osmanlıcılık. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 361- 380.
- ÇIKLA, Selçuk. (2005). Tanzimat'tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. Yıl: 9, Sayı:104-105, s. 89- 107.
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan Çiftlikçi (1993). *Yaşar Kemal-Yazar-Eser-Üslup*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- ÇİĞDEM, Ahmet. (2005). İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt: 6. s.26-33.
- DİCLE, Esra. (2012). Modern Ulus Devlet Projesinde Bir İdeal Mekân Temsili Olarak Köy Ütopyası. *Turkish Studies International Periodical For the Languages*,

Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter.
Web:<https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/79199/makaleler/7/1/arastirmax-modern-ulus-devlet-projesinde-bir-ideal-mekan-temsili-olarak-koy-utopyasi.pdf> adresinden 20.08.2018 tarihinde alınmıştır.

DIETER, Richter. (1978). Politik Çocuk Kitabı (Çev. Ümit Kıvanç, Mehmet Budak). İstanbul: Gözlem Yayınları.

DUMAN, Fatih. (2017). Muhafazakâr İdeolojide Farklı Düşünce Gelenekleri Bağlamında Muhafazakârlığın Doğası. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Yıl:10, Sayı: 1, Haziran.* Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328462> adresinden 20.07.2018 tarihinde alınmıştır.

EAGLETON, Terry. (2016). Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi (Çev. Utku Özmakas) (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

EFE, Ahmet. (2014). Çocuk Edebiyatında İdeoloji Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı.* Cilt: CVII, Sayı: 756, s.472-475.

ELÇİN, Şükrü. (1983). Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı.* Sayı:111, s.19-20.

ENGİNÜN, İnci. (2003). Ömer Seyfettin ve Çocuklar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

ENGİNÜN, İnci. (2003). Ziya Gökalp ve Çocuk. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERGİL, Doğu. (2015). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 41 (1). Web: <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3231/45011> adresinden 08.08.2018 tarihinde alınmıştır.

ERKEK, Hasan. (2007). Ayla Çınaroğlu'nun Çocuk ve Gençlik Oyunlarına İdeolojik Yaklaşım. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Yaşayan Yazarlar Dizisi Ayla Çınaroğlu Sempozyumu.*

EROĞUL, Cem. (1974). Marksist Devlet Kuramı Hakkında Bir Not. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:29, Sayı:1.* Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054204> adresinden 20.02.2019 tarihinde alınmıştır.

EROĞUL, Cem. (1992). Marksizmin Günümüzde Geçerliği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:47, Sayı:1-2.*

Web:<https://cemerogul.files.wordpress.com/2012/03/marksizmingc3bcnc3bcmc3bczde-gec3a7erlic49fi.pdf> adresinden 20.02.2019 tarihinde alınmıştır.

- ERTUĞRUL, Özgür. (2005). *1955-1959 Dönemi Türk Romanında Toplumcu Gerçekçilik*, Yüksel Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- EVREN, Mustafa Ökkeş. (2005). Çocuk Edebiyatında Dini Yaklaşım. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. Yıl: 9, Sayı:104- 105*, s.309-314.
- GÖKA, Erol, Göral, F. Sevinç, Güney, Çetin. (2017). Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercihi. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 302-313
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan. (2005). Çocuk Edebiyatında Tasavvuf Üzerine Değerlendirmeler. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. Yıl: 9, Sayı:104-105*, s. 315-318.
- GÜZEL, Ömer Faruk. (2013). Modernleşme, Modernlik ve Ulusçuluk Bağlamında Türkiye'de Muhafazakârlık. Balcı, M. (Editör). *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4*. İstanbul. Web: https://www.academia.edu/5492831/Modernleşme_Modernlik_ve_Ulusçuluk_Bağlamında_Türkiye_de_Muhafazakarlık adresinden 08.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- İNSEL, Ahmet. (2009). Sunuş. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:2, s.13-15.
- İREM, Nazım. (2017). Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:5, s. 105-117.
- KACIROĞLU, Murat. (2016). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923–1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:1, Sayı: 2, s.27-71. Web: <http://dergipark.gov.tr/etusbed/issue/35461/393986> adresinden 10.02.2019 tarihinde alınmıştır.
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar. (1983). Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. Sayı:111, s.22.
- KAPLAN, Sadettin. (1983). Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. Sayı:111, s.27.
- KARA, İsmail. (2017). *İslamcıların Siyasi Görüşleri I Hilafet ve Meşrutiyet*. (4. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARA, İsmail. (1995). *Türkiye'de İslamcılık*. İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı.
- KARA, İsmail. (2013). Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*.

İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. Web: http://www.zeytinburnu.istanbul/images/kultur_yayinlari/50.pdf adresinden 12.10.2018 tarihinde alınmıştır.

- KARACA, Şahika. (2013). *Türk Edebiyatı'nda Çocuk-Milli Kimlik İnşası- (1900-1923)*. (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARACELİL, Süleyman. (2016). *Din Eğitimi Açısından Allah İnancı Temalı Çocuk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*. (1. Baskı). Ankara: Gece Kitaplığı.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım. (2009). Tek Parti Döneminde Halkçılık. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:2, s.272-283.
- KARATAŞ, Cengiz. (2014). *II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri ve Türk Edebiyatına Yansımaları*. (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYA, Kâmil. (2011). Yirmibirinci Yüzyıla Girenken İdeoloji ve Sosyoloji. *Sosyoloji Konferansları*, 0(26), 165-176. Web: <http://dergipark.gov.tr/iusoskon/issue/9524/119000> adresinden 13.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- KURTOĞLU, Zerrin. (2005). Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt: 6, s.201-235.
- LEKESİZ, Ömer. (2005). İslami Türk Edebiyatı'nın Değişen Yüzü. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt: 6, s.962-988.
- MARDİN, Şerif. (2015). İdeoloji. (17. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARDİN, Şerif. (2015). Türkiye'de Din ve Siyaset. (19. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARKS, Karl, Engels, Friedrich. (2018). Komünist Manifesto (Çev. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları. Web: <https://www.iletisim.com.tr/images/UserFiles/Documents/Gallery/komunist-manifesto-1.pdf> adresinden 20.02.2019 tarihinde alınmıştır.
- MAVIŞ, Nazım. (2017). *Türkiye'de İslamcılığın Değişen Siyasal Dili: 1990'lı Yıllarda İslamcı Dergiler*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MERT, Nuray. (2017). Muhafazakârlık ve Laiklik. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 314-345.

- MORAN, Berna. (2017). *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış III*. (21. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖNDER, Tuncay. (2017). Ali Fuad Başgil, Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 291-301.
- ÖZÇELİK, Mehmet. (2016). Siyasi Bir ideoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğiyle Ak Parti. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- ÖZİPEK, Bekir Berat. (2017). Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:5, s. 66-84.
- ÖZTAN, Güven Gürkan. (2013). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SAĞLIK, Şaban. (2005). Hece Dergisi. Çocuk Romanları. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı:104-105*, s.231-255.
- ŞAKAR, Cemal. (2005). Bir Ülkü Olarak Çocuk Edebiyatı: Mustafa Ruhi Şirin. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı:104-105*, s. 430-443.
- ŞEN, Hasan. (2012). *Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek*. Ankara: Kadim Yayınları.
- ŞİMŞEK, Tacettin. (2005). Çocuk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. Yıl: 9, Sayı:104-105*, s.501-548.
- ŞİMŞEK, Tacettin. (2014). Çocuk Edebiyatı Tarihine Ön Söz. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*. Cilt: CVII, Sayı: 756, s. 15-58.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bakış "Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?"*. (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi. (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü "Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı"*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- TAŞKIN, Yüksel. (2017). Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslam Sentezi. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, s. 381-401.
- TUĞALAY, Mustafa. (2010). *1972-1973 Yıllarında Yayımlanan Türk Romanlarında Toplumsal Gerçekçilik*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- TÜRKER, Fatma Kübra. (2015). *Bir Kolonyalist Propaganda: Viktorya Devri İngiliz Çocuk Edebiyatında Oryantalizm*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, İstanbul.
- TÜRKEŞ, Ömer. (2008). "Sol"un Romanı. Bora, T. Ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt: 8, s.1052-1073.
- YALÇIN, Alemdar. (2005). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000)*. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyasettin. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- YETKİN, Çetin. (1970). *Siyasal İktidar Sanata Karşı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- YILDIZ, Ahmet. (2009). Kemalist Milliyetçilik. Bora, T. ve Gültekingil, M. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. (İçinde). Altıncı Baskısı. İstanbul: İletişim Yayınları. Cilt:2, s.210-234.
- YILDIZ, Fatih, Fikret, Çelik. (2012). Türk Batıcılığının Milliyetçi-Muhafazakârlık Üzerinden Tenkidi: Erol Güngör Örneği. *Bilig Dergisi*. Sayı: 62, s.266, 294. Web:<http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2462-published.pdf> adresinden 06.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- ZÜRCHER, Erik Jan. (2017). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (34. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- https://www2.diyanet.gov.tr/DiniYayinlarGenelMudurlugu/Documents/biblografya_2014.pdf. adresinden 20.03.2018 tarihinde alınmıştır.